

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

17. YÜZYIL BAŞLARINDA GALATA'DA TİCARİ HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Ali HOROZ

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Çağ Tarihi**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker BULUNUR

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

17. YÜZYIL BAŞLARINDA GALATA'DA TİCARİ HAYAT

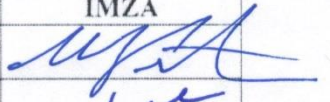
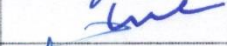
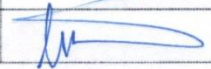
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Ali HOROZ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Yeni Çağ Tarihi

“Bu tez 19/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ	Basarılı	
Doç. Dr. Güneş IŞIKSEL	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker BULUNUR	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Muhammet Ali HOROZ
Öğrenci Numarası	:	1660Y12006
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Yeni Çağ Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	17. Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticari Hayat
Benzerlik Oranı	:	%13
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
08/05/2019 Öğrenci İmza		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
08/05/2019 Öğrenci İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker BULUNUR		
Tarih: 08.05.2019		
İmza:		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	
☐ REDDEDİLMİŞTİR		
EYK Tarih ve No:		

ÖNSÖZ

Galata, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonraki süreçte barış yoluyla Osmanlılara teslim alınmış bir kentti. Fatih Sultan Mehmed, fetihten hemen sonra Galata halkına bir ahidname verdi. Bununla Galata'nın ticari kent olma karakterini devam ettirmek istiyordu. Barışın ve Osmanlı hâkimiyetinin tesisinden sonra Galata zaman içinde eski canlılığını kazanmaya başladı, İncalcık'ın deyimiyle "İstanbul'un Avrupa'ya açılan penceresi" durumundaydı. Bu tezde Galata'nın 17. yüzyıl başlarındaki ticari hayatına odaklanarak konuya mütevazı bir katkı yapmayı amaçladık.

Tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen, okumakta zorlandığım belgeleri okuyabilmeme yardımcı olan, çalışmamın her aşamasında uzun süren toplantılarımıza değerli zamanından ayıran danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker Bulunur'a müteşekkirim. Ayrıca İSAM çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Beni ilim yolunda her zaman teşvik eden aileme teşekkür ederim.

Muhammet Ali HOROZ

19.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1: KLASİK DÖNEM OSMANLI İKTİSADİ ZİHNİYETİNE VE TİCARİ POLİTİKASINA BAKIŞ	6
--	----------

1.1. Osmanlı İktisadi Zihniyetine Bakış ve Ticari Politika.....	6
---	---

BÖLÜM 2: TÜCCARLAR VE TİCARET	11
--	-----------

2.1. Tüccarların Mensubiyetleri	11
---------------------------------------	----

2.2. Ortaklıklar	13
------------------------	----

2.3. Anlaşmazlıklar	20
---------------------------	----

2.4. Sermaye Temini	23
---------------------------	----

2.4.1. Karz.....	23
------------------	----

2.4.2. Kefalet İşlemi ve Vakıf Aracılığıyla Sermaye Temini	27
--	----

BÖLÜM 3: TİCARİ HAYATTA GÖREVLİLER.....	35
--	-----------

3.1. Elçiler	35
--------------------	----

3.2. Dragomanlar (Tercümanlar).....	40
-------------------------------------	----

3.3. Kadılar, Simsarlar, Mültezimler, Kâtipler Ve Diğer Görevliler	42
--	----

BÖLÜM 4: NAKLİYE, MALLAR VE GÜMRÜK.....	48
--	-----------

4.1. Deniz Taşımacılığı	48
-------------------------------	----

4.2. 17. Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticareti Yapılan Mallar	52
--	----

4.3. Galata Gümrük Bölgesi.....	58
---------------------------------	----

4.4. Galata Limanı.....	64
-------------------------	----

BÖLÜM 5: TİCARİ HAYATIN TEHLİKELERİ.....	68
---	-----------

5.1. Korsanlık ve Eşkîyalık	68
-----------------------------------	----

5.2. Fırtına	75
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	80
EKLER.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	92

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Düz.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
GŞS	: Galata Şer'yye Sicilleri
Haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDBB	: Türk Dünyası Belediyeler Birliği
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Vr.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: 17.Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticari Hayat			
Tezin Yazarı: Muhammet Ali Horoz Bulunur		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker	
Kabul Tarihi: 19.06.2019		Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 92 (tez)	
Anabilim Dalı: Tarih		Bilim Dalı: Yeni Çağ Tarihi	
İstanbul'un ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra Galata, Osmanlılara barış yoluyla teslim edilmişti. Ayrıca Sultan II. Mehmed, Galatalılara, ahidname vererek ticarete devam etmelerini istemiştir. Böylece şehrin ticari karakterini korumuştur. Bundan sonraki süreçte Galata'ya başka ticaret yapmak isteyen uluslarda yerleşmişler ve ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Galata limanlarının sağladığı imkânlar sayesinde deniz ticaretine elverişliydi. Bu sebeple burada iç ticaret olduğu gibi uluslararası ticarete vardı. Bu çalışmada müslüman, zimmî ve müste'men ortaklıklarına, birbirlerine borç vermelerine değinilmiştir. Ayrıca birbirleri arasında yapılan borç ilişkilerinde kefil olmaları görülmüştür. Bundan başka Gümrük bölgesi incelenerek zaman içindeki değişimleri değerlendirilmiş ve mevcut ticaretten alınan gümrük vergileri incelenmiştir. Galata birçok farklı ulusa ev sahipliği yapmıştı. Ayrıca diplomatik bir bölge olma mahiyetini de taşımıştı. Burada olan diplomatlar kendi uyruklarının sorunlarıyla ilgilenirken burada sadece ticaret için bulunan kişilerin haklarını da korumak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bundan başka ticari hayatı ilgilendiren meselelerle ilgili birçok yerli görevli de bulunmaktaydı. Bunlar hükümetin istekleri doğrultusunda ticari hayata müdahale etmekteydiler. Ayrıca ticari hayatın tehlikeleri konusunda doğal olaylarla gemi batması veya korsan baskınları sebebiyle oluşan maddi zararlar ve ticaret ile uğraşanların esir düşmesi de ticari hayatta karşılaşılan olumsuz durumlardandı. Ayrıca tüccarların diğer halletmeleri gereken mesele mallarının nakliyesiydi. Bu çalışmada 17. yüzyıl başlarında Galata'daki ticari hayat; ticari ortaklıklarıyla, sermaye temin meseleleriyle, görevlileriyle, tehlikeleriyle, nakliye meseleleriyle, mallarıyla ve vergileriyle yani ticari hayatı kuşatan kurum ve kavramlarla incelenmiştir.			
Anahtar Kelimeler: İstanbul, Galata, Ticaret, Tüccarlar, Sermaye Temini			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐	
Title of Thesis: Early 17th Century Commercial Life in the Galata				
Author of Thesis: Muhammet Ali Horoz Bulunur		Supervisor: Assist. Prof. Kerim İlker		
Accepted Date: 19.06.2019		Nu. of Pages: V (pre text) + 92 (main text)		
Department: History		Subfield: Modern Ages		
Shortly after the conquest of Constantinople, Galata was delivered to Ottoman with peacefully. Moreover, Sultan II. Mehmed asked the Franks sitting in Galata to continue the trade by giving a treaty. Thus, II. Mehmed maintained the commercial character of this city. In the next process, they had settled and engaged in commercial activities in other nations that wanted to trade in Galata. Galata was suitable for sea trade thanks to the facilities provided by its ports. For this reason, there was domestic trade as well as international trade. Here, Muslim, non-Muslim and non-Muslim partnerships, lending to each other has been mentioned. In addition, they were seen as guarantors in the debt relations between each other. Furthermore, the Customs region was examined and the changes in time were evaluated and the customs taxes taken from the current trade were examined. Galata was home to many different nations. In addition was a diplomatic region. The diplomats here are interested in the problems of their nationality and were doing their best to protect the rights of individuals. Furthermore, there were many local officials involved in matters of commercial life. They intervene in commercial life in accordance with the government's wishes. In addition, natural hazards related to the dangers of commercial life, material damage caused by shipwreck or pirate raids and the captivity of those dealing with trade were also negative situations encountered in commercial life. Moreover, the other thing that the traders had to deal with was the transport of their goods. In this study, commercial life in Galata in the early 17th century; commercial partnerships, capital procurement issues, officials, dangers, shipping issues, with commercial goods and taxes, ie commercial life with the elements surrounding it was examined.				
Keywords: Istanbul, Galata, Trade, Traders, Capital Supply				

GİRİŞ

Weber'in 1921'tarihinde yayınladığı Şehir (The City) adlı çalışması şehir tarihi çalışmalarında problemlerin ortaya konmasına ve şehir tarihinin bir disiplin olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Weber'in çalışması tipik bir oryantalist bakış açısını yansıtmakla birlikte, bir şehirde olması gereken özellikleri sayarken burada batı şehirlerini kıstas almış, Avrupa şehirlerinin birbirinden farklılıklar arz ettiğini söyleyerek renkli bir karakter çizmiş, Doğu şehirlerinin ise İslam'ın baskın tutumu sebebiyle tekdüze olduğunu iddia etmiştir¹. Ayrıca şehir sakinlerinin birlikte hareket etmediğinden yani hemşehrlik duygusunun olmadığından bunun da sebebinin şehirlerin fiziki yapısından ve İslam'ın doğasından kaynaklandığını iddia etmişti. Bundan sonraki süreçte Weber'in Şehir adlı çalışmasında ileri sürdüğü tezlerine cevap verecek şekilde şehir çalışmalarının başladığı ileri sürülebilir². Şehir tarihi çalışmalarının sayısının özellikle 1960'lı yıllardan itibaren arttığı görülmektedir. Şehir tarihi çalışmalarının artmasıyla birlikte İslam şehirlerinin sınıflandırılması meselesi ortaya çıkmıştır. Türk Kenti, İran Kenti, Arap Kenti gibi tartışmaların olduğu bilinmektedir. Fatma Acun, bir "Osmanlı Kenti" kavramının olması gerektiğini savunmuştur³. Ergenç, Osman Nuri Ergin'in "Mecelle-i Umur-ı Belediye" adlı eserini Türk-Osmanlı şehirleri için yapılan çalışmalarda öncü bir eser olarak gösterir⁴. Ergenç, burada Osmanlı-Türk Şehri, Osmanlı-Anadolu Şehri ve Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri gibi başlıklar altında incelemenin doğru olacağını belirtmiştir⁵. Yunus Uğur ise İslam şehri kavramından önce şehir nedir? İslam veya başka bir faktörün şehirde ne gibi bir etkisi olabilir veya sınıflandırmanın neye göre yapılması gerektiği gibi sorunlar üzerinde durulması gerektiğini belirtir⁶.

Türkiye'de şehir tarihi çalışmalarında başlangıçta daha ziyade tahrir defterleri kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda bu kaynağa ek olarak şer'iyye sicilleri, temettuat defterleri ve salnameler de kullanılmaya başlanmıştır⁷.

¹ Erol Özvar- Arif Bilgin, "Şehir Yönetimi ve Tarihi Üzerine", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, TDBB, İstanbul 2008, s. 16.

² Özvar-Bilgin, "Şehir Yönetimi ve Tarihi Üzerine", s. 16-18.

³ Özvar-Bilgin, "Şehir Yönetimi ve Tarihi Üzerine", s. 24.

⁴ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kuramsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir ?", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, TDBB, İstanbul 2008, s. 51.

⁵ Ergenç, "Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kuramsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir", s. 53.

⁶ Yunus Uğur, "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 6, 2005, s. 17-19.

⁷ Uğur, "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği", s. 20.

İnalcık⁸, Jennings⁹, Sahillioğlu¹⁰, Gerber¹¹, Faroqhi¹² gibi araştırmacılar mahkeme kayıtlarını kullanarak şehirlerin iktisadi yaşamına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca Eldem, Goffman ve Masters'ın “Doğu ve Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul” adlı çalışması özellikle adı geçen şehirlerin 17. ve 18. yüzyıllarına eğilimlerdir. Hanna¹³, Leeuwen¹⁴, Marcus¹⁵, Ze’evi¹⁶, Singer¹⁷ Osmanlı şehirlerinin tarihine şehirlerin farklı yönlerini merkeze alarak ve kimi kadı sicillerini kullanarak katkıda bulundular. Ergenç¹⁸, Göyünç¹⁹, Emecen²⁰ ve Ünal²¹ gibi isimler özellikle Osmanlı’nın Anadolu şehirleriyle ilgili çalışmalar yaparak bu alana dikkat çektiler. Bu konuda birçok çalışma da yapıldığından burada hepsini zikretmemiz mümkün görünmemektedir.

Ayrıca Bulunur’un *Osmanlı Galatası (1453-1600)* adlı çalışması ise Galata’nın Osmanlıların eline geçmesinden 1600 yılına kadar olan tarihine bütünüyle bakmaya çalışmış ama şehrin ön plana çıkan unsurlarına ağırlık verildiği de kendisi tarafından belirtilmiştir²². Bundan başka Galata ile ilgili olmak üzere İnalcık²³, Pistarino²⁴,

⁸ Halil İnalcık, “XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, C. XXIV, S. 93, s. 45-101.

⁹ Ronald C. Jennings, “Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 16, No. 2\3, 1973, s. 168-216.

¹⁰ Halil Sahillioğlu, “Bursa Kadi Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak “Kitabü’l-Kadı” ve “Süftece”ler”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri: Metinler/Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ayrı basım, Mars Matbaası Ankara 1975, s. 103-141.

¹¹ Haim Gerber, “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.12, No. 3, 1990, s. 231-244.

¹² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler: Kent Mekanında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

¹³ Nelly Hanna, *Osmanlı Kahire’sinde Tüccar Olmak*, Çev. Deniz Öktem, Küre Yayınları, İstanbul 2006.

¹⁴ Richard Van Leeuwen, *Bir Osmanlı Şehri: Şam*, Çev. H. Ebru Aksoy, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

¹⁵ Abraham Marcus, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*, Çev. Mehmet Emin Baş, İstanbul 2014.

¹⁶ Dror Ze’evi, *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, Çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

¹⁷ Amy Singer, *Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler*, Çev. Sema Bulutsuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

¹⁸ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

¹⁹ Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

²⁰ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

²¹ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

²² Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 17.

²³ İnalcık, “Ottoman Galata 1453-1553”, *Essays in Ottoman History*, Eren Yayınları, İstanbul 1998, s. 275-376.

²⁴ Geo Pistarino, “The Genoese in Pera-Turkish Galata”, *Mediterranean Historical Review* 1:1, s. 63-85.

Mitler'in²⁵ de çalışmalarına dikkat çekmek gerekir. Ayrıca Dursteler²⁶, Bertele²⁷ ve Rothman²⁸'in çalışmaları da Galata için önemli görünmektedir. Bundan başka Köse²⁹'nin çalışması da Galata mahkeme kayıtlarına dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada 17. yüzyıl başlarında Galata'daki tüccarların ticari faaliyetleri yaparken karşılaşılabilecekleri sorunlar, ne tür malın ticaretini yaptıkları, sermaye temini ve yönetimi konusunda hangi sorunlarla karşılaştıkları, resmi görevlilerin ticaret erbabına karşı tutumu ve ticari hayatın işleminde ki yerlerini ve tüccarların ticari hayatta karşılaştıkları tehlikeleri ele almaktadır.

Çalışmanın ilk bölüm başlığı olan “Klasik Dönem Osmanlı İktisadi Zihniyetine ve Ticari Politikasına Bakış” adlı başlığında Osmanlı Devleti'nin iktisadi zihniyeti, kapitülasyonlara bakış açısı, tüccar ve ticari faaliyetlerin Osmanlı iktisadi zihniyetindeki yeri gibi konulara değinilmiştir.

İkinci bölümde, tüccarların ortaklığının hangi zeminde kurulduğunu, ortakların birbirlerine karşı sorumluluklarını, ihtiyaçları olan sermayeyi nasıl temin ettikleri gibi konulara değinilmektedir.

Üçüncü bölümde, ticari hayatta rol alan çeşitli görevlilere yer verilmiş ve bunların ticari hayattaki rolleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, tüccarların ve gemi kaptanlarının karşılaştıkları korsan baskını ve fırtına gibi tehlikeler ele alınmıştır.

Beşinci bölümün birinci başlığında, Tüccarların mensubiyetleri üzerinde durulmuştur. İkinci başlığında ise bir ticari ürünün nakliyesinin ne şekilde olacağı üzerinde durulmuştur. Galata gibi bir kentin en önemli özelliklerinden biri elbette sahip olduğu

²⁵ Louis Mitler, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 1, 1979, s. 71-91.

²⁶ Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, Çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

²⁷ Tomasso Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

²⁸ E. Natalie Rothman, *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

²⁹ Metin Ziya Köse, “Yeniçağ'da Akdeniz ve Avrupa Tarihi Kaynağı Olarak Galata Şerhiye Sicilleri”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. Haydar Çorum, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 151-173.

limandır. Bu bölümde Galata uluslararası ticaretinin en önemli figürlerinden olan deniz taşımacılığı ele alınmıştır.

Altıncı bölümde, 17. Yüzyıl başlarında Galatalı tüccarların hangi ürünlerin ticaretini, nereden yaptıklarına değinilmiştir. Bundan başka bu ürünlerin miktarı, ücreti gibi konular da anlatılmakla birlikte bu bölümün diğer başlığı olan gümrük konusunda da Osmanlı gümrük vergilerinin neye göre alındığı, hangi çeşit vergilerin olduğu, Galata gümrük bölgesinin sınırları ve gümrük merkezi gibi konular anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümün üçüncü başlığında Galata limanından bahsedilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma 17. yüzyıl başlarında Galata'daki ticari hayatı incelemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla Galata'daki tüccarları, alış-verişi yapılan malları, gümrük ve iskeleleri, ticaretle ilgili olan vergileri, ticari ürünlerin nakliyesini ve ticari hayatın tehlikelerine odaklanılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Yeni Çağ Galata'sı ile ilgili çalışmalara bakıldığında Galata'nın sadece ticaretiyle ilgilenen çalışmaların sayısının azlığı dikkati çekmektedir. Ayrıca bu çalışmaların da ticari hayatın tümüyle ilgilenmekten ziyade ticaretin bir kanadı ile ilgilenmiş çalışmalar oldukları görülecektir. Biz bu tezde ticari hayatı birçok unsuruyla ele almaya çalıştık.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada Tarih araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Daha sonra yayınlanmamış olan 40, 45 ve 49 numaralı Galata sicilleri taranmış konumuz ile ilgili olan belgeler okunarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın Kaynakları

Bu çalışmada ilk olarak bir yıllık mahkeme kayıtlarına dayanarak Galata'nın ticari hayatına dair verilerin değerlendirilmesi hedeflenmişti. Bu sebeple 40 numaralı Galata şer'iyye sicili çalışmamızda kullanılmak üzere seçilmiştir. Ancak 40 numaralı Galata sicili incelediğinde bu sicilin çalışmamız için yeterli sayıda veri içermediği görülmüştür. Bundan sonra çalışmadaki kaynak verileri arttırmak için 45 ve 49 numaralı Galata sicilleri de bu çalışmada kullanılmaya karar verilmiştir. Ayrıca yayınlanmış sicillerden

yararlanmak için Timur Kuran'ın editörlüğünü yaptığı “Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Hayat” adlı çalışmasındaki ilgili sicillerden faydalanma yoluna gidilmiştir.

BÖLÜM 1: KLASİK DÖNEM OSMANLI İKTİSADİ ZİHNİYETİNE VE TİCARİ POLİTİKASINA BAKIŞ

1.1. Osmanlı İktisadi Zihniyetine Bakış ve Ticari Politika

Klasik iktisadi zihniyet meselesine girmeden önce Osmanlıların zihniyetindeki devlet düzeninden başlamak iktisadi zihniyetlerinin nasıl meydana geldiğini ve bu zihniyetin oluşturduğu unsurları anlamak açısından daha yararlı olacaktır. Osmanlı siyasi nazariyesinin temelinde daire-i adalet düşüncesi vardır. Bu düşünceye göre adalet, mevcut düzenin en önemli kilit taşı ve ideal devlet yönetiminin temel hedefidir. Bu sekiz ilkedен müteşekkil olarak hepsi birbirine bağlı olan ve adaletle başlayıp adaletle biten bir sarmaldır. Bu sarmal:” *‘Adldir mucib-i cihan; cihan bir bağdır duvarı devlet; devletin nazımı şeri’attır; şeri’ata olamaz hiç haris illa melik; melik zapteylemez illa leşker; leşkeri cem’ edemez illa mal; malı cem’ eyleyen re’ayadır; re’ayayı kul eder padişah-ı aleme ‘adl.’*”³⁰ Burada adalet, dünya, devlet, kanun, hükümdar, asker, servet ve reaya unsurları vardır. Bu anlayışa göre dünya belli bir düzen içerisinde bu düzenin devamını sağlayan ise adalettir. Daire-i Adalet düşüncesine göre yukarıda saydığımız unsurlar adaletle var olur ve adaletle ayakta durur, eğer adalet olmazsa dünya düzeni bozulur. Osmanlıların iktisadi anlayışı adaletin temini için duyulan kaygıları ve bu kaygıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir tavır olarak görülebilir.

Osmanlıların iktisadi zihniyeti yukarıda belirttiğimiz daire-i adalet ile yani siyasi nazariyeleriyle ilişkilidir³¹. İktisadi politikaların hedefini devletin kimi temsil ettiği veya kimlerin devlet katında etkili olduğu belirlemekteydi³². Osmanlılar için 15. yüzyılın ikinci yarısında II. Mehmed’in merkezileşme hareketiyle birlikte toprağa bağlı aristokrasi aleyhine sonuçlanan bir durum ortaya çıktı. Bu durumla birlikte devletin iktisadi faaliyetlerini artık bürokrasinin öncelikleri belirlemeye başladı³³. Osmanlı iktisadi zihniyetinin üç unsuru olan iaşecilik, gelircilik ve gelenekçilik ile imparatorluğun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tedbir almak amaçlanmıştır³⁴. Bu ihtiyaçlar genel

³⁰ Kınalızade Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, III. Kitap (1 cilt içinde 3 kitap), Bulak Matbaası 1248, s. 49.

³¹ Edhem Eldem, “ Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti ”, *Türkiye Tarihi (1603-1839): Geç Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 365.

³² Şevket Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, *Seçme Eserleri I: Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Çev. Gökhan Aksoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 20-22.

³³ Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, s. 21.

³⁴ Mehmet Genç, “Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi* 42, Aralık 2014, s. 10.

olarak siyasi, dini, askeri ve mali hedeflerin tümünü korumak, mümkünse iyileştirmek olarak sıralanabilir³⁵. Aslında Osmanlılar sahip oldukları bu zihniyet ile burada mevcut “Osmanlı Düzeni” ne bir tehlike doğmasını engellemek istemektedirler. Burada daha çok; kıtlık ile mücadele, ülke içi ihtiyaçların karşılanması, gelirlerin artırılması ve giderlerin kısıtlanması ve gelenekçilik ile mevcut düzenin korunması hususlarındaki endişe ile ilgilidir.

Osmanlıların ticari politikası da bu iktisadi zihniyetle ilgiliydi. İktisadi zihniyetin müdahil olduğu bir ticaretten bahsedilebilir. Bu ticarete devlet müdahaleciliği de söz konusudur. 16. yüzyıldan sonra müdahalecilik öncelikli olarak ordunun ve İstanbul’un ihtiyaçlarının sağlanmasında ve darlıkların yükseldiği olağandışı durumlarda uygulanmıştır³⁶. Yani daimi bir müdahaleden ziyade “seçici” bir müdahalecilik söz konusudur³⁷. Bu müdahalecilikte daha çok ihracı yasak mallar konusu dikkat çekmektedir. Buna göre Osmanlılar; pamuk, hububat, barut, at, silah, deri ve gön gibi ürünlerin ihracını yasaklayabiliyordu³⁸. Osmanlılar bu yasakladıkları ürünleri stratejik ürünler olarak görüyor ve rakiplerine karşı elini güçlendirdiğini biliyordu. Mesela I. Selim döneminde İran ile ticaret yasaklanmış ve İranlı tüccarların bir kısmı alıkonulmuştu. Bundan başka 1570-1572 Osmanlı-Venedik Savaşında da Osmanlı-Venedik ticareti için özellikle hububat ticareti yasaklanmıştı³⁹.

Ayrıca bu yasaklanan ürünler zaman zaman ihraç edilebiliyordu ancak bunun sıkı denetimlerle kontrol edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bundan başka ihracı yasak malların yerli loncanın ihtiyaçlarının karşılanması ile de ilgili olduğu da söylenebilir. Bu mallar ancak Divan-ı hümayundan verilecek özel müsaade ile yabancılara satılabiliyordu⁴⁰. Bunun için devlet çeşitli yasalar çıkarmıştır.

Aslında ürün satış yasağı Avrupa’da da karşılaşılan bir şeydi mesela 1621 yılında Venedikliler, Ragusalıların, Venedik’ten batı kumaşlarını satın almalarını yasaklamıştı⁴¹.

³⁵ Genç, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2014, s. 39.

³⁶ Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, s. 25.

³⁷ Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, s. 25.

³⁸ Zeki Arıkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 283.

³⁹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayınları, İstanbul 2004, s. 232-233.

⁴⁰ Lütfi Güçer, “Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret Politikası”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S. 1, 1987, s. 87.

⁴¹ İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 326.

Papalık, Osmanlı İmparatorluğu'na stratejik ürünler olan kalay ve kurşun ihraç edilmesine yasak koymuştu⁴².

Ticarete konan kısıtlamalara karşı ticaret erbabının önlemlerine de değinmek gerekmektedir. Buna göre alınan önlem olarak göze çarpan durum kaçakçılıktır. Osmanlıların özellikle Ege Adaları ve Anadolu'nun Ege kıyıları arası kaçakçılık faaliyetlerine fazlasıyla sahne olmuştur⁴³. Daniel Goffman'ın "İzmir ve Levanten Dünya" adlı çalışmasında, İngiliz kalyonlarının kıyının açığına durduğunu ve daha küçük çaplı deniz araçları ile kıyıdan mal aldıklarını ve bu durum Osmanlılar tarafından bilinse de engel olunamadığını, bunun sebebinin ise Osmanlı kadırgalarının İngiliz kalyonları ile mücadele edebilecek donanımına sahip olmaması olarak gösterilmiştir⁴⁴. Kaçakçılıktan zaman zaman iki tarafta fayda sağlayabiliyordu. Yabancı tüccarlar Osmanlı ülkesinden yurtdışına ihracı yasak malları götürürken, Osmanlı ülkesine de stratejik öneme sahip bazı ürünler getirebiliyordu. Mesela Papanın yasaklamasına rağmen Protestan İngilizler kalay ve kurşun gibi stratejik ürünleri Osmanlı ülkesine getirerek satıyordu⁴⁵.

Burada ayrıca Merkantilist zihniyete sahip Avrupalılara karşı Osmanlıların durumuna değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Merkantilist Avrupalı devletlere bakıldığında, ülkelerini büyük bir şirket olarak görüyor⁴⁶ ve buna göre ekonomi politikası oluşturuyorlardı. Bunun için ithalata çeşitli kısıtlamalar getirirken ihracatı teşvik ediyorlardı. Bu devletlerin bakış açılarına göre Levant'ta ticaretin yürütülmesi çok önemli görülüyor ve bu ticaretle ilgilenen bir kurumları bulunuyordu⁴⁷. Ülkelerindeki değerli maden rezervini korumak için ticaretlerini mal karşılığı yapıyorlardı. Mesela Venedikliler de ödemelerinde paradan ziyade değiş-tokuş yöntemini tercih ediyorlardı⁴⁸. İngiliz Robert Sturmy 1457'de Doğu Akdeniz'e geldiğinde satın aldığı malların bedelini getirdiği mallarla ödemiştir⁴⁹. Osmanlılarda Avrupa'da olduğu gibi bir merkantilist zihniyetin

⁴² Zeki Arıkan, "Sir Paul Rycaut: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXII, İstanbul 2003, s. 113.

⁴³ Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Çev: Ayşen Anadol - Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s.124-125; İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 259.

⁴⁴ Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, s. 33.

⁴⁵ Arıkan, "Sir Paul Rycaut: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXII, İstanbul 2003, s. 113.

⁴⁶ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 86-87.

⁴⁷ Eldem, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", s. 346.

⁴⁸ Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, s. 97-98, 105.

⁴⁹ Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, TTK Basımevi, Ankara 1953, s. 2.

olmadığını görüyoruz. Osmanlıların devletlerini bir şirket gibi görmedikleri ve bu durumun aslında devletin görev tanımı ve devlet algısı ile ilgili bir husus olduğu açıktır. Osmanlıların üzerinde bulundukları devlet geleneğinde devletin tüccarlığa kalkışması gibi bir durum söz konusu değildir. Osmanlıların ticaretini büyük ölçüde fiskalist bakış açıları yönlendirmekteydi. Osmanlı Devleti için Batı ticareti hayati öneme sahip olarak görülüyordu⁵⁰. Ayrıca Osmanlılar dünya ticaret yollarının üzerinde bulunmaktadır. Kaldı ki ülke içi ticaretleri zaten bölgeler ve coğrafyalar içermektedir. Suraiya Faroqi'nin, Wallerstein'den alıntılıdığına göre Osmanlılar bir Dünya Ekonomisi değildir çünkü Dünya Ekonomisi, tüccarların devletin karar mekanizmasında yönlendirici baskın kuvvet olduğu bir durumdur. Buna karşın Osmanlılar bir Dünya İmparatorluğudur ki devletin karar mekanizmasında siyaset egemendir⁵¹. Merkantilist zihniyete sahip devletlerin iktisadi uygulamalarının önceliklerini daha çok siyasal güç kazanmış üreticiler ve tüccarlar yönlendirirken, Osmanlıların iktisadi kararlarını merkezi bürokrasinin öncelikleri belirlemektedir⁵².

Burada iki unsura daha değinmek yerinde olacaktır. Bunlardan biri imtiyazlar meselesi diğeri ise imtiyazlarla da ilgili olan Osmanlı Devletinin tüccarlardan beklentileridir. İmtiyazlara; bir devletin belirli grup, topluluk veya devletlere ayrıcalıklı haklar tanınması olarak bakılabilir. Osmanlılar için ise bu belgelerde her ne kadar kendi uyruklarının da karşılıklı haklara sahip olduğu yazmasa da bu peşinen kabul edilmiş sayılırdı⁵³. Ahidname, imtiyazı veren Padişah'ın yaşamında geçerlidir. Padişah vefat ettikten sonra yeni padişahın bu belgeyi yenilemesi gerekirdi. Ayrıca Osmanlılardan önce imtiyazlar ile ilgili örnekler de mevcuttur. Mesela Mentеше Beyliği 1311 yılında Rodos şövalyelerine imtiyaz verirken, Aydınoğlu Hızır Bey ise 1348 yılında Latin Tüccarlara imtiyaz vermiştir⁵⁴. Bundan başka Venedik ve Ceneviz, Bizans devrinde ticari ayrıcalık elde etmişlerdir. Osmanlılar ilk imtiyazı 1352'de Cenevizlilere daha sonra 1365'de Ragusalılara ve daha sonrada Venediklilere vermiştir. 1536'da Fransızlara imtiyaz

⁵⁰ Eldem, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", s. 347.

⁵¹ Suraiya Faroqi, "Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası, Uluslararası", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. II (1600-1914), Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul 2006, s. 606.

⁵² Pamuk, "Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış", s. 21-30.

⁵³ İnalcık, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2017, s. 166.

⁵⁴ Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış*, "Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi" S. 6, Ankara 1995, s. 329.

verilmesi gündeme gelse de imzalanmamış buna göre ilk tanınan imtiyaz 1569 tarihli⁵⁵. 16. Yüzyıl sonlarında Fransızların engelleme girişimlerine rağmen İngilizler de ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Ayrıca Hollanda elçisi olan Haga'nın gayretleriyle 1612'de Hollandalılara imtiyazlar verildikten sonra 1616'da Avusturya'ya imtiyazlar verilmiştir. Osmanlılar imtiyazlardan bir takım mali hedefler amaçladığı gibi siyasi hedefler de amaçlamaktaydı. İmtiyazların verildiği topluluğa devlet tarafından belirli haklar tanındığı için burada bazı hukuki terimlere değinmek faydalı olacaktır. Burada imtiyaz veya ahidnâme denilen unsur aslında harbî statüsünde olanlara “eman” verilmesiyle ilgilidir. Harbî statüsünde olan kişiler Darü'l-Harp vatandaşlarıdır. Ancak ahidname verilmesiyle birlikte müste'men statüsüne geçebilirler, bu can ve mal güvenliği temin edilmiş unsurları belirtir. Bu hak tanınana müste'men, denir yani “eman verilmiş kişi” anlamına gelmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi bu başlık altında Osmanlıların imtiyazları vermekle tüccardan bekledikleri faydalara da değinmek uygun olacaktır. Bunlardan biri elbette tüccarları ülkelerine çekmekti. Peki, Osmanlılar tüccardan ve tüccarın ticari faaliyetinden ne umuyordu? Ticari faaliyet ve tüccar, Osmanlıların düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Hem iktisadi zihniyetlerinin mühim figürlerinden biri hem de Sultanın namının ve imgesinin dünyaya yayılmasında önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁶. Osmanlıların ilgisini ticarete bizzat atılmaktan ziyade ticari güzergâhları ellerinde bulundurmak ve yapılan ticari faaliyetlerden vergi almak çekmiştir. Devletin ticaret alanındaki görevi ticarete bizzat teşebbüs etmek veya üretimi ticari faaliyetlere göre yönlendirmek ve bu ürünleri pazarlamak için yeni pazarlar aramak değil ama ticari faaliyetleri ve tüccarları denetim altında tutmak⁵⁷, ticareti canlandırmak, yaygınlaştırmak, ticari güzergâhları güvenli hale getirmek, ülkesini cazip hale getirmektir. Devlet, topraklarında yapılan ticari faaliyetler arttıkça doğrudan bu hususla ilgili vergi gelirleri de artacaktır. Ayrıca tüccar Osmanlı Devleti'nde bulunmayan veya yeterli olmayan malları getirebildiği için özel ilgi görüyordu⁵⁸.

⁵⁵ Mübahat Kütükoğlu, “Ahidname”, *TDVİA*, C. I, İSAM Yayınları, İstanbul 1988, s. 537; Eldem, “Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti”, s. 348.

⁵⁶ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 81-82.

⁵⁷ Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, s. 22.

⁵⁸ Pamuk, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, s. 21.

BÖLÜM 2: TÜCCARLAR VE TİCARET

2.1. Tüccarların Mensubiyetleri

Gümrük defterleri üzerinde yapılan çalışmalar tüccarların kimlikleriyle ilgili istatistiksel verileri elde etmemize imkân sağlayan kayıtlardır. Ancak Galata için tüccar kimlikleriyle ilgili istatistiksel verileri sağlayacak olan gümrük defterlerinden yoksundur⁵⁹. Bunun yanında mahkeme kayıtları, tüccarların mensubiyeti için sınırlı da olsa fikir vermektedir. Mesela 17. yüzyıl sicilleri ile ilgili yapılan bir çalışmada bununla ilgili olarak 416 ticari ortaklığın %37'sini Hristiyanların kurduğu, %14,7'sinin en azından ticari ortaklığında Hristiyan bulunduğu ve %40 civarında da ortaklıkların Müslümanlar tarafından kurulduğunun tespiti yapılabilmektedir⁶⁰. Ayrıca bu kayıtlarda çoğunlukla kişilerin din mensubiyeti belirlendiği için yine bazı istatistiksel veriler elde edilebilecektir. Ancak tüm ticari ilişkilerin bu davalara konu olamayabileceğini de eklemek gerekmektedir⁶¹.

Osmanlı Müslüman tüccarlarının ticarete katılmadıkları gibi bir görüş uzun müddet varlığını sürdürmesine rağmen bu iddialardan sonraki süreçte yapılan çalışmalar bunun böyle olmadığını ve birçok Osmanlı Müslümanlarının ticarete katıldıklarını, bu işte çekimser olmadıklarını göstermiştir. Bilhassa Türklerin düşman ayağına ticaret için gitmeyeceği iddia edilmiştir⁶². Bir araştırmada Osmanlı Müslümanlarının “kâfirle” temas kurmanın dine aykırı olduğunu düşündükleri belirtilmişti⁶³. Osmanlı Müslüman tüccarlarının uzun yol deniz ticaretine katılmadıkları görüşü uzun zamandan beri çürütülmüş bulunmaktadır⁶⁴. Hanna'nın Ebu Takiyye örneği ve Kafadar'ın Ayaşlı Hüseyin örneği Osmanlı Müslüman tüccarlarının uluslararası ticarete yer aldıklarını göstermektedir. Ayaşlı Hüseyin, Dar'ül Harb olan Venedik'te yaşamını kaybetmiştir. Hatta Venedik'te Fondaco dei Turchi'nin bulunması burada yoğun bir şekilde Osmanlı tüccarlarının varlığını göstermektedir. Böylece Müslümanların Dar'ül Harb'e gitmek istemedikleri, gidenlerin de hoş karşılanmayacağı görüşünün de isabetsiz olduğu görülmektedir. Ayrıca Kafadar sadece Venedik'te değil tüm Akdeniz havzasında Osmanlı

⁵⁹ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 281.

⁶⁰ Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 6.

⁶¹ Bulunur, *Osmanlı Galatası, 1453-1600*, s. 281.

⁶² Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 77.

⁶³ Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, s. 77.

⁶⁴ Kerim İlker Bulunur, “Kaptanlar, Tüccarlar ve Devlet: Erken Modern Dönemde Karadeniz’de Osmanlı Ticareti”, *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik Sempozyumu*, Ed. Osman Köse, Samsun 2013, s. 1089.

tüccarlarının faaliyette bulunduklarını göstermiştir⁶⁵. Bundan başka Drusteler, birçok Osmanlı tüccarının ve resmi görevlilerinin uzun yol ticaretine katıldıklarını ortaya koymuştur⁶⁶.

17. yüzyıl Galata'nın Frenk karakterinin daha bir belirginleştiği dönem olarak görülmüştür⁶⁷. Venediklilerle beraber diğer Avrupalı tüccarlardan başka İmparatorluk tebaası Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin de Galata'da yaşamayı tercih ettikleri belirtilmiştir⁶⁸. Mantran, 17. yüzyıl boyunca İstanbul'da yabancı etkisinin gittikçe arttığını belirtmekle birlikte bu etkinin politik, ekonomik ve toplumsal olduğuna dikkat çekmiştir⁶⁹.

Osmanlı'da Rum tüccarların daha çok bölgelerarası ticarete faal oldukları⁷⁰ özellikle de İstanbul'da Türklerle beraber kaptanlıkla uğraştıkları belirtilmiştir⁷¹. Buna karşın Avrupalı tüccarlar ise Karadeniz haricinde Galata'da uzun yol ticareti ile meşgul bir görüntü göstermektedirler. Çünkü Osmanlıların, Karadeniz ticaretini kendilerine ayırdıkları belirtilmiştir⁷². Karadeniz'den alacakları ürünleri ya Galata'daki Osmanlı tebaası kişiler aracılığıyla alıyorlar ya da bizzat Galata'dan temin edebiliyorlardı. Bunun yanında 17. yüzyılda Venedik'e kısıtlı olarak Karadeniz ticareti açılmıştı⁷³.

Bilhassa yabancı tüccarların bulunduğu Galata'da Osmanlı uyruğu olan müslim ve gayrimüslimlerin uluslararası ticaretteki yerleri, birbirleriyle alışverişleri, ortaklıkları nasıldı? Yapılan çalışmalarda 16. yüzyıl Galata'sı için, müslim-gayrimüslim ortaklıklarının kurulduğu, kadınların ve askerilerin ticarete katıldıkları belirtilmiştir⁷⁴. Ayrıca 1453-1600 arası Galata şehri için müslümanların ticarete katılmakta çekimser durdukları iddiasının geçersiz olduğu ve müslümanların yoğun olarak ticarete katıldıkları ortaya konmuştur⁷⁵.

⁶⁵ Bulunur, "Kaptanlar, Tüccarlar ve Devlet", s. 1089.

⁶⁶ Eric R. Drusteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, Çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 237-258.

⁶⁷ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2010, s. 79.

⁶⁸ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 79.

⁶⁹ Mantran, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. 211.

⁷⁰ Suraiya Faroqhi, "Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası, Uluslararası", s. 644.

⁷¹ Mantran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 89.

⁷² Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, s. 128.

⁷³ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 121.

⁷⁴ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 278.

⁷⁵ Bulunur, *Osmanlı Galatası, 1453-1600*, s. 282.

17. yüzyıl başlarında Galata'nın ticari hayatını inceleyen bu çalışmada ise yine birçok farklı kimlikteki insanın birbirleriyle ticari ilişki içerisinde oldukları görülmüştür. 17. yüzyıl başlarını inceleyen bu çalışmanın *Ticari ürünler, ortaklıklar ve anlaşmazlıklar* ile *sermaye temini* ve *nakliye* ile ilgili başlıkları altında Müslüman-Hristiyan tüccarların veya girişimcilerin birbirleriyle ortaklık kurdukları, birbirlerine kefillikleri veya borç temini sağladıkları da görülmüştür. Ancak bu veriler yukarıda da bahsedildiği gibi gümrük defterleri gibi istatistiksel verileri ortaya koyma imkânı pek sağlamamaktadır.

16. yüzyılda Galata'da bulunan müslüman tüccarların “yoğun” olarak ticarete katıldıkları yukarıda belirtilmişti. 17. yüzyıl içinde müslümanların ticari hayatın çeşitli aşamalarında yer aldıkları görülmektedir. Ayrıca ticari hayatın her aşamasında müslümanların, zimmîlerin ve müste'menlerin birbirleriyle ilişki halinde olduğu da gözükmemektedir. Yine önceden birçok kere ispatlansa da kadınların da ticari hayatta bir şekilde yer aldıkları 16. yüzyıl Galata'sı için kanıtlanmakla birlikte 17. yüzyıl Galata'sında da ticari hayatın her aşamasında toplumun çeşitli kesimlerinden insanların ticari hayata katıldıkları bu çalışmanın *ortaklıklar ve anlaşmazlıklar* başlığında belirtilmiştir.

Galata'da Osmanlı unsuru olan Türkler ve Rumların yanında, Batı'dan ticaret için gelen uyruklar olarak İngilizler, Fransızlar, Venedikliler, Cenevizliler, Ragusalılar, Hollandalılar ve Floransalılar bulunmaktaydı.

2.2. Ortaklıklar

Tüccar, ortaklık kurmaya niçin ihtiyaç duyar? Bu sorunun cevabı aynı zamanda bir tüccarın ortaklık kurmaya ne zaman ihtiyacı olduğuyla da ilgiliydi. Öyle ki uluslararası ticarete katılan veya işini büyütmek isteyen tüccarın en önemli meselesi sermayeydi. Ticari faaliyeti gerçekleştirebilmek için bir tüccarın tek başına yeterli sermayeye sahip olmadığı bilinmektedir. Ayrıca bir tüccar sadece ticari faaliyetini bir yere bağlayamazdı. Çünkü ticari hayat riskliydi. Bu tehlikeler dolandırılma olacağı gibi korsan ve eşkıya baskını veya fırtına da olabilirdi. Sicillerde korsan baskınları ve fırtına dolayısıyla mallarını kaybeden tüccarlar hakkında çok sayıda kayıt vardır. Bu yüzden ortaklıkların kurulması ticari faaliyeti kolaylaştıran, bunun artmasına sebep olan önemli bir faaliyetti.

Osmanlı Dünyası'nda en çok tercih edilen ortaklık türlerinden biri mudarebedir. Galata şer'iyye sicillerinde en çok karşılaşılan ortaklık türü olarak da mudarebe gösterilmiştir⁷⁶.

⁷⁶ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 278.

Ayrıca Galata sicilleri içerdiği dava konularının çeşitliliği sebebiyle ilgi çekicidir. Galata sicillerinin; mudarebe sözleşmeleri, ticari davalar, ithal ve ihraç edilen ürünler, müslimgayrimüslim ilişkileri, kaptanlar ve gemi sahipleri ile ilgili veriler içerdiğinden bahsedilmiştir⁷⁷. Mudarebe ortaklıklarına, kaptanlarla tüccarların ortaklıklarına Galata’da çokça rastlanmasında elbette Galata’nın ticarete elverişli uluslararası bir limana sahip olması etkilidir.

Mudarebe, hem kara hem de denizden uzak mesafeli ticarete kullanılabilmesi ve uzun yıllar sürmesi bakımından açık uçlu bir anlaşmaydı. Ortaklık fesih edilene kadar sürer, anlaşmada bir tarih belirtilmezdi⁷⁸. Udowicth, mudarebenin Akdeniz tüccarları tarafından ödünç alındığına dair kesin bir kanıt olmadığını ancak commendanın İslami kökenleri bakımından ezici bir şekilde işaret verdiğini ekleyerek, Avrupalı tüccarların bu ortaklığı Akdeniz’in müslüman liman kentleriyle etkileşimleri aracılığıyla benimsemiş olabilecekleri üzerinde durmuştur⁷⁹. Mudarebe bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyması karşılığında yapılan bir ortaklık olarak tanımlayabiliriz⁸⁰. Mudarebeler iki grup altında toplanabilir bunlardan ilki mutlak mudarebe yani sermayedarın sermayeyi işletene verilirken yer, mekân ve meta’ ile sınırlandırılmadığı diğeri ise kayıtlanmış mudarebe yani sermayeyi veren tarafın ticari faaliyeti yer, mekân, zaman veya meta’ ile sınırladığı mudarebedir⁸¹. Ayrıca mudarebede sermayenin türü de değişkenlik gösterebilir: nakit para, mal veya bir alacak olabilirdi. Mudarebe, Osmanlı Tüccarı için önemli bir tercihti ve mudarebe ortaklığı özellikle gemi reisleri ile yapılan bir ticaret ortaklığı idi. Genelde reis gemisini kullanıma açıyor ve malları taşıyordu diğer tarafta sermaye veriyordu. Böylece birden fazla seçeneği bulunan tüccar birçok yere sefer yapma imkânı bularak riskleri mümkün olduğunca azaltmış oluyordu. Böylece mudarebe sermaye ve ihtisas becerilerini bir araya getirme ve böylece sermaye ile işletmenin birleşmesiyle kar elde etmenin yollarından biridir⁸². Mudaribin kârı hak etmesi iş gücü karşılığında, sermayedarın kârı hak etmesi ise parası karşılığındadır. Bu ortaklık türünde kâr paylaşımı

⁷⁷ İnalçık, “Ottoman Galata 1453-1553”, *Essays in Ottoman History*, s. 331.

⁷⁸ Sebouh Aslanian, “The Circulation of Men and Credit: The Role of the Commenda and the Family Firm in Julfan Society”, *Journal of the Economic and Social History of The Orient*, vol. 50, no. 2\3 Spatial and Temporal Continuities of Merchant Networks in South Asia and the Indian Ocean (2007), Brill, s. 128.

⁷⁹ Sebouh Aslanian, “The Circulation of Men and Credit: The Role of the Commenda and the Family in Julfan Society”, s. 128.

⁸⁰ İnalçık, “Capital Formation in the Ottoman Empire” *The Journal of Economic History*, Vol. 29, No. 1, The Tasks of Economic History, Cambridge University Press 1969, s. 101; Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 82-84.

⁸¹ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 198.

⁸² İnalçık, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, s. 100.

yapılan sözleşmeye bağlıdır. Sabit bir kar oranı olan bir ortaklık değildir⁸³. Ancak bu oranda değişiklikler söz konusu olabilir. Mudarebe ortaklık biçiminde girişimde sürdürülen herhangi bir kayıp-zarar tamamen pasif ortak tarafından karşılanmalıdır⁸⁴. Mudarebede meydana gelecek olan kazancın nasıl bir taksimata tabi tutulacağını sözleşme yapıldığı sırada tarafların belirlemiş ve uzlaşmış olmaları gerekmektedir. Eğer mudarebe sermayesi emekdarın kusuru olmaksızın sermaye zarara uğrarsa bu zararı sermayeyi koyan taraf çekecektir. Emegini koyan diğer kişi ise sadece emeğinin karşılığını alamamış olacaktır⁸⁵.

İncelenen sicillerde ticari ortaklıklarla ilgili birçok anlaşma bulunmaktaydı. Bu anlaşmalarda kadın veya erkek fark etmeksizin anlaşma yapanlara dair kayıtlar yer almıştır. Sicillere sadece taraflar arasındaki anlaşmazlıklar yansımıyordu. Bunun yanında taraflar ortaklıklarını kurduklarını resmi olarak kayıt altına almak için mahkemelere başvurabiliyorlardı.

Ortaklar mahkemede sermaye tutarlarını ve edinilen haklarını belirtebiliyorlardı. Örneğin 1603 tarihli bir kayıtta, Fatma Hatun adlı kişi zamanında El-Hâc Mehmet adlı birine mudarebe ortaklığı için 170 filori vermiştir. Ancak Fatma Hatun aradan geçen zamanda vefat etmiş ve eşi Hacı Hasan durumu mahkemeye bildirmiştir. Şöyle ki Hacı Hasan bu verilen tutarın 135 filorisinin geri alındığını geriye kalan haklarının verilmediğini belirtmiş ancak El-Hâc Mehmet ortaklık için aldığı sermayenin tamamını geri verdiğini belirtmiştir. Mahkeme El-Hâc Mehmet'in iddiasını kanıtlamasını istemiş ve dava bu biçimde kaydedilmiştir⁸⁶. Burada Müslüman bir kadının ticaret ortaklığı kurup ticari faaliyette bulunması önemlidir. Fatma Hatun'un evli olmasına rağmen bizzat kendi bu ticari faaliyete katılmıştır. Davanın devamına baktığımızda El-Hâc Mehmet'in de vefat ettiği görülmektedir. Onun yerine davaya oğlu Ali Çelebi katılmıştır. Sonrasında anlaşılmıştır ki El-Hâc Mehmet, El-Hâc Hasan Reis'e 1800 akçe borçludur. Ali Çelebi babasının El-Hâc Hasan Reis'e 170 filori ödediğini söylemiş ve El-Hâc Hasan Reis de söyleneni doğrulamıştır⁸⁷.

⁸³ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, Çev. Şehnaz Layikel, Haz. Hamdi Can Tuncer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 4.

⁸⁴ Jon E. Mandaville, "The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", *International Journal Of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 3, 1979, s. 294; Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, s. 4.

⁸⁵ Gedikli, "Galata Şeriyce Sicillerinde Mudarebe-Karz İlişkisi", *İstanbul Araştırmaları*, S. 4, 1998, s. 112.

⁸⁶ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 33.

⁸⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 33-34.

Sermayedar, emekdar veya emekdarlardan alacağı hakları için vekil tayin edebilir, bu vekil aracılığıyla haklarını resmi olarak talep edebilirdi. Mesela Ümmühani Hatun'un 26 gemi kaptanında toplam 74.000 akçe alacağı vardır. Ümmühani Hatun, Mustafa Reis'i kaptanlardan parasını almak için vekil tayin etmiştir. Sonraki süreçte El-Hâc Hasan 74.000 akçeyi kaptanlardan alıp Ümmühan Hatun'a teslim etmiştir⁸⁸. Burada Ümmühan Hatun'un yoğun bir iş ilişkisi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. 26 gemi kaptanıyla yüksek sayılabilecek bir tutar ile ticari faaliyet yapmış olduğunu anlıyoruz. Bu ticari ilişkide hangi tür ortaklık kurulduğu belirtilmemiştir. Ancak gemi kaptanlarıyla kurulması Ümmühani Hatun'un da mudarebe ortaklığını tercih etmiş olduğunu akla getirmektedir.

Ortaklık kurulması ve bunun onaylanması ile ilgili başka bir belgede 1619 (1028) tarihinde Emekyemez (Ekmekyemez) mahallesinde oturan Receb Reis bin Şaban adlı tacir, Musa bin Mustafa adlı tacir ile ortaklık kurduklarını belirtmişlerdir. Buna göre Musa 8.000 akçe, Receb Reis de 4.000 akçe koyarak bu ortaklığı kurmuşlardır⁸⁹. Ancak bu ortaklığın hangi mallar üzere olduğu belirtilmemiştir. Bu kayıta ortakların aynı oranda sermaye yatırmadığı görülmektedir. Muhtemelen kâr oranları da buna göre taksim edilecekti. Başka bir örnekte Yorgi ile Manol mudarebe ortaklığı kurmuşlardır. Toplam ortaklık bedeli için 11.600 akçe veren Manol bunun 10.000 akçesini mal cinsinden, 1600 akçesini ise sermaye olarak vermiştir⁹⁰. Bu kayıttan anlaşıldığına göre ortaklık kurulurken verilen sermaye sadece para cinsinden veya sadece mal cinsinden olmasına gerek yoktur. İki tarz sermaye de bedellerinin belirtilmesiyle bir ortaklık içerisinde yer alabiliyordu.

Mudarebede sermayedarın ölmesi sonucu varislerinin ve emekdarın hakları ile ilgili bir mahkeme kaydında, vefat eden ve Tophane'de oturan Mehmet bin Şaban, Mahmud bin el-Hac Muharrem'e mudarebe yoluyla 8.000 akçe vermiştir. Mahmud ise sermayedarın vefat etmesine rağmen sermayeyi kullanmaya devam etmişti⁹¹. Ancak Mahmud, varislere bu baki kalan parayı ödemediğini belirtmesine rağmen, varis Halime bunun doğru olmadığını belirtmişti. Bu örnek mudarebe ortaklığı kurulmasından sonra ortaklardan birinin vefatı ile varislerinin haklarını göstermesi bakımından önemlidir. 1619 tarihli başka bir örnekte, Mehmed Reis bin Hızır, Tophane'de Tomtom mahallesinde oturan

⁸⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 89.

⁸⁹ Galata Şer'iyye Sicili, nr. 49, vr. 70b/3. Bundan sonra GŞS.

⁹⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 117-118.

⁹¹ GŞS. nr. 45, vr. 3a/4.

Mehmed bin Şaban'dan 12.000 akçe mudarebe için almış, bunun 8.000 akçesini ödedikten sonra kalan 4.000 akçe ile ticarete devam ederken sermayedar vefat etmiştir. Böylece mudarebe anlaşmasının sona ermesiyle bu 4.000 akçeyi Mehmed bin Şaban'ın varisine teslim etmek zorunda kalmıştır⁹². Bu iki davadan görüldüğü kadarıyla sermayedarın ölmesi mudarebe antlaşmasını sonlandırabiliyordu. Ve sermayedar varisleri haklarını emekdardan talep edebiliyorlardı.

Siciller kimi zaman ortaklıklarla ilgili daha ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Mesela, 1604 tarihinde Efendol adlı Hristiyan, Kıryazi Reis'e 4000 akçe vererek mudarebe ortaklığı kurmuşlardır. Kıryazi Reis bu sermaye ile Mesude(?) iskelesinden hamr almıştı⁹³. Bundan başka 1604 tarihli diğer bir kayıta Şaban, Hasan Reis ile 2.000 akçe karşılığında mudarebe ortaklığı kurmuş ve Hasan Reis de bu sermaye ile darı ve buğday almak üzere Mihaliç İskelesi'ne gitmişti. Bu kayıtlar malların nereden alındığı ve hangi tür mal alındığını göstermesi bakımından önemli gözükmektedir. Burada mudarebe ortaklığının sadece bu malların alımı üzerine de kurulmuş olabileceği ihtimali de bulunmaktadır.

Ticari ortaklıklarda tarafların mahkemeye işlerinin daha çok anlaşılmadıkları zaman geldikleri düşünülebilir. Ancak taraflar haklarını korumak için her işlemi resmi kayıt altına aldırabilirlerdi. Bu elbet bir tercih meselesidir ancak kişilerin haklarını sağlama almaları içinde bu kayıtların bir kanıt niteliği taşıdığı için çok önemlidir. Bu sebeple ortaklar anlaşma sağladıkları, ortaklık kurdukları, ortaklıklarını feshettikleri veya birbirlerinde alacak-verecek kalmadığı zamanlarda bu anlaşmanın veya ortaklığın bazı içeriklerini de belirterek kadı huzurunda onaylatıyorlardı.

Ortakların aralarında alacak-verecek kalmadığının belirtildiği bir örnekte 1616 tarihinde Kostantiniyye, Mahmud Paşa mahallesinde oturan ve Girit cemaatinden olan Yahudi Semariye veledi İsak'ın kızına kardeşi vasi olmuştur. Semariye'nin, Galata'ya bağlı Nahiye-i Mir Ali, Elyan-İman köyünden Kefolyo? Reis veledi Yorgi de mudarebe ortaklığından oluşan bir sefer 10.000 akçe ve diğer bir sefer 12.000 akçe olmak üzere toplam 22.000 akçe sermaye cinsinden alacağı vardır. Ayrıca bu sermayeden oluşan 4.000 akçe de faidesinden alacağı vardır. Toplam 26.000 akçe alacağı olan sermayedar tarafı bu alacağın tamamını almıştır⁹⁴. 1616 tarihli bir başka kayıta İlya veledi Semariye, Seyoflo

⁹² GŞS, nr. 49, vr. 23b/1.

⁹³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 100-101.

⁹⁴ GŞS, nr. 40, vr. 22a/4.

v. Yorgi adlı reis ile mudarebeden doğan ortaklıkları bulunmaktadır. Buna göre İlya v. Semariye, Seyoflo Reis'e mudarebe için 5.000 akçe vermiş sonraki süreçte bir takım alacakları kalmış ancak alacaklarını daha sonra tamamen almıştır⁹⁵. Tarafların birbirlerinde haklarının kalmamasıyla ilgili bir başka örnek, Sova veledi Manol adlı zimmî bir başka zimmî olan Anton veledi Tulvani'ye mudarebe yoluyla 3.000 akçe verdiğini ve bundan doğan haklarını aldığını ve Anton da hiçbir hakkının kalmadığını belirtmişti⁹⁶. Yukarıdaki ortaklıklar mudarebeden doğan alacak – verecek meselesinin kalmadığını belirtmektedir. Taraflar ortaklık kurarken mahkemeye başvurdıkları gibi sonraki süreçte birbirlerinden hak talep edilmesinin önüne geçmek için birbirlerinde alacak – verecek kalmadığını da belirtmek için yine mahkemeye başvurabiliyorlardı.

1619 tarihli bir mudarebe antlaşmasında da Yorgi veledi Yakomi ve Yorgi veledi Yani adlı zimmîler, Kemasati veledi Petro adlı bir başka zimmîye mudarebe yoluyla 3.700 akçe vermişlerdir. Buna Manol veledi Nikol ve Yani veledi Vasil de şahitlik etmişlerdir⁹⁷. 1605 tarihli bir kayıta, Muharrem Reis ile El-Hac Ali mudarebe ortaklıklarını kurmak amacıyla mahkemeye gelirler. El-Hac Ali bu sebeple Muharrem Reis'e 1316 filori sermaye verir. Muharrem Reis de bu sermayeyi aldığını kabul eder⁹⁸. Bu ortaklıktaki sermayenin nerede ve nasıl kullanılacağı hakkında ayrıntıya yer verilmemiştir. Aşağıdaki kayıt ise ortaklığın türünü belirtmemekle beraber bu ortaklıkta olan daha başka ayrıntıları ihtiva etmektedir. 1619 tarihli bir kayıta tüccardan Ali bin Mehmed'in Osman bin Bayezid ile ticaret için Gönnye 'ye el-Hac Abdullah Reis'in gemisiyle gitmişler. Gemiye 5.090 akçe değerinde kıymetli esbap yüklemişlerdir. Bundan sonra Ali bir takım esbaplar için Osman'dan davacı olmuş ancak aralarında anlaşmışlar ve birbirlerinde hakları kalmamıştır⁹⁹. Bir başka örnekte 1604 tarihinde Yanaki, Yandari, Trandafilo, Yorgi ve diğer Trandafilo adlı zimmîler, Kostantin Reis ile mudarebe ortaklığı kurmuşlardır. Buna göre Yanaki 2000 akçe, Yandari 500 akçe, Yorgi 500 akçe ve diğer Trandafilo 2000 akçe Kostantin Reis'e vermişlerdir. Ayrıca yukarıda adı belirtilen kişiler ticaret seferini istediği yere yapabilmesi için gemi reisine serbestlik sağlamışlardır¹⁰⁰. Bu kayıta gemi reisinin ticari sefer için kısıtlanmamasının açıkça belirtilmesi ilgi çekmektedir.

⁹⁵ GŞS, nr. 40, vr. 23b/1.

⁹⁶ GŞS, nr. 45, vr. 47b/1.

⁹⁷ GŞS, nr. 49, vr. 43a/3.

⁹⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 164-165, Ayrıca Bakınız, C. II, s.179, s.180, 257.

⁹⁹ GŞS, nr. 45, vr. 77b/1.

¹⁰⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 69-71.

Ortaklıklarda kâr paylaşımı da ortaklık öncesindeki sözleşmeyle belirlenebiliyordu. Mesela 1619 tarihinde Galata Emekyemez mahallesinde oturan Receb Reis bin Şaban adlı tüccar, bir başka tüccar olan Musa bin Mustafa ile kurdukları ortaklıktan elde edilecek kazancı ortaklığa yatırdıkları sermaye karşılığı neye denk geliyorsa ona göre alacaklardı. Buna göre Receb Reis 4.000 akçe ve Musa 8.000 akçe yatırarak bu ortaklığı kurmuşlardır¹⁰¹. Ancak bu kayıta ticaretin nereye veya hangi mal üzere olacağı gibi detaylara yer verilmemiştir. Bu ticari ortaklık kayıtları sermaye miktarı ve ortaklığın kimler arasında kurulduğunu belirtmek ve bunu mahkemede onaylatmak amacıyla yapılan işlemlerdir.

Ortaklık anlaşmalarında taraflar bazen çeşitli şartlar koyabiliyor ve anlaşmanın bu şartlara uyulduğu müddetçe geçerli olacağı belirtiliyordu. Mesela 1595 yılında Mevlana Süleyman Efendi ve Mustafa Reis aralarında mudarebe ortaklığı kurarken Mevlana Süleyman Efendi, Mustafa Reis'i Abaza Vilayetine gitmemesini tembihlemiştir¹⁰². Burada ortaklığın kısıtlandığı görülmektedir. Bundan başka 1616 tarihinde Zerastodol veledi Zemamdir adlı zimmî, Galata'da oturan Ali Beşe bin Abdullah ile Asel (bal) almak üzere şirket kurduklarını belirtmişlerdi. Buna göre Laz? Vilayetinden, İstanbul'a bal getireceklerdi ve bu ticaretin sonlanmasıyla birlikte şirketi feshedilecekti¹⁰³. Bu ortaklıkta süreç belirten bir ortaklık olarak görülmektedir. Hem mal bakımından hem de malın nereden alınacağı açıkça belirtilmiş ve bu işlem gerçekleştikten sonra ortaklığın feshi istenmiştir.

Yine 1604 tarihli bir kayıta Kostantin Reis, Dimitraki adlı kişiden 2000 akçe almıştır. Kostantin Reis de bu sermaye ile eskiden beri alışveriş yaptığı iskeleler için Akdeniz'e gitmeyi amaçlamıştır¹⁰⁴.

1604 tarihli bir kayıta Mehmet Beşe bin Ahmed, Selanik'te Kol Reis'e 44.000 akçe mudarebe ortaklığı için vermiştir. Kol Reis de bu parayı aldığını kabul etmiş ancak korsan baskını sebebiyle malları heba olmuştur¹⁰⁵. Bu kayıt burada bitmektedir ancak bu kayıtla ilgili olarak bu sürecin izini sürebileceğimiz bir kayıt daha mevcuttur. Yine 1604 tarihinde Mehmet Beşe ve Kol Reis, korsan baskını ile kaybedilen mudarebe sermayesi

¹⁰¹ GŞS, nr. 49, vr. 70b/3.

¹⁰² Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 280.

¹⁰³ GŞS, nr. 40, vr. 10a/4.

¹⁰⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 73.

¹⁰⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 98.

için 8000 akçe karşılığında sulh yapmışlardır. Mehmet Bey sulh bedelini aldığını ve aralarında bir husumet kalmadığını söylemiştir¹⁰⁶. Böylece yapılan anlaşmayla tarafların arasında bir husumet kalmadığı anlaşılmaktadır.

Ortaklıkların kurulumu için nasıl ki kadı huzuruna çıkılıyorsa ortaklıkların bittiğini de belirtmek için taraflar mahkemeye geliyorlardı. 1605 tarihinde Kosta, eski ortağı Yorgi ile mahkemeye gelerek Daha önce hırdavat alım-satımı için ortaklık kurduklarını ve sonra bu ortaklığı feshettiklerini belirtirler. Kosta, aralarında hesaplaştıklarını ve birbirlerinden alacaklarının kalmadığını belirtmiştir¹⁰⁷.

Yeniçeri olan bir kişinin de mudarebe ortaklığı kurabildiğini şeri'yye sicillerinden görebiliyoruz. Yeniçeri Mehmet Beşe bin Abdulvahab ve Ali Reis ortaklık kurmuşlardır. Bu ortaklıktan 91.168 akçe kâr elde etmişlerdir. Yeniçeri Mehmet Beşe gemisi ve içindeki topları için 26.936 akçe olan hakkını Ali Reis'ten aldığını söyler¹⁰⁸. Bu örnek ayrıca ortaklıktan doğan haklarının resmi olarak onaylanmasını göstermesi bakımından önemlidir.

2.3. Anlaşmazlıklar

Sicillerde ortaklık kurulumuna rastlanıldığı gibi tarafların anlaşmazlıklarına ve anlaşmazlıklarının doğduğu sebeplere de rastlanılmaktadır. Ortaklardan biri ortaklık sözleşmesi yapılmasına rağmen seferden hemen önce ortaklıktan çekilebilirdi. Ve ortaklıktan çıkmasına rağmen ortaklardan biri yine de ticari sefere giderse buradan doğabilecek zararı sefere giden karşılamıştır¹⁰⁹. Mesela 1617 tarihli bir kayıta Nurettin, Mudarebe ortaklığı için Ali'ye sermaye sağlamıştır. Ancak daha sonra bu parayı geri istemiştir. Ali ise buna rağmen ticari sefere çıkmış ve Ali seferden döndükten sonra Nurettin kendi payını istemiş ancak Ali, sermayenin tamamen yok olduğunu belirtmiştir. Ali, İskenderiye'ye hububat almaya gitmiş ancak dönüşte fırtınaya yakalandığı için sermayeyi kaybettiğini belirtmiştir. Ancak Nurettin seferden önce kendisini uyardığını ve parayı geri istediğini belirtince Ali bunu inkâr etmiş buna karşın Nurettin iddiasının doğruluğu için şahit getirmiştir. Böylece Nurettin'in zararını Ali karşılamıştır. Burada mudarebe akdinin hemen bozulup bozulmaması meselesi vardır. Buna göre sermaye nakit

¹⁰⁶ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 99-100.

¹⁰⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 186.

¹⁰⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 116.

¹⁰⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 272-273.

cinsinden ise sefere çıkmadan önce sermaye sahibi ortaklıktan vazgeçmeye hakkı vardır. Ancak sermayenin cinsi meta' cinsinden ise bu durumda farklı dinamikler devreye girmektedir. Sermayenin meta' cinsini elinde bulunduran emekdar, bu malı nakde çevirebilir ve sermayedarın bu durumda onu menetmesi veya ortaklıktan çekilmesini söylemesi ortaklığı feshetmemektedir¹¹⁰.

Ayrıca ortaklık kurup anlaşmazlık doğuran bir başka sebep de sermayedarın, sermaye temin etmesi ancak geminin korsan baskınına veya fırtınaya yakalanmamasına rağmen emekdarın sermayeden veya kardan pay vermemesi hususu vardır. Bunun çözümünde genellikle sulh yapılarak çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Örnek olarak; Ahmet adlı kişi İbrahim'e mudarebe ortaklığı kurmak amacıyla 16.000 akçe vermiştir. Bu parayı geri aldığını ancak kârdan pay alamadığını bu tutarında 4.000 akçe olduğunu belirterek bu hususla ilgili İbrahim'e zamanında dava açtığını ve 1500 akçe alarak aralarında sulh olduğunu belirtir. Bu durum sicile kaydedilir¹¹¹.

Bir başka anlaşmazlık sebebi ise ortak olarak alınan malın satışını kimin gerçekleştireceği meselesiydi. Örnek olarak 1604 tarihinde, Recep Reis ve Rıdvan, ismi belirtilmeyen bazı kişilerle mudarebe ortaklığı kurmuşlardır. Bunlarda Karadeniz'den gemi direkleri almışlardır. Ancak işler İstanbul'a gelindiğinde karışmıştır. Çünkü gemi direklerini Recep kendisinin reis olduğunu söyleyerek satışa yetkili olduğunu söylerken Rıdvan ise kendisinin reis, Recep'in ise yoldaş olduğunu söyleyerek satış hakkının kendisinde olduğunu belirtmiştir. Mahkeme satışı ikisinin de yapmasına karar verir¹¹². Buradaki anlaşmazlık konusunun satın alınmış bir malın satışını yapmanın kimin hakkı olduğu hususu ile ilgilidir. Buradan da anlıyoruz ki satış hakkının reis kim ise onun olduğudur.

Kimi zamanda sermaye özel olarak bir mal için verilmiştir ancak emekdar, sermayedarın istediği ürünü değil de kendi istediği bir ürünü almış oluyordu. Bu durumda anlaşmazlıklara sebebiyet verebiliyordu. Buradaki örnekte Bali 4.000 akçe değerindeki gemisini, Ahmet'e Erikli 'den elma alması için vermiştir. Ahmet ise gelirken elma yerine gemi direği almış ve bunların geminin arkasına bağlamıştır ancak gemi bu direklerden ötürü batmıştır. Bali ise gemi arkasına direkleri sal gibi bağlamanın gemiciler geleneğinde olmadığını ve Ahmet'in bunu bilerek yaptığını söyler. Ahmet ise gemiciler geleneğinde

¹¹⁰ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 97.

¹¹¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 267.

¹¹² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.II, s. 94.

bunun olduğunu ifade eder. Ve Erikli adlı kasabaya gittiğinde elma bulamadığını ekler. Mahkeme bunun üzerine ehl-i hibreden Ahmed Reis'e bunun gemicilik geleneğinde olup olmadığını sorar ve Ahmed Reis'de bunun gelenekte olduğunu söylemiştir. Böylece gemiyi Ahmet'in bilerek batırmadığı anlaşılır¹¹³. Burada Bali'nin Ahmed'i alacağı üründe kısıtlamadığı görülüyor. Çünkü Bali, Ahmed Reis'i geminin batması meselesiyle suçlamıştı. Mahkeme de Ahmed Reis'i elma almadığı için suçlu bulmamıştı.

Aynı anda birçok kişiyle ortaklık kurabilen gemi reisi verilen sermayeyi kaybettiğinde ortaklık kurduğu kişiler aynı anda gemi reisine dava açabiliyorlardı. Mesela 1604 tarihinde Mehmet Reis'i mudarebe ortaklığı kurduğu altı kişi dava etmiştir. Behram 4.000 akçe, Mehmet 5.000 akçe, Abdülbaki 8.000 akçe, Yusuf 2.000 akçe, Hasan Çavuş 3.000 akçe ve Ali de 2.000 akçe mudarebe ortaklığı için vermişlerdir. Dava eden bu şahıslar vermiş oldukları paralarını Mehmet Reis'ten talep etmişlerdir. Ancak Mehmet reis sefer sırasında geminin zarar gördüğünü ve kullanılamaz halde olduğunu belirterek sattığını söylemiştir. Bundan sonra gemi parası ve ortaklarından aldıkları sermaye ile ticaret için başka bir gemiyle yola çıkmıştır ayrıca ortaklığa göre dilediği yere gidip dilediği malı alabilecektir. Ancak İstanbul'a dönerken fırtınaya yakalandığını ve fırtınada her şeyin sermaye ile birlikte kaybolduğunu söylemiştir ve mahkemeyi kazanmıştır¹¹⁴. Böylece Mehmet Reis, altı kişi ile mudarebe ortaklığı kurarak bir sermaye havuzu oluşturmuş ancak işler tarafların istediği gibi gitmemiştir.

Bu sorunlardan başka aldatma olayı da tarafları karşı karşıya getirebiliyordu. Örneğin, 1604 tarihli bir kayıta Şaban, ticari ortaklık kurduğu Hasan Reis'ten sermayesini geri istediğinde Hasan Reis, Şaban'dan almış olduğu 2.000 akçe ile darı ve buğday almak üzere Mihaliç İskeleyi'ne gitmiştir. Ancak iskeleye vardığında bu paranın yanında bir 10.000 akçe daha ortaya çıkartarak gemi tayfasından Hasan ve Behram'a teslim etmiştir. Böylece toplamda 12.000 akçeyi teslim alan Hasan ve Behram bu parayı alıp kayıplara karışmıştır¹¹⁵. Böylece burada Reis'in bir hatası olmadığı anlaşılmıştı mudarebe ortaklığında bu gibi durumlarda sermayedar zararı üstlendiği için burada Şaban sermayesini kaybetmesiyle, Hasan Reis'te emeğini ve ilave olarak vermiş olduğu sermayesini kaybetmesiyle kalmıştır.

¹¹³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.II, s. 109.

¹¹⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II s. 63.

¹¹⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 78-79.

2.4. Sermaye Temini

Tüccarın, ticari faaliyette aşması gereken en önemli problemlerden biri yeterli sermayeyi bulmaktır. Eskiçağlardan beri olan borçlanma ticari hayatın hareketliliğinde mühim bir yer tutmaktadır. Tüccar; riskleri azaltmak ve sermaye temin etmek gibi sebeplerden dolayı almaya yönelebilir. Tüccar elde edeceği kârı paylaşmak istemediği zaman ortaklık yerine borç almayı tercih etmek isteyecektir. Böylece vadeli olarak ödeyeceği borç kendisi için daha cazip görünmektedir. Ancak bu durum bir takım riskleri de göz önüne aldığı anlamına gelir. Borçlanma meselesi başlı başına iktisadi hayat için önemli gözükmemektedir. Bu borçlanma ile mal alınabilir, ev, dükkân ve gemi alınabilir veya kiralanabilir böylece alınan borç hayatın birçok noktasında kullanılabilir. Bu durum sebebiyle borçlanma paranın piyasaya aktarılmasını sağlayan bir faaliyet olarak ticari bir değer taşır. Borçla sermaye temini noktasında ise Osmanlı ülkesinde tüccarın birkaç seçeneği bulunmaktaydı. Bunları kişilerarasındaki borçlanma, vakıflar aracılığıyla borçlanma ve kefil göstererek borçlanma olarak sıralayabiliriz.

2.4.1. Karz

Sermaye temin etme noktasında en mühim yöntemlerden biri karz olarak karşımıza çıkmaktadır. Karz kişiler arasındaki borçlanma durumudur ancak burada borç veren kişi herhangi bir menfaat veya kar beklentisi ile bunu vermemektedir¹¹⁶. Şer’iyye sicillerinde karz olarak verilen paraların ne amaçla kullanılacağı çoğunlukla belirtilmemiştir. Böyle bir durumda borçluların, alacaklıların, varsa kefillerin ve borcun vadesi kaydedilmekteydi¹¹⁷. Karzda amaç verilen borcun misli mal olarak geri ödenmesidir¹¹⁸.

Bir satıştan doğan borç ile ilgili örnekte, Yani veledi Yerşemcoğ? Adlı zimmîye vekil olan Ali bin Abdullah, Yorgi veledi Anaki’de dört fiçı balık değerinden seksen sikke altın hakları olduğunu belirtmiştir. Ancak kayıta balığın cinsi verilmemiştir. Bunun üzerine Yorgi cevabında Yani’dan dört fiçı semek (balık)’i 76 sikke altına satın aldığını belirtip bunun deyn olduğunu söyleyerek borcun edası için süre olduğunu belirtmiştir. Vekil olan Ali bin Abdullah’da bunu kabul etmiş ve mahkemede bunu kayıt altına almıştır¹¹⁹. Bu borç ilişkisinde Yorgi, para ödmeden dört fiçı balığı Yani’dan almıştır. Muhtemelen

¹¹⁶ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 100.

¹¹⁷ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 272.

¹¹⁸ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 100.

¹¹⁹ GŞS, nr. 40, vr. 18b/1.

malı almak için yeterli sermayesi olmayan Yorgi malı sattıktan sonra borcunu ödemeye başlayacaktı. Ayrıca ödeme kolaylığını göstermesi bakımından borcu ödeme zamanıyla ilgili süresinin olduğunu belirtmişti. Başka bir örnekte İngiliz Ramon, Osman Beşe isimli yeniçeri ile birlikte mahkemeye gelerek Osman Beşe'nin kendisine 65.000 akçe borcu olduğunu bunun 17.000 akçesinin ödendiğini, 48.000 akçeyi de şimdi aldığını belirtmiştir. Bu kayıt Yeniçerinin bir müste'men tüccarla iş tutması açısından önemli görünmektedir. Muhtemelen Yeniçeri Osman Beşe, müste'men tüccarla bir ticari münasebet ile tanıştı bu borcu da ticari faaliyetten doğan bir borçtu¹²⁰. Başka bir davada Galata'da oturan Mustafa Beşe b. Abdullah ticaret için Azak'a gitmiş ancak burada vefat etmiştir. Böylelikle tereke kaydına ulaşılan Mustafa Beşe'nin birçok borcu olduğu ve borçlarının bir kısmını karz-ı şer'i yoluyla aldığı ortaya çıkmıştır¹²¹.

Başka bir örnekte 1616 tarihinde Kurdas veledi Manol, Mehmed Beşe bin Abdullah'ın kendisinden 6.000 filori aldığını belirterek şimdi Mehmed Beşe'nin 6.000 filorisini ödediğini ve hiçbir hakkının kalmadığını söylemiştir¹²². Burada zikredilen rakam hatırı sayılabilecek bir ticaret için yeterli gözükmektedir. Ayrıca buradaki borç ilişkisi de müslim – gayrimüslim arasında olmuştu. Karz-ı Şer'i ile ilgili olarak bir başka kayıta Yorgi veledi Yano'nun İstefani'de karz-ı şer'i den 100 adet altın riyal hakkı olduğunu ancak bu parayı geri aldığını ve İstefani'de bir akçe hakkı kalmadığını belirtmiştir. Bu davada Yorgi veledi Yano'ya, Sedray veledi Yano ve Estimad Veledi Yano adlı kişiler vekil olmuştu¹²³. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi kendi haklarını sağlam temellere dayandırmak isteyenler için her işlem kayıt altına alınabiliyordu. Böylece yukarıdaki örnekte birbirlerinden alacak verecek olmadığını kayıt altına almak için kişiler mahkemeye gelmişlerdir. Böylece ileri bir tarihte birbirlerinden bu husus ile hak talep etmelerinin önüne geçilmiş oluyordu.

Deyn-i Şer'i ile ilgili bir kayıta Yahudi Avraham'ın, Dimitri'den alacağı toplamı 54.400 akçedir. Bunun 6.000 akçesi mudarebeden, 37.000 akçesi deyn'i şeri 'den ve geri kalan 7.400 akçesi ise çuka bahasındandır. Burada belirtilen “çuka bahası” faiz meselesiyle ilgilidir¹²⁴. Bu borç ilişkisinin ticaret ile ilgili olduğu daha açık gözükmektedir. 1616 tarihli bir başka deyn kaydında Berto veledi Berşa adlı Efrenç diğer bir Efrenç olan

¹²⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 794-795.

¹²¹ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 101.

¹²² GŞS, nr. 40, vr. 41a/4.

¹²³ GŞS, nr. 40, vr. 12b/5.

¹²⁴ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 183.

Franko veledi Mirto'da kumaş değerinden 120.000 akçe hakkı olduğunu belirtmiştir. Franko elinden 25.000 akçe, Halifa adlı Yahudi'den 34.000 akçe, bir başka Yahudi'den 25.000 akçe ve Rozal adlı Yahudi'den 9.000 akçe olmak üzere toplam 93.000 akçe ve geri kalan 27.000 Akçe'nin de Frankol'un elinde olduğunu belirterek sonrasında 120.000 akçe olan hakkından bir akçe hakkının bile başkasının elinde kalmadığını belirtmiştir¹²⁵. Berto'nun burada hakkı olan rakamın büyüklüğüne ve bu kadar kişi ile ilişkisi olduğuna bakılırsa bu rakamın ticaret amacıyla kullanılmak için alındığı akla gelmektedir. Ayrıca bu kayıta Efreñç olarak bahsedilen kişilerin varlığı bu borçlanmayı daha ilgi çekici hale getirmektedir. Başka bir örnekte 1616 tarihinde tüccardan Simon veledi Tor adlı Frenk'in Alob veledi Bozan adlı Yahudi'de deyn-i şeriden 25.000 akçesi vardır. Alob veledi Bozan ise bu borcun 16.000 akçesinin bir ürün (ipekli?) değerinden deyn-i şer'i geri kalan 9.000 akçenin ise karz olduğunu belirtmiştir¹²⁶. Tüccar kimliği ile deyn ve karz işlemlerinin yapılması bu çalışma için daha anlamlı sonuçlar verebilecektir.

Osmanlı Dünyasında kadınların da iktisadi hayatta yer aldığı artık bilinen bir gerçektir. Hicri 1024 tarihinde Galata'da oturan Emine binti Abdullah adlı kişi, Eyyüb bin Nesimi'de deyn-i şer'i den 12.000 akçesi olduğunu belirtmişti¹²⁷. Ancak bu borcun niçin verildiği veya bu parayla ne yapıldığı sicilde belirtilmemiştir. Hicri 1025 tarihli bir kayıt da Mısır'da bulunan Ebu Takiyye namıyla bilinen İsmail'in Kaptan Mehmed'de 2.180 filori hakkı olduğu belirtilmiştir. Ebu Takiyye mahkemeye vekil olarak Galata'da oturan Abdullah bin Hamza'yı göndermişti. Kaptan Mehmed, borcunun olduğunu ancak bu borcun bir ürün değeri üzerinden 1.700 gurus olduğunu belirtmişti¹²⁸. Ebu Takiyye'nin ismine Galata mahkemesinde de rastlamak Mısır – Galata arasında olan ticaret için önemli görünmektedir. Ebu Takiyye 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyıl başları açısından Mısır'ın en meşhur tüccarlarından biriydi¹²⁹.

Bir başka deyn-i şer'i ile ilgili örnekte Hasan b. Mahmud, çeşidi ve sayısı belli olan gemi aletlerini, Mehmed b. Seydi'ye satmış ve gemi aletlerini teslim etmiştir. Ancak ödenecek rakam, alıcının üstünde borç olarak kalmıştır. Bunun üzerine Hasan b. Mahmud alacağını tahsil için mahkemeye gitmiş fakat Mehmed b. Seydi 8.000 akçe olan alacağın mudarebe olarak kullanabilmesi için müsaade edildiğini, bunun üzerine de ticari sefere çıktığını

¹²⁵ GŞS, nr. 40, vr. 13a/5.

¹²⁶ GŞS, nr. 40, vr. 37b/2.

¹²⁷ GŞS, nr. 40, vr. 13a/2.

¹²⁸ GŞS, nr. 40, vr. 33b/1.

¹²⁹ Nelly Hanna, *Osmanlı Kahire'sinde Tüccar Olmak*, s. 59.

denizde hem gemisinin hem de mallarının heba olduğunu belirtmiştir. Ancak mahkeme kesin borçlu olduğu belli olan bir kişinin, elinde herhangi bir onaylı belge olmadan sadece sözlü olarak izin verilmesinin mudarebe akdinin gerçekleşmesini sağlayamayacağını belirtmiştir. Sonuç olarak mahkeme Hasan b. Mahmud'un deyn-i şer'i ile Mehmed b. Seydi'den 8.000 akçe alacaklı olduğuna hükmetmiştir¹³⁰.

1619 tarihli bir kayıta Galata'da Lonca mahallesinde oturan Keşno veledi Yani adlı kişinin Hali veledi Andon adlı kişide deyn-i şer'iden 706 akçe hakkı olduğunu belirtmişti¹³¹. Lonca mahallesi Galata'nın ticari bakımdan en işlek olduğu mahallerden biri idi. Bu borç işlemi ticaretten dolayı birbirini tanıyan kişiler arasında olmuş olabilir. Başka bir kayıta Galata'da oturan Mustafa bin İbrahim, Yarkom'a 2.600 akçe deyn-i şeri vermiştir. 1600 akçeyi merhum Anton veledi İskender'den almış, geri kalan 1000 akçeyi de Yarkom'dan almıştır. Burada Anton veledi İskender'in zikredilmesiyle bir husus akıllara gelmektedir Anton veledi İskender'in muhtemelen, Yarkom'a borcu vardı ve bu borcu Yarkom da burada değerlendirmek istemiş olabilir¹³². 1616 yılında Süleyman Ağa'dan sermaye için 16.000 akçe alan Mehmed Reis bu borcun deyn olduğunu belirtmişti. Bir reisin herhangi bir kişi ile arasındaki sermaye temini ilişkisinin mudarebe ile olması çok muhtemeldir. Ancak burada taraflar ticari bir anlaşma kurmamışlardı. Mehmed Reis, ticari faaliyet için ihtiyaç duyduğu sermayeyi sadece borç ilişkisi kurarak temin etme yoluna gitmiş olduğu düşünülebilir¹³³. Ticari faaliyette kullanıldığı muhtemel olan başka bir deyn-i şer'i örneğinde 1618 yılında Vilayet-i Rumeli'de sakin Keryazan veledi Yakol adlı zimmî, Galata içinde Kireç Kapı mahallesinde oturan Nikofo Reis veledi Yondan adlı kişiye 6.000 akçe borcu olduğunu belirtmişti¹³⁴.

Bunlardan başka yukarıda da belirtildiği gibi mal değerinden de hak doğduğu oluyordu. Bu meselelerde daha çok mal sanki arada bir satış yapılmış gibi gösteriliyordu. Bir örnekte 1618 tarihinde Venedikli tüccar Yaskalin veledi Anton adlı müste'men, Salomon veledi Birmeni adlı zimmîde "hamr bahasından" 25.000 akçe hakkı olduğunu belirtmiş Salomon da bunu tasdik etmişti¹³⁵. Muhtemelen bu borç ilişkisi ticari bir faaliyet ile ilgiliydi. Burada da tüccar kimliği belirtilen bir Venediklinin olması önemli

¹³⁰ Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, s. 233-234.

¹³¹ GŞS, nr. 49, vr. 1b/2.

¹³² GŞS, nr. 45, vr. 78b/2.

¹³³ GŞS, nr. 40, vr. 36a.4.

¹³⁴ GŞS, nr. 45, vr. 23a/2.

¹³⁵ GŞS, nr. 45, vr. 13b/4.

görülmektedir. Ayrıca yine bir maddenin değeri koyularak belirtilen borca hicri 1028 tarihinde rastlanılmaktadır. Buna göre Tüccar Mehmed bin Oruç yine tüccar olan Mehmed bin Hızır'a yün? bahasından 10.000 akçe vereceği kalmıştır. Buna göre bu borcun 6.000 akçesi 60 gün sonrasına ertelenmiştir¹³⁶. Bu alacak verecek meselesi iki tüccar arasında olmuştur. İki tarafın durumlarıyla ilgili belgede çok ayrıntıya girilmemiştir. Ancak bu örnek de borç işlemi için araya bir maddenin değeri konularak sanki onun satışı üzerinden yapılmış bir borç işlemi gibi gözükmemektedir.

Sermaye temini olarak borçlanma yoluna tüccarların da gittiği anlaşılmıştır. Bunların bir kısmının ticaret için kullanıldığı ile ilgili daha sağlam deliller bulunurken bir kısım kayıtlarda bunlar hakkında pek bir ipucu bulunmamakta ve geriye ancak ihtimaller kalmaktadır.

2.4.2. Kefalet İşlemi ve Vakıf Aracılığıyla Sermaye Temini

Sermaye temin metodu olarak vakıflar da Osmanlı uyrukları için önemli bir seçenektir. Vakıflar, şer'i ölçülerde verdikleri ücreti "fazlasıyla" geri alarak borç para veya kredi verebiliyor ve kişilerin işleri için gerekli sermayeyi sağlayabiliyordu. Ancak bu verdikleri parayı devletin belirlediği orandan almak zorundaydılar. Mesela 1018 (1609) tarihli bir adaletname reayanın tefeciler yüzünden borca battığı ve bu borç yüzünden tefeciler tarafından zulme uğradıkları belirtilmiş bunun önlenmesi istenmiştir. Bu adaletnameye göre tefeciler yüksek faiz oranları ile borç vermişlerdir. Reaya yerini yurdunu bırakıp kaçmaya yeltenmiştir. Adaletnameye göre bundan sonra on akçeye bir buçuk akçe yani yüzde 15 faiz alınacaktır. Bu belirtilen oran azami orandır bunun üzerinde oranla faiz veren belirtilen hükme karşı gelmiş olacaklarından süresiz kürek cezasına çarptırılacaklardır fazla aldıkları faiz oranı ise geri alınacaktır¹³⁷. Bu ribh oranı %15'tir bunun üzerinde alınamaz. Tabi bunun işlem süreci de farklılıklar göstermektedir. Birçok yolla sermaye alınabiliyordu kurum veya kişiler sermaye verebiliyordu. Ancak sermaye alan ve sermaye veren tarafların birbirlerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu yaptıkları sözleşme ise resmi olması ve tarafların haksızlıklara karşı veya haklarını korumaları için sözleşme önemlidir bunu da noter işlevi de görebilen mahkemede tasdikliyorlardı. Aralarında bir sorun meydana gelirse burada adalet için kadı huzuruna çıkılıyordu veya sözleşme bittiyse yine kadı huzurunda onaylatılarak kredi süreci

¹³⁶ GŞS, nr. 49, vr. 36b/3.

¹³⁷ Halil İnalcık, "Adaletnameler", *Belgeler*, C.II, S. 3-4, TTK. Basımevi, Ankara 1993, s. 85.

bitiriliyordu. Krediler genellikle belli bir süre için veriliyordu. 3 ay, 6 ay veya 1 yıl gibi çok değişkendi ama en çok 1 yıl üzerinden yapılıyor çoğu kez de taraflar her sene sonunda 1 yıl arttırarak birkaç yıla uzayan süreç meydana geliyordu. Bu işlemlerin hepsi resmi belgeler aracılığıyla yenilenmek zorundaydı bu sözleşme yenilenmediği takdirde taraflar haklarının belli bir kısmını talep edemez ve haklarından olma durumu doğabilirdi. Kredi faaliyetleri Osmanlılarda birkaç şekilde meydana gelmekteydi. Bunlar en çok muamele-i şeriyeye, bey bi'l vefa, bey bi'l istiglal olarak karşımıza çıkmaktadır. Muamele-i Şeriyeye; kredi temini için vesile olarak bir alışveriş işlemi konulmak suretiyle ileri bir tarihte ödenmesi üzerine anlaşılması olarak görülebilir. Ancak bunun isimlendirilmesinde Osmanlılar faiz yerine murabahayı tercih etmişlerdir. Murabaha, borcun ileri bir tarihte ödeneceğini göstermektedir¹³⁸. Ayrıca taraflar arasında yapılan sözleşmede kredi miktarı daha çok çuka bezi bedeli üzerinden yapılarak sanki aralarında bir satış olmuş gibi belirtilmiştir. Bu türden bir anlaşma muamele-i şeriyeye olarak adlandırılmıştır¹³⁹.

Bunlardan başka kredi süreci de önemli bir konudur. Burada kredi verilen sürelerde farklılıklar gözükmemektedir. Ancak genel olarak bir yıl dolduktan sonra kredinin iade edilmesi gerekli iken farklı sürelerde olabiliyordu¹⁴⁰. Peki kredi müddeti sözleşmede geçen süreyi aşarsa ne olacaktır? Böyle bir durumda taraflar anlaşarak süreyi 1 yıl daha uzatabilme durumuna sahiplerdir. Buna devr-i şer'i denilmektedir. Ayrıca bu durumda murabaha hususu da önemli bir problem olarak gözükmemektedir. Ancak bu durumda geçen yıl üzerinden eklenerek katlanmış kredi miktarı üzerinden alınmayacak yani murabahanın murabahası alınmayacaktır. Ancak anapara üzerinden murabaha alınacaktır¹⁴¹. Bey bi'l istiglal sözleşmesinde de süre problemi vardır. Buna göre anlaşma genellikle bir yıllık yapılmasına rağmen süreç çeşitli sebeplerle uzayabilmektedir. Böyle bir durumda taraflar yeni bir sözleşme yapmak zorunda kalıyorlardı. Eğer bir yıl aşımında yeni sözleşme yapılmazsa alacaklı kira alamayacaktır. Yani bu durumda alacaklının kira gelirlerini devam ettirebilmesi için borcun bitmediği durumlarda her yıl akdin yenilenmesi gerekmektedir¹⁴².

¹³⁸ Süleyman Kaya, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Marmara Üniversitesi, İstanbul 2003, s. 11.

¹³⁹ Sümeyye Hoşgör, *Credit and Financing in Early Modern Ottoman Empire: The Galata Example*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 2012, s. 54.

¹⁴⁰ Kaya, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*, s. 15.

¹⁴¹ Kaya, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*, s. 16.

¹⁴² Kaya, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*, s. 18.

Vakıfların her isteyene kredi verme gibi bir durumu yoktu. Aslında bu vakfın özellikleri ile ilgiliydi yani vakfın vakfiyesinde geçen şartlarla ilgili bir durumdu. Ayrıca bu husus özel olarak belirtilmesi durumunda ortaya çıkan bir konuydu. Buna göre bir vakfiyede geçtiği üzere;

“Vakti hali iyi olan tüccarlarla, esnafla, ziraatçılarla ve varlığıyla ad yapmış muteber kişilerle Teşrik-i mesai yapınız, yalancılarla ve batakcılarla katiyyen işbirliği yapmayınız. Keza emirlere, valilere, müderrislere, kadılara, subaylara, öteki askerlere,, tımarcılara..... Zinhar ödünç para verilmemelidir¹⁴³.” Burada görüldüğü gibi iyi nam yapmayan kişilerle birlikte askeri zümreye yani devletin memurlarına sermaye sağlanmaması gerektiği belirtilmiştir.

Vakıftan sağlanan kredi ilgili olarak 1605 tarihinde Karamürsel’den Fazlı’nın Vakfı’na kardeşi olan Ali Reis mütevellî olmuştur. Ali Reis diğer kardeşi ve aynı zamanda bu vakfın nazırı olan Mustafa Reis’i vakfa olan borcu sebebiyle dava etmiştir. Buna göre Ali Reis, Mustafa Reis’in vakfa 91.000 akçe borcu olduğunu bunun 21.000 akçesinin ise murabaha-ı şeriyeden kaynaklandığını belirtmiştir. Mustafa Reis ise bunun karşısında 70.000 akçe olan borcunu doğrulamakla birlikte iki yıllık murabaha borcunun 14.000 akçe olduğunu bunu da vakıf çalışanlarına ücret olarak verdiğini ve 7.000 akçe murabaha borcu kaldığını belirtmiştir¹⁴⁴. Burada Mustafa Reis’in borcu niçin aldığı belirtilmemiştir. Ancak burada alınan borç ticaret için veya gemi alımıyla ilgili olabilir. Başka bir örnekte Sultan Ahmed Han’ın Camii ve imaretleri vakfında görevli olan Ali Ağa, Mustafa Reis’in önceden vakıfla aralarında 40.000 akçe değerinde mudarebe anlaşması olup, Mustafa Reis’in de buğday bedelinden 8.000 ve deyn-i şeri’den 2.000 akçe toplam 10.000 akçe hakkı olduğu belirtilmiş. Bundan dolayı 30.000 akçe vakfın alacağı alınmıştır 1619 (1028)¹⁴⁵. Buradaki örnekte de gemi reisinin bir vakıftan sermaye temin ettiği görülmektedir.

1617 yılında Hasan Beşe, Mehmet Ağa Vakfı’nın mütevellisi Süleyman Ağa ile birlikte mahkemeye gelir. Hasan Beşe adı geçen vakfa bir yıl içinde ödemek koşuluyla 20.000 dirhemi çuka bedeli olmak üzere toplam 120.000 dirhem borç almıştır¹⁴⁶. Yine Çuka

¹⁴³ Kaya, XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T. C. Marmara Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 173.

¹⁴⁴ Kuran, Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam, C. V, s. 254, C. IX, s. 136.

¹⁴⁵ GSS, nr. 49, vr. 77a/4.

¹⁴⁶ Kuran, Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam, C. VI, s. 334.

bedeli üzerinden satış işlemi varmış gibi gözükmektedir. Aslında bu işlem borç alma değil değil satıştan doğan bir borçlanmadır. Bir başka örnekte Yakom veledi Civan, Maverdi veledi Yolmani? adlı kişiye 45 zira¹⁴⁷ çuka vermiştir. Her zira 130 Akçe'den olmak üzere toplam 5.806 Akçe'ye taraflar anlaşmışlardır. Ancak Maverdi veledi Yolmani bunun ücretini hemen ödememiş ve üzerinde deyn olarak kalmıştır. Yakom veledi Civan bunu talep ettiğinde mahkemede hazır bulunan Covan veledi Kostantin ve Françesko veledi Manol, Maverdi'nin Yakomi'ye Selanik çukası değerinden 5.806 akçe borcu olduğuna şahadet etmişlerdir¹⁴⁸. Buradaki satış işleminde alıcı malın bedelini peşin ödememiştir. Muhtemelen satıcı taraf ödeme kolaylığı sağlamış ancak haklarını sağlama almak içinde mahkemede bu işlemi kaydettirmiştir. Bir başka kayıta Rüstem Bey vakfından mütevellî Murat Bey, Kataline karşısında mahkemededir buna göre Kataline'nin ölen eşi Kosta vakıftan 5000 akçe muamele-i şer'iyye borç almış ve Kataline de bu borca kefil olmuştur. Murat Bey, Kosta'dan borcun faizini aldığını ancak anaparayı alamadığını belirtmiştir. Kataline bunu reddeder ancak mahkemeye şahit getiren Murat Bey davayı kazanır. Böylelikle Kataline anaparayı da ödemek zorunda kalmıştır (1605)¹⁴⁹.

Kişilerarası borçlanma sadece *karz* başlığında belirtilen şekilde olmuyordu. Rehin vermek veya kefil göstermek ile de borç alınabiliyordu. Kişiler borçlarına karşılık sermaye değeri olan mallarını da rehin olarak bırakabilirlerdi. Burada Simon adlı Yahudi, müste'men Covan'a 3100 akçe borcu olduğunu belirtir. Simon bu borca karşılık Covan'a çuka bezi rehin bıraktığını ve 30 gün içinde bu borcunu ödeyemezse Covan'ın bu bezleri satma hakkı doğacağını ve bu satıştan doğan gelirden borç miktarını Covan'ın almasını geri kalan miktarının da kendisine teslim edilmesini belirtir¹⁵⁰. Anlaşılan Simon önceden bilmediğimiz bir şekilde Covan'a borçlanmıştı. Bu bir ticaret sebebiyle de olabilir başka bir şekilde de olabilir. Covan böylece 30 gün içerisinde verdiği borcu alamazsa rehin verilmiş olan çukaları satarak verdiği borcu tahsil etmiş olacaktır.

Borç alıp-verme durumunda kimi kayıtlarda kefiller de başrolde kendilerine yer bulabiliyorlardı. Çünkü borç veren kendini sağlama almak istediği için borçludan kefil göstermesini isteyebiliyordu. Çizakça kefillerin niçin bu sorumluluğa girdiğini Devlet ile sermayedar ve mudarib ilişkisi içerisinde sorgulamakla birlikte mültezimin devlete karşı

¹⁴⁷ Zira; dirsekten parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü.

¹⁴⁸ GSS, nr. 40, vr. 13a/1.

¹⁴⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. IX, s. 144.

¹⁵⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 527-528.

sorumluluğu üstlenmesi karşılığında kefillere belli oranda kar payı verebileceği veya mültezimin bir aracı olabileceği ve kefilin sermayedar olup üçüncü şahıslara karşı sorumluluk almayan bir ortaklık ilişkisi olabileceği üzerinde durmuştur¹⁵¹. Bunun yanında Çizakça kefil ile mudarib arasında önceden bir anlaşma yapılmasıyla ilgili Osmanlı kayıtlarında bir bilginin yer almadığını belirtmiştir¹⁵². Ancak ortaklık ilişkisi kuran tarafların haklarını korumak için neredeyse her işlemi resmi kayıt altında alma tercihleri olmasına rağmen böyle bir anlaşmayı ve sorumluluğu önceden kayıt altına almalarıyla ilgili bir kayda rastlanılmaması da bu hususla ilgili ayrı bir mesele olarak gözükmektedir.

Osmanlı düzeninde kefil olmanın birçok çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan en meşhurları olan ikisi kefil bi'l-mal ve kefil bi'n-nefs'dir. Bunlardan birincisi borçlunun, borcunu herhangi bir sebeple ödeyememesi durumunda kefilin belirtilen rakamı ödemesi durumuydu ikincisi ise borçlunun borcu sebebiyle ortadan kaybolması durumunda kefilin onu bulmayı taahhüt etmesini belirtiyordu¹⁵³. Burada aklımıza hemen bir soru gelmektedir; kefil-i bi'n-nefs'de kefil olan şahıs borçluyu bulamazsa bir yaptırım söz konusu olur mu? Genel olarak Şahsa kefalette, kefil olanın bazı şartlara göre mali sorumluluğu yoktur ancak şahsa kefalette kefil olan kişi, borçluyu zamanında mahkemeye getiremezse kefilin hapse atılma durumu ortaya çıkmaktadır¹⁵⁴. Bundan başka şahsa kefaletin damânü't taleb türünde kefilin sorumluluğunda kusurlu olduğu görülürse mali bir yaptırımla karşılaşabilirdi¹⁵⁵. Ayrıca şahsa kefalette, borçlunun mahkemeye getirilmemesi durumunda kefile uygulanacak yaptırım farklı görüşlere ayrılmıştır. Hanefilerin görüşüne göre getirmeyi tekeffül ettiği kişiyi getiremeyen kefil, o kişi gelene kadar veya öldüğü anlaşıncaya kadar hapiste tutulmalıdır¹⁵⁶. Bununla ilgili olarak Tophane mahkemesi 7 numaralı şer'iyye sicilinde bulunan kayıta mütekeffil Efrenç zimmîlerinden Françesko, Ali Musa talebiyle hapse atılmıştır¹⁵⁷.

1618 tarihli bir belgede Sebtan veledi Yano adlı Yahudi Marol binti Dolye adlı Hristiyanın oğlu olan Yurgan veledi Vako'ya deyn-i şer'i den on altı bin yüz akçe

¹⁵¹ Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, s. 130-131.

¹⁵² Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, s. 131.

¹⁵³ Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)* s. 274.

¹⁵⁴ H.Yunus Apaydın, "Kefalet", *TDVİA*, C. XXV, İstanbul 2002, s. 171.

¹⁵⁵ Apaydın, "Kefalet", s. 170.

¹⁵⁶ Apaydın, "Kefalet", s. 175.

¹⁵⁷ Abdullah Demir, *Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Marmara Üniversitesi, İstanbul 1999, s. 113.

vermiştir. Bu borca da Marol binti dolye'nin kefil olduğunu belirten Sebtan veledi Yano, 16.100 akçeyi Yurgan binti Dolye'nin annesi Marol binti Dolye'den aldığını belirtmiştir. Bu işlem borcun kapatıldığını onaylamak için yapılmış bir kayıt olarak gözükmektedir¹⁵⁸. Burada alınan borcu, borçlu olan değil kefil olan kişi ödemiştir. Bundan başka hem kefalet için hem deyn-i şer'i için vadeli bir borç örneği olarak, 1619 yılında Galata'da oturan Yano veledi Nikol ve şerikleri olan Manol veledi Diko? ve Dimitros veledi Tira? adlı zimmîler İbrahim Ağa bin Abdullah'tan deyn-i şer'i den 60.000 akçe almışlardır. Her biri için lazım gelen meblağa kefiller vardır. Ve anlaşma her üç ayda bir yenilenmek üzere kurulmuştur. Buna göre kefiller, Üsküdar'a tabi İstavros'ta sakin Borsi? veledi Nikol, İstanbul'da Gedik Paşa mahallesinde sakin Nikol veledi İstefani ve Galata'da Karaköy mahallesinde sakin Nikol veledi Tamo ve yağ kapanında sakin İsa veledi Dimitri meclisi şer 'de hazır bulunmuşlar ve kefaletleri kabul edilmiştir. Burada üç ortak İbrahim Ağa'dan borç almışlar ve bu borç için de kefil göstermişlerdi. Muhtemelen bu borç alınan rakamı ticaret için kullanacaklardı¹⁵⁹.

Bir başka borca kefil ile ilgili olarak, Yeşro veledi Cozeb adlı Efrenç mahkemeye gelerek Süleyman bin Musa'ya deyn-i şer'idan 300 filori borcu olduğunu belirtmiştir. Bu borca kefil olarak da Balat'ta oturan mestur Cevan veledi Françesko, Galata'da Bayezid Han mahallesinde oturan Balriba veledi Baryan ve Bestiyan veledi Halyorkin adlı zimmîler mahkemede hazır bulunmuşlardır. Buna göre Mistor Civan veledi Françesko belirtilen meblağın 100 filorisine kefil olmuş, Bestiyan veledi Halyorkin, 100 filori'ye kefil olmuş ve Balriba veledi Biryen da 100 filoriye kefil olarak toplamda 300 filoriye üç ayrı kişi kefil olmuşlardır¹⁶⁰. Bu kayıta olan borcun ticarete kullanılacağı akla gelmektedir. Hatta kendisine kefil olanların da her birinin aynı oranda kefalet göstermesi bu kefillerin de söz konusu olabilecek ticarete kardan pay alabilecekleri bir ortaklık kurduklarını akla getirmektedir. Bir başka örnekte Galata tüccarından Kerfo veledi Yanko adlı zimmî Dimo da ticari ortaklıkta bulunan 13.740 akçe olan hakkının Dimo'ya sorulmasını istemiştir. Dimo ise bunun 7.740 akçesinin taksit halinde 500'er akçeler halinde ödeneceğini belirtmiştir. Bundan başka geri kalan 6.000 akçenin ise kefilinin bulunduğu bu kefilin de Koko veledi Kiyo olduğu mahkemede zikredilmiştir¹⁶¹. Burada Dimo'nun, tüccar Kerfo veledi Yanko'dan önceki süreçte borç aldığı ve bunun da kefilinin bulunması

¹⁵⁸ GŞS, nr. 45, vr. 64a/2.

¹⁵⁹ GŞS, nr. 49, vr. 84a/1.

¹⁶⁰ GŞS, nr. 40, vr. 34a/4.

¹⁶¹ GŞS, nr. 40, vr. 40b/3.

bir sermaye temini olarak kefaletle borç alma durumunu göstermesi bakımından önemli görünmektedir. Dima'nın ticari ortaklığı ve borcunun bir kısmının kefil olduğunu belirtmesi bu kefilin de bir şekilde ticari ortaklıktan doğacak kâr da payı olabileceğini düşündürmektedir.

1618 tarihinde Dubrovnik tüccarından Poli veledi Nikola, Küçük Piyale Paşa mahallesinde oturan Ahmed Beşe bin Abdulmennan'dan 15.000 akçe borç almıştır. Ancak bundan önce el-Hac Nasuh'u "harbi kefereler" ele geçirmiştir. Bu süreçte dahi kardeşinin oğlu olan Mahmud'un "kefere" elinde esir olduğu belirtilmiştir. Poli veledi Nikola da değeri ile para ödeyerek "harbi kefereler" elinden Mahmud'u kurtarıp "dar-ül emin" e getirmiştir. Poli bunu borcuna kefil olarak göstermek istemiş ayrıca eğer bu borca yetmezse Kerman veledi Françesko borcun edası için Ahmed Beşe'ye "ben eda ederim" diyerek kefil olmuştur¹⁶². Burada Dubrovnikli bir tüccarın Osmanlı Müslüman ahalisinden borç alabildiğini ve bir esiri kurtarmakla harbî diyarda bağlantılarının önemli derecede olduğu görülmektedir. Bundan başka Poli asıl olarak bu kayıttaki esirin fidye ücretine karşı borcunu kefil gösterebilmiş ayrıca Kerman veledi Françesko'nun da, Poli ile tanışık olduğu ve borca esir fidyesi yetmezse borcu tamamlayacağını belirtmesi onun da Poli ile ortak olabileceğini akla getirmektedir. 1616 tarihinde Kostantin ve İstifan adlı iki ortak, Sinan ile birlikte mahkemeye gelmişler ve Sinan'a toplam 174.200 dirhem borçları bulunduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu olan parayı 9 ay içinde ödeyeceklerini belirterek birbirlerine kefil olmuşlardır¹⁶³. Sermaye temini olarak vadeli borç alımı burada gözükmektedir. Ayrıca ortakların ortak olarak aldıkları borç için birbirlerine kefil olmaları da ilginç gözükmeyle beraber ortak oldukları için bu parayı ticaret için kullanacaklarını düşündürmektedir. Kişilerin aldıkları borç için birbirlerine kefil olduklarıyla ilgili bir diğer örneğe göre Midilli adasından dört Hristiyan, Galata'da oturan Petro'dan her biri 10.000 akçe borç alarak birbirlerine kefil olmuşlardır. Petro'nun toplam 40.000 akçe alacağı vardır. Bu kayıttan da borçların ne üzere alındığı bilinmemektedir. Ancak Midilli gibi görece Galata'ya uzak bir bölgeden dört kişinin Galata'da oturan birinden borç istemesi bu kişilerin daha önceden ticaret sebebiyle birbirleriyle tanışık olduklarını akla getirmektedir¹⁶⁴. 1618 tarihli bir başka kayıttaki Galata'da Karaköy mahallesinde oturan Kostantin ve Mahromi adlı kişiler, Kosta veledi Kiryako ve Kosta

¹⁶² GSS, nr. 45, vr. 35a/1.

¹⁶³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam* C. II, s. 264.

¹⁶⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 62-63.

veledi Yorgi'nin, Yorgi veledi Yani'ye olan 3.000 akçe borcuna 180 gün vadeli kefil olmuşlardı¹⁶⁵.

Bu örneklerle kefaletle borç alma ve bunun ticaretle ilişkisi değerlendirmeye çalışılmıştır. Kefalet sözleşmelerinde genellikle borçlu, alacaklı, kefiller ve borç miktarı belirtilmektedir. Bundan başka borç vadeli ise vadesi belirtilmektedir. Ancak bunun ticaret için kullanılıp kullanılmayacağı ile ilgili olarak ayrıntılara yer verilmemesine rağmen belgeler bizlere bazı ipuçları da vermektedir. Mesela borcu alan kişilerin ortak olduklarının belirtilmesi, bu kişilerin tüccar olduklarına dair meslek belirtilmesi veya uyruklarıyla ilgili bilgiler verilmesi durumunda belge üzerinde daha geniş çaplı değerlendirmeler yapma imkânı sunmaktadır.

Bu örneklerden görüldüğü gibi kişi, ticaret veyahut herhangi bir tutarı olan işlem için sermaye temin noktasında ortaklıktan başka borç alma usulüne gidebilmekteydi. Bunun için şahıslardan veya kurumlardan borç alabiliyordu. Bu borç veya kredi alma türleri çeşitlilik gösteriyor geri ödeme yöntemleri de farklılık arz etmekteydi. Borç veya kredi alma ile ilgili olarak mahkeme kayıtlarında paranın nerede kullanılacağı hususunda pek ayrıntılı bilgiler yer almamaktadır. Bundan başka borç işlemlerinde kefaletin de önemli bir yeri olduğu görünmektedir. Ancak kefillerin yerinin tespiti noktasında da belgelerin bizlere verdiği malumatlar çok kısıtlı olduğu için ancak ihtimaller üzerinde durulabilmektedir.

¹⁶⁵ GŞS, nr. 45, vr. 71b/2.

BÖLÜM 3: TİCARİ HAYATTA GÖREVLİLER

Osmanlı Devleti'nde Galata, uluslararası ticaretin en önemli merkezlerinden biriydi. Dolayısıyla Galata'nın mahkeme kayıtlarında hem iç hem de dış ticarete dair zengin kayıtlar bulunmaktadır. Bu sebeple burada ticari faaliyetlerde yer alan görevlilere dair diğer kazalara nazaran daha zengin bilgilere ulaşılmaktadır. Ticari faaliyetin meydana gelebilmesi için hiç şüphesiz bu hususlarla ilgili görevlilere büyük bir yük düşüyordu. Devlet mekanizması ülke içerisinde veyahut uluslararası yürütülen bu ekonomik faaliyetten gelir elde etmek için bahsettiğimiz ticari faaliyetin nasıl ve hangi koşullarda olacağını yönetmelikleriyle veya kanunlarıyla belirlemiştir. Tüccarlar veya devletin sorumluluk yüklediği memurlar bu yönetmeliklerin dışında bir faaliyette bulunmamıştır demek yanlış olacaktır. Pek çok örneği bulunan bu hareketlerde görevliler kendi menfaatleri için görevlerinde suiistimallerde bulunabiliyorlardı. Bunun en önemli örnekleri görevlilerin haksız yere iki defa üst üste vergi almaya çalışmalarıdır. Bunlardan, şikâyetlerin merkeze ulaşmasıyla haberdar olmaktadır. Böylece Osmanlı yönetimi de bu şikâyetler geldiğinde geleneksel olarak kişilerin “rencide edilmemesi” veyahut “ahidname-i hümayuna” karşı gelinmemesi diye belirterek bu hususların engellenmesini ve mağdurların mağduriyetlerini giderilmesini istemiştir. Böylece yabancılar ve Osmanlılar için karşımıza birçok görevli çıkmaktadır. Bu hususla ilgili olarak elçi, balyos, konsolos, tercüman, kâtip, simsarlar, yiğitbaşı, kethüda, yeniçeri, derya beyi, kadı, muhtesip, voyvoda, dellal gibi görevliler ticari hayatta karşımıza çıkmaktadır.

3.1. Elçiler

İstanbul'da bulunan yabancı elçiler daha çok tüccar uyruklarının ticari hakları ile ilgilenmekteydi. Temsilciler, Osmanlı topraklarında ticaret yapma iznini elde etmeye uğraşıyorlar ve Levant'taki tüccarlarının problemlerini aşmaya çalışıyorlardı¹⁶⁶. Genellikle bu problemler mükerrer vergi talebi, ölen tüccarların geride kalan mallarıyla ilgili işlemler ve korsan baskını gibi meselelerdi¹⁶⁷. Bu durumlarda temsilci Osmanlı yönetimiyle iletişime geçebilirdi. Çünkü yabancı bir ülkede olan vatandaşları Osmanlı

¹⁶⁶ Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları İstanbul 2009, s. 31.

¹⁶⁷ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 30; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 35; Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 806-808.

ülkesinde çeşitli problemlerle karşılaşabilirlerdi ve kendilerine sahip çıkacak haklarını koruyacak bir siyasi iradeye ihtiyaç duymaları kaçınılmazdı.

Elçi seçimleri ülkeden ülkeye değişebiliyordu. Mesela, Hollanda elçi seçimi için atama sistemini düzenlemişti ve bu devlet genelgesi ile çevrilmişti. Hollanda makamları bu kararları alırken tüccarlarla istişare halinde bulunuyordu. Osmanlı Dünyasındaki ilk Hollanda temsilcilerinin aristokrasiden geldikleri anlaşılmaktadır¹⁶⁸. Haga'nın imtiyazları elde edebilmesindeki en önemli etkenlerden biri Şeyhülislam'ın tutumuydu¹⁶⁹. Venedik'in başkentte bulunan temsilcilerine ise Balyos deniyordu. Temsilci seçiminde ise Venedikliler, İstanbul'a gönderecekleri balyosları soylulardan seçme konusunda titiz davranmaktaydılar¹⁷⁰. Balyosların İstanbul'daki en önemli görevleri Venedik'in menfaatlerini korumak, elde ettikleri hakları sürdürmek ve elde edilebilirse yeni haklar elde etmektir¹⁷¹. Balyos ayrıca kendi uyrukları üzerinde hükmetme ve yargılama yetkisine de sahip olabiliyordu¹⁷². Hatta İstanbul'da balyosluk yapmak veya başka bir resmi görevde bulunmak ülkelerine döndüklerinde daha üst düzey görev yapmaları için önemli bir kariyer aşaması olarak görülmekteydi.

Osmanlı topraklarında ticaret yapan tüccarların bazen ahidnamelere mugayir hareketlerle karşılaştıkları oluyordu bunlardan biri vergilendirme hususu ile ilgiliydi. Bu hususta yabancı devlet temsilcileri Osmanlı idarecileriyle iletişime geçiyordu. Mesela Venedik balyosu Osmanlı yönetimi ile irtibata geçmekte ve Venedik uyruklarının hakkını gözetmekteydi¹⁷³. Bu vergilendirme hususu ile ilgili bir örnekte Fransa elçisinin Padişah'a mektup yazmasıyla ortaya çıkar. Buna göre Galata'da yaşayan Fransa konsolosu Adovardo Niko'nun elinde tekâlif-i örfiyeden ve haraçtan muaf olduğuna dair muafname-i hümayun olmasına rağmen bir vakfın mütevellisi kendisinden haraç ve avarız istemiştir. Ancak elçiye göre bu ayrıcalık Fransızlara verilen ahidnamede belirtilmiştir. Padişah bu durumu Kadı'ya bildirerek ahidnameye muhalif davranılmamasını istemiştir¹⁷⁴. Mükerrer gümrük talebi meselesi İngilizlere verilen

¹⁶⁸ Niels Steensgaard, "Consuls and Nations in The Levant from 1570 to 1650", *Scandinavian Economic History Review*, 15 : 1-2, s. 31-32.

¹⁶⁹ Bülent Arı, *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and The Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2003, s. 125-126.

¹⁷⁰ Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", *TDVİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 44.

¹⁷¹ Drusteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, s. 43-44.

¹⁷² Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, s. 47.

¹⁷³ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 34.

¹⁷⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 810-812.

ahidname içinde de kendine yer bulmuştu. Bu husus bilhassa Galata'daki İngiliz tüccarların gümrük ödemelerinde karşılaşabilecekleri zorluklar sebebiyle gündeme gelmişti¹⁷⁵.

Osmanlı Devlet'inde ticaret yapma hakkı elde edebilenler Osmanlı Devleti'ne çeşitli vergiler ödedikleri gibi tabi oldukları ülkenin elçiliklerine veya konsolosluklarına da vergiler ödemek zorundaydılar¹⁷⁶.

Bunun dışında hem Venedik balyoslarının hem de farklı devletlerin elçilerinin Osmanlıların Avrupalı devletlerle ilişkilerinde etkin bir rol alma çabasına girdikleri hatta kimi zaman bunda istediklerini elde ettikleri görülmektedir¹⁷⁷. Mesela İngiltere'ye Osmanlılar tarafından verilecek ilk ahidname için görüşmeler yapılırken Venedik balyosunun ve Fransız elçisinin gelişmeleri yakından takip ettikleri bilinmekte hatta İngiliz yetkilileri, İstanbul'dan ayrılır ayrılmaz Fransız elçisi Osmanlı yetkilerini bu ahidnameden vazgeçirmiştir. Burada Venedikliler, Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar arasında büyük bir çekişme ve rekabet içinde oldukları görülmektedir. İşte böylesine diplomatik başarılar elde edilmesi hiç şüphesiz devletlerin savaşla elde edebilecekleri başarıya tercihiydi ve tabi elçiler övgü alarak bundan fazlasıyla pay aldıkları yadsınamaz. Bir başka örneği ise yine Venedik Balyosu ile Fransız elçisinin tavrı aldıkları Hollanda elçisi Haga'ya karşı görmekteyiz. Haga'nın uzlaşmacı tavrı İstanbul'da gittikçe artan itibarını perçinlemiş ve 17. Yüzyıl başlarının Fransız elçisi ile Christophoro Valier onun itibarını azaltmak için bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır¹⁷⁸.

Elçiler esir edilen uyrukları ile de ilgilenmekteydiler. Bu durum daha çok korsan baskınları sebebiyle oluyordu ancak bunun dışında olan örneklerde bulunmaktadır. Mesela 1605 yılında, Venedik balyosunun vekili Hamantomazi adlı kişi, Giritli Yakomi adlı kişiyi eski Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın elinde esir olarak bulduklarını söylemektedir. Girit, o zamanlar Venedik'e ait olduğundan dolayı, bu kişinin harbî sayılamayacağı ve rencide edilmemesi gerektiği belirtilmiş çünkü verilen ahidnameye göre bu durumun düzenlendiğini belirten Harmantomazi, Yakomi'nin salınması üzerine yazılacak bir hüccet örneğini istemiştir¹⁷⁹. Lüks emtia olan zümrüt fincanın dahi divan

¹⁷⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, s. 35.

¹⁷⁶ Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, s. 88-89; Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, s. 33; Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, s. 12, 33-34.

¹⁷⁷ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 35.

¹⁷⁸ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 35.

¹⁷⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 483-484.

da sorun olarak algılandığının görüldüğü bir kayıttır; 1590 tarihinde Venedik Balyosu Giovanni Moro'nun arz-ı haline göre, Venedikli Beyzade Donato Marcillo için gönderilecek olan zümrüt fincanları Mansuroğlu Mehmed teslim alacaktır. Hatta Mansuroğlu Mehmed'in vekili Nemiza Mehmed bu konu hakkında Galata mahkemesinden hüccet almıştır. Fakat bu zümrüt fincan Venedik beyzadesine ulaşmamıştır. Bu yüzden Halep Beylerbeyi ve Kadısına gönderilen hükümde fincanın teslim edilmesi, eğer fincan yoksa değerinin Halep Konsolosuna teslim edilmesi buyrulmuştur¹⁸⁰.

Balyosların geniş yelpazeli bir görevleri vardı. Balyoslar ayrıca Venedik uyuğu olan tüccarların menfaatlerini korumak üzerine karşılaşılabilecekleri durumlara karşı geniş yetkiyle donatılmışlardı. Bundan başka Osmanlı şehirlerinde ölen Venediklilerin geride bıraktıkları miraslarını, batan gemilerinden elde edilebilecek mallarını balyos ya da İstanbul dışı söylenecek olursa konsoloslar teslim alır, varislerine veyahut ortakları varsa ortaklarına teslim ederdi¹⁸¹. Bu sadece Elçilerin veya konsolosların sorumluluğunda olan bir şey değildi kimi zaman bu görevi tercümanlar da üstlenmiştir. İstanbul'daki bir balyos görevini hem elçilik hem de konsolosluk yapmak olarak tanımlamıştır¹⁸².

Ayrıca Osmanlı topraklarında bulunan Balyoslar, Osmanlılardan haber alma teşkilatı olarak da çalışmaktadır. Balyos raporları incelendiğinde Serrenissima'nın Osmanlı mülkünde dikkatlerini çeken veya çekmesi muhtemel olan bilgileri Balyoslar, Venedik'e göndermekteydiler. 1616 yılında Venedik balyosunun Serrenissima'ya gönderdiği haberdan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı yönetimi bu tarihlerde Galata'daki Frenklerin sayısı ve çeşitliliğinden dolayı bir karışıklık çıkmasından çekinmekteydi¹⁸³. Osmanlı yönetiminin bilhassa Defterdar Baki Paşa'nın isteğiyle Galata'daki Frenklerin sayımının yapılması kararlaştırıldı. Buna göre Galata'da 20 bin civarında Frenk'in bulunduğu ve bunların herhangi bir karışıklık durumu için müsait oldukları düşünülmekteydi¹⁸⁴. Bundan başka Serrenissima bu görevlilerden casusluk faaliyetlerinde bulunmasını

¹⁸⁰ Serap Mumcu, *Venedik Balyosu'nun Defterleri (The Venetian Baylo's Registers 1589-1684)*, Edizioni Ca' Foscari, Venezia 2014, s. 52.

¹⁸¹ Şakiroğlu, "Balyos", s. 44.

¹⁸² Drusteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, s. 43.

¹⁸³ Tijana Krstic, "Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617", *Oriente Moderno*, 93 (2013), s. 435.

¹⁸⁴ Krstic, "Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617", s. 437-438.

isteyebilirdi.¹⁸⁵. Hatta Galata’da Tersane-i Âmire’de çalışan sürgün edilmiş Venedikliler balyosların bilgi kaynaklarından biri olarak görülmüştür¹⁸⁶.

Bundan başka Balyos Gioavanni Soranzo ve onun kâtibi Gioavanni Battista Ballarino’nun 1649’da tutuklanarak Edirne’ye sürgün edilmeleri ilgi çekici görünmektedir. Buna göre Balyos ve Kâtip, Pera’daki elçilik konutu olan “casa bailaggia” ‘ya yerleşmişlerdir. Bu arada Osmanlılar, Girit’e sefer düzenlemişler ve Venedik-Osmanlı ilişkileri iyice bozulmaya başlamıştır. Soranzo ve Ballarino’nun tutuklanmasında ise suçları Osmanlı kuşatma gücünün kırılmasını amaçlayan faaliyetleriydi¹⁸⁷.

Osmanlı yönetimi, balyos veya elçilere yardımcı olması hatta güvenliklerini de sağlamaları için yiğitbaşı, divan-ı hümayun çavuşları ve yeniçeriler görevlendirebilirdi. Bunun yanında kendi korumalarını seçme serbestisine sahip oldukları bilinmektedir.

Elçilerin ticaret yapmalarını kendi ülkeleri yasaklasa da elçiler her zaman buna uymayabiliyordu. Mesela Boğdan Voyvodası Gasir ile İngiliz Elçisi Pavlo arasında bir alışveriş olmuştur. Gasir, Pavlo’dan 120 gün sonra ödemek üzere 1000 sikke altına bir samur kürk ve bir murassa’ (değerli taşlarla süslenmiş) hançer satın almıştır. Bu alışveriş için Gasir’de, Pavlo’da vekil seçerek bu alış veriş onlar aracılığıyla yapmışlardır¹⁸⁸. Buradaki durum ticaret değildir. Kişisel lüks emtia tüketimi için yapılan bir alışveriş gibi görünse de daha sonraki kayıta Voyvoda Gasir bir kez daha Elçi Pavlo’dan 6600 sikke altına 20 deste kürk ve her destesinde 40 kıt’a (parça) samur kürk satın almış ve bunların da ücretini 120 gün sonra ödeyeceğini belirtmiştir¹⁸⁹. Burada olan kayıta ise biraz daha farklı bir durum ortaya çıkmakta çünkü 20 deste samur kürk, her destede kırk parça kürk olduğundan bahsedilen bir alışverişin kişisel lüks emtia alışverişisi olduğundan bahsedilmemesi gerektir. Osmanlılar bu tarz kişisel alışverişler için elçilere bir takım vergi muafiyetleri tanımaktaydı ancak bu durumla ilgili vergi verilip verilmediği sicil kaydında bulunmamaktadır. Dahası İngiliz elçilerinin ticaret yapmalarının kendi ülkeleri tarafından yasaklanmasına rağmen böyle bir faaliyette bulunması da şaşırtıcıdır.

¹⁸⁵ Gülgün Yılmaz, “Venedik’ten Edirne’ye Sürülen İtalyan Elçiler ve Bir Minyatür Albümünde Edirne”, *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003)*, Haz. Levend Doğan, s. 235.

¹⁸⁶ Drusteler, *İstanbul’daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz’de Millet Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, s. 44.

¹⁸⁷ Gülgün Yılmaz, “Venedik’ten Edirne’ye Sürülen İtalyan Elçiler ve Bir Minyatür Albümünde Edirne”, s. 235.

¹⁸⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 827-828.

¹⁸⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 829.

3.2. Dragomanlar (Tercümanlar)

Tercümanlar sadece diplomatik ilişkilerde doğru çevirmenlik yaparak ilişkilerin seyrinde en önemli görevlerden birini yerine getirmiyordu. Ayrıca kimi zaman balyos, elçi veya konsolosların bazı görevlerini de üstlenebiliyorlardı ve Osmanlı yönetimi de bu durumu kabul edebiliyordu.

Tercümanlar, kendi uyuğu olan tüccarların Osmanlı topraklarında yaşadıkları problemlerin çözümünde görev almaktaydılar. Bir tercüman, Osmanlı ülkesinde ölen tüccarın geride kalan mallarını teslim alabilirdi¹⁹⁰. Mesela 1605 yılında Venedikli Ayobandid ile Nikola, yarı yarıya ortak bir gemileri vardı, ortaklar ticaret amacıyla İzmir'e gitmişler ve buradan mal yüklemişlerdir. Ancak yolda gemilerini harbî korsanlar basmış ve içindeki eşyalarla gemiye el koymuşlardır. Yağmalanan araçlar geminin şimdiki sahibi Memi Reis'te bulunmuştur. Ancak Memi Reis bu gemiyi birçok kişiden el değiştirdikten sonra aldığını belirtir. Tercüman Marko, Venediklilerin bu tür davalarında Venedik elçisinin vekil olduğunu kendisinin de elçinin vekili olduğunu belirterek Ayobandid'e ait olduğu sürülen eşyaları talep etmişti¹⁹¹. 16. Yüzyıl'da Osmanlı başkentindeki tercüman sayısı çok az iken 17. Yüzyıla geldiğimizde işlerin yoğunlaşması sebebiyle birkaç kişiye çıkmıştı. Bu tercümanlar da kendi aralarında hiyerarşik bir yapıya sahiplerdi ve en kıdemlileri baş tercümandı. Bilhassa 17. Yüzyıl başlarının meşhur baş tercüman Marko önemli bir isimdi¹⁹². Baş tercüman adından da anlaşılacağı üzere Venedik diplomatik temsilciliğinin tercüme bürosunu yönetmekteydi, ona bağlı tercümanlar ise ticaret ile ilgili meselelere bakıyor veya Balyosun Venedik - İstanbul yolculuğunda karşılaşılabileceği tercüme gerektirecek durumlarda hizmet etmekteydiler¹⁹³.

Tercümanlar konsolosluklarda bulunan en önemli diplomatik görevlilerden biridir. Muhtemelen diplomatik adaba göre bir diplomat Türkçe bilse bile resmi toplantılarda yanında dragomanlar bulundurmaktaydı¹⁹⁴. Bundan başka tercümanlar esir edilen Venediklilerin kurtarılmasında da kilit rollerden birini üstlenmişlerdir.

Tercümanlar kendi başlarına da ticarete atılabilmişlerdir. Bundan başka tercümanlara da konsoloslar veya elçiler gibi bazı konularda vergi muafiyetleri tanınabiliyordu. Bununla

¹⁹⁰ Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 51.

¹⁹¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 806-808.

¹⁹² Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, s. 51.

¹⁹³ Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 173.

¹⁹⁴ Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s. 172.

ilgili 1605 tarihinde İngiltere Kralının İstanbul'daki elçilerinin tercümanları, haraç ve örfi vergilerden muaf edilmişlerdir. Galatalı Petro da bu hususla ilgili bir kayıt olmasına rağmen bu muafiyeti bildiren kaydın yenilenmesini istemişlerdi¹⁹⁵. Buradan ayrıca İngilizlerin, tercüman olarak yerli bir kişiyi kullandıkları anlaşılmaktadır.

Tercümanlar, batan gemilerin mallarının tespitini yapmak ve bu malları Osmanlı görevlilerinden almak durumundaydılar. Kimi zaman beyt'ül mal emini bu malların iadesini kabul etmez, ayak diretebilirdi böyle durumlarda merkezden yazılar vasıtasıyla ancak alınabiliyor veya mahkemeye çıkmak kaydıyla iş sonuca bağlanabiliyordu.

Tercümanlar Galata'da kendilerine tahsis edilen evlerde oturmaktaydılar. Ve kendilerine has kıyafet giyen tercümanlar, Balyosların Osmanlı mahkemelerine temsilci olarak genellikle seçtiği kişiler oluyordu¹⁹⁶. Bazı zamanlarda elçilerin sorumluluğunda olan işleri tercümanlar halledebiliyordu. Mesela 16 Ağustos 1571'de Filibe'de yaşayan bir Dubrovnikli'den fazladan vergi talep edilmesinin uygun olmadığını Dubrovnikli tercüman Osmanlı idarecilerine bildirmişti¹⁹⁷.

Kimi zaman tercümanların Osmanlı tebaasından seçildiği de oluyordu. Bunlar özellikle Osmanlı toplumunu ve yönetimini tanımaları ve iki dili de konuşabilmelerinden dolayı tercih edilmekteydiler¹⁹⁸.

Nasıl ki bazı elçiler casusluk yapabiliyor bilgi paylaşımı yapıyorsa tercümanlarda aslında casusluk yapabilirdi. 1620'de patlak veren bir olay neticesinde tercüman Marcantonio Borissi asılarak idam edilmişti. Osmanlı yönetimi Borissi'yi, Bosnalı tüccarları incittiği, kanunlara karşı geldiği sebebiyle suçlamıştı ayrıca tercümanın İspanyollarla örtülü ilişki içerisinde olduğu düşünülmüştü¹⁹⁹.

Tercümanların ticaret, sanat ve siyaset dünyasında da etkin rol aldıkları görülüyor. Mesela Tunuslu Hacı Ahmed'in Mappamundi'si diye bilinen bir dünya haritası burada zikredilmelidir. 1559'da Venedik'te yapılan bu Türkçe harita Osmanlı pazarında satılmak üzere hazırlanmıştır²⁰⁰. Bu Mappamundi'yi ilginç kılan özelliği bunun bir kurgu çalışması olmasıdır. Bu çalışma Venedikliler tarafından, sanki Müslüman bir kişi yapmış gibi tasarlanan bir senaryoya göre yapılmıştır. Buna sebep olarak Hacı Ahmed'in eserinin dil

¹⁹⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 813-814.

¹⁹⁶ Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, s. 51-52.

¹⁹⁷ Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, s. 34.

¹⁹⁸ Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, s. 173.

¹⁹⁹ Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, s. 175.

²⁰⁰ Giancarlo Casale, "Geçmişini Görmek", Der. Erdem Çıpa-Emine Fetvacı, *Osmanlı Sarayında Tarih Yazımı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s. 96.

özelliklerinde korkunç gramer hatalarının bulunması gösterilmiştir²⁰¹. Ayrıca bizi asıl ilgilendiren nokta da burasıdır ki: bu haritada bulunan metnin yazarının Venedik baş tercümanı Membre olduğu düşünülmüştür²⁰². Michiel Membre'ye bu işinde haritacı Giovanni Battista Ramusio ve Piemonteli ile matbaacı Giacomo Gastaldi de yardımcı olmuştu²⁰³. Membre bir başka yerde daha görülmektedir. Membre, İbrahim Paşa'nın Sultan Süleyman için sipariş ettiği dört katlı tacın siparişi ile ilgili olarak önemli görünmektedir. Bu tac birçok Venedikli aracı ile sipariş edilmişti. Bu araçlar arasında ihtida etmiş olan Osmanlı dragomanı Yunus Bey de vardı²⁰⁴.

Yukarıdaki örneklerde tercümanların, ahidname şartlarında verilen ve beklenen hakların takipçiliğini yaptıklarını ahidnamenin uygulanmasında Osmanlılarca muhatap kabul edildiklerini anlıyoruz. Bir tercüman sadece tercüme işleriyle ilgilenmiyor bunun dışında bir elçi veya konsolosun temsilciğini veya bu makamların yardımcılığı gibi işleri de üstlenebiliyordu.

3.3. Kadılar, Simsarlar, Mültezimler, Kâtipler Ve Diğer Görevliler

Ticari faaliyetlerin düzeni ve yürütülmesinde en önemli yetkililerden biri de kadıydı. Osmanlı Devletinde bir kadı ekonomik, sosyal, siyasi, askeri olarak birçok yerde karşımıza çıkabilmektedir. Geniş yetki alanları ve sorumlu olduğu geniş bir görev yelpazesi bulunmaktadır. Kadılar hem bir noter, hem bir hâkim, hem çarşı-pazar denetmeniydi. Kadılar bulundukları kazalardan direk divan-ı hümayuna yazı yazabilmekteydiler. Divan-ı Hümayun tarafından aracısız muhatap alınmaları mevkilerine verilen önemi göstermekteydi.

Bir Osmanlı kadısı, müslim-zimmî veya müslim-müste'men yani Osmanlı uyruklarının kendi arasındaki ve Osmanlı uyruğu olmayanların Osmanlı uyruklarıyla olan aralarındaki ihtilaflı konularda mahkemeye bakma yetkisine sahiptir. 17. yüzyıl başlarında Galata'da Frenkler ile ilgili bazı rahatsızlıklar gündeme gelmişti. Galata Kadısı Ali Efendi ve genellikle Osmanlı kadıları dışarıdan gelen müste'menleri, Osmanlı tebaası gibi zimmî hukuk içerisinde görme eğiliminde oldukları belirtilmiştir²⁰⁵. Ancak kadılar, İslam hukuku alanında ihtisas sahibi insanlar olarak bu eğilimi bir delile dayandırmaktaydılar.

²⁰¹ Casale, "Geçmiş Görmek", s. 97.

²⁰² Casale, "Geçmiş Görmek", s. 97.

²⁰³ Rothman, *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 214.

²⁰⁴ Casale, "Geçmiş Düşünmek", s. 109.

²⁰⁵ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 206.

Ayrıca Galata’da Frenk sayımının yapılmasını yukarıda belirtmiştik. Bu sayımı Defterdar Baki Paşa ve Şeyhülislam desteklediler. Bu düşünce sahiplerine göre müste’menlerin ancak vergisiz bir yıl İslam topraklarında oturabilecektir. Bu süre aşıldığı takdirde bu kişilerin uzun soluklu oturmaya başladıkları kabul edildiği için artık müste’menlerin zimmi statüsüne geçirilebileceği düşüncesine sahiptiler²⁰⁶. Bu yüzden müste’menlerden normal şartlarda istenmeyen vergiler talep edilmişti. 1615 yılında Venedik balyosunun arz-ı haline göre Galata’da olan San Francisco, San Pietro ve Santra Maria Kiliselerinde bulunan Efrenci rahiplerinden otlak akçesi istenmesi üzerine Venedik ile süregelen dostluğa ve ahidnameye mugayir davranışlardan kaçınılması ve ahidname-i hümayun mucibince amel edilmesi hükmü I. Ahmed tarafından Galata Kadısına gönderilmiştir²⁰⁷. Sonraki süreçte Galata kadısı ve yanına aldığı subaşı 1616’da Aziz Benedict Kilisesine ani bir baskın yapmış ve burada altı Cizvit’i Kazaklar ve Habsburglar ile gizli ilişkiler içinde kötü emelleri olduğu bahanesiyle tutuklatmıştır²⁰⁸. Ancak suçlamaların daha fazlası vardı buna göre altı Cizvit; İspanyollar için casusluk yapmak, “Kâfirlere” af dilemek ve Müslümanları vaftiz etmek, gayri resmi olarak köle edinmek iddiasıyla suçlandılar²⁰⁹. Bundan başka Galata patrikhanesinin Patrik’i olan Giovanni Battista de Montebarruccio bazı dokümanları saklamaya çalışırken yakalanarak, hapse atıldı ve suçlu bulunarak boğuldu ayrıca bulunan dokümanlara da el konuldu²¹⁰. Patrik sorgulandıktan sonra vatana ihanet suçundan suçlu bulunarak boğuldu. Daha sonra bu uygulamalara bir son verildi.

Ortaylı, Kadı’nın görevlerinin 6 başlık altında toplamıştır. Buna göre kadı,

“1-) Narh, müteveli, imam vs. tayini, 2-) Noterlik görevleri, vakfiye düzenlemeleri, yetim mallarının iadesi, alacak senedi vs. düzenlemeleri, 3-) Miras, evlilik akdi işleri, 4-) Tapu sicil muhafızlığı, 5-) İnfaz hâkimliği görevi, 6-) Mülki görevleri, vüzera haslarının kontrolü, narh tespiti, lonca teftişi, iaşe, kale dizdarları teftişi, mukataa işlerinin kontrol

²⁰⁶ Tijana Krstic, “Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617”, s. 436.

²⁰⁷ Mumcu, *Venedik Balyosunun Defterleri (The Venetian Baylo’s Registers 1589-1684)*, s. 114.

²⁰⁸ Krstic, “Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617”, s. 438.

²⁰⁹ Krstic, “Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617”, s. 438.

²¹⁰ Krstic, “Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617”, s. 438.

ve kaydı, Ordunun iâşe ve ibatesine yardım, bir takım dini grup ve zaviye ve tekkelerin teftişi”²¹¹ sorumluluklarını üstlenmişti.

Osmanlı Devleti kadılardan ayrıca, ahidnameye mugayir davranışlarda bulunulmaması ve böylesi durumların yaşanmaması için önlem almasını da bekliyordu. Ayrıca kadı huzuruna ellerinde hiçbir resmi belge bulunmadan çıkmaya çalışanların davaları görülmeyecekti²¹². Buna örnek olarak geç tarihli bir sicil kaydında geçtiği üzere 1696’da ahidnameye atıf yapılarak İngiliz tüccar, tercüman ve komisyoncularla ticari ve hukuki ilişkisi olanların bütün işlemlerinin resmi makamlarca onaylanması ve buna dair hüccet almaları gerekmektedir. Mahkemeye çıktıklarında çıkanların davalarının görülebilmesi için bu hüccetleri yanlarında bulundurmaları gerekmekte aksi halde sadece şahitler aracılığıyla davacı olanların davaları görülmeyecektir denilmektedir²¹³. Hatta İngilizlere verilen ahidname de İngiliz gemilerinin batması durumunda ele geçirilecek malzemeler beyler ve kadılar aracılığıyla yetkililere teslim edilecekti²¹⁴. Bir başka maddede İngiliz bayrağı altında ticaret yapanlardan biri Osmanlı ülkesinde ölürse beytü’l-mal görevlisi “gaip” maldır diye bu mallara el koyamayacaktı, vasiyet bıraktıysa o vasiyet uyarınca, vasiyet bırakılmadıysa elçiliğe veya yerli ticaret erbabına onlarda yoksa kadı, yetkililer gelinceye dek elinde bulunduracaktır²¹⁵.

Fatih’in yasakname ve kanunnamelerinde kadıların da görevleri belirlenmiştir. Burada daha çok iktisadi hayatla ilgili bir çerçeve çizildiği görülmektedir. Kadı, İbrişim dellallarının veya simsarın kimin hatası bulunursa istediğini azledebilir istediğini yerine görevlendirebilirdi²¹⁶. Yine kadıdan ibrişim ağır gelsin diye ürünü ıslatanlar kim ise teftiş etmesi ve gereken şekilde haklarından gelmesi istenmektedir²¹⁷.

Kadıların bu görevlerinde yardımcı olan kişilerde bulunmaktadır. Çok geniş yelpazeli görevi olan kadının her görev çeşidi için neredeyse o hususla ilgili yardımcısı bulunmaktaydı. Yardımcıları kimi zaman subaşı, yasakçı, muhtesip, kimi zamanda simsar, kale dizdarı, mahkeme kâtibi olabiliyordu. Ancak bunların arasında muhtesibin yerini ayırmak gerekmektedir. Muhtesibin, bağlı olduğu yerleşim bölgesinin içtimai ve

²¹¹ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Yayınları, İstanbul 2016, s. 43.

²¹² Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, s. 79.

²¹³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 901-902.

²¹⁴ Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, s. 27.

²¹⁵ Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, s. 33.

²¹⁶ Anhegger-İnalçık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i ‘Örf-i Osmani*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 42.

²¹⁷ Anhegger-İnalçık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i ‘Örf-i Osmani*, s. 42.

iktisadi hayatında çok mühim bir yeri bulunmaktadır. Muhtesibin bu görevlerden başka da dini hayatla ilgili görevleri de bulunmaktadır ancak burası onun yeri değildir. Merkezi yönetim nasıl kadı'yı muhatap alarak bazı düzenleme ve yasaklamaların yerine getirilmesini istiyorsa Kadı'da Muhtesibin görev alanına girecek alanlarda bu istekleri muhtesibin yerine getirmesini bekliyordu böylece muhtesip, sosyal ve iktisadi hayatta kadının isteklerinin icracısı vaziyetindedir²¹⁸. İstanbul'un büyüklüğünden dolayı bilâd-ı selâse denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıklarına bağlı ayrı ayrı muhtesibin bulunduğu bilinmektedir²¹⁹. Muhtesip, yeni işyerlerinin açılması, yol hükmünün verilmesi, ithal meta' dan ve esnaftan ihtisabiye vergisinin alınması gibi hususlarda da karşımıza çıkmaktadır²²⁰. Muhtesibin de bu kadar geniş görev alanı olması dolayısıyla bu alanlarla ilgili yardımcıları bulunmaktaydı.

Ticari hayatın sürdürülebilmesi açısından pek çok görevli bulunmaktaydı. Bunlardan biri de simsarlardı. Simsarlara, çarşının hareketliliği ve ticaretin sürdürebilmesi için bizzat sahada olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Venedik devleti simsarlara, yabancı ve yerli tacirler arasında aracılık etmek gibi bir görev vermiştir. Ayrıca Venedikliler simsarlardan çok şey bekliyordu onlara göre simsar, yabancı tüccarlardan vergi toplamalı, gümrük bedeli almalı, yabancı tüccarların çıkarlarını sahtekâr tüccarlara karşı korumalıdır²²¹. Simsarlık tercih edilen bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve çok renkli bir simsarlara dünyası gözükmemektedir. Buna göre simsarlara arasında, Yahudi, Ermeni, Rum, Osmanlı veya Safevi tebaası gibi unsurlar bulunmaktaydı²²². Simsarlara 16. yüzyıl boyunca denizaşırı ve uzun yol ticaretinin artması sonucu olarak satıcılar ve alıcılar arasında aracılık ve bu iki grubu bir araya getirebilmek için Akdeniz'deki ticari merkezlerde çıktı. Bilhassa Akdeniz havzasında Simsarlara rastlamaktayız. Simsarlara ortaya çıkışları meselesi de tarihçiler arasında ihtilafıdır²²³.

İslam Dünyası'nda simsar ve müvekkil arasındaki ilişki akid çerçevesinde kurulmuştur. Buna göre aralarındaki sözleşme iki tarafı da bağlıyor ve konu olan iş akdi ya süre üzerine ya da işin sonuçlandırılması üzerine kuruluyordu²²⁴. Simsar ve dellal kelimeleri İslam

²¹⁸ Mantran, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. I, s. 280.

²¹⁹ Ziya Kazıcı, "Hisbe", *TDVİA*, C. XVIII, İSAM Yayınları, İstanbul 1998, s. 143.

²²⁰ Kazıcı, "Hisbe", s. 144.

²²¹ Rothman, *İmparatorluk Simsarlara: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, s. 54.

²²² Rothman, *İmparatorluk Simsarlara: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, s. 58.

²²³ Rothman, *İmparatorluk Simsarlara: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, s. 60-61.

²²⁴ Cengiz Kallek, "Simsar", *TDVİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 215.

tarihinin erken devirlerinden beri aynı manada kullanıldığı bilinmektedir²²⁵. Simsar ve dellal çoğu kez aynı manaya gelse de simsar daha çok alıcıyı bulup, satıcıya veya malına götürürken, dellal satış için yanında gezdirdiği mala müşteri arama işlemini yapar²²⁶. Osmanlılar, simsarlarla ilgili olarak mesleklerinin sınırlarını belirleyen düzenlemeler yapmışlardır. Mesela İbrişim yasağı başlığı altında bildirilen bir yasaknamede ibrişim dellalları, simsardan izinsiz ibrişim-ipek satımına çıkmamaları, simsardan izin almadan ibrişim gezdirmeye gidenlerin cezalandırılacağı, pazardan sürüleceği veya dellallıktan azledileceği belirtilmiştir²²⁷. Buradan anlaşılabileceği üzere simsarlar bazı satışların meşru olması için önemli bir kişidir. Bundan başka boya getirenler ve cendreciler simsardan izinsiz satış yapamazlar ve ürünlerini simsara göstermeden de satışa çıkamazlar, simsardan habersiz satış olursa veya tüccara ibrişim getirip tarttırılırsa cezalandırılacakları belirtilmiştir²²⁸. Simsarların vergi vermeden giden tüccarların önüne geçmesi gerektiği ve tüccarın simsardan habersiz yükleri bozmanın, evlerde saklamanın, ibrişimi saklamanın yasak olduğu belirtilerek böyle bir durumda kadının elindeki yetkilerle bu ürünlere el koyabileceği belirtilmiştir²²⁹.

Görüldüğü gibi simsarın devletin kurmuş olduğu çarşı düzeninde kilit rolü bulunmaktadır. Hem çarşıya giren ürünlerin miktarını, ağırlığını, cinsini görüyor hem de bunları tüccarın saklayarak vergilendirmeden kaçırmasını engelliyordu. Böylece çarşıda ve pazarda vergi kaçakçılığı engellenmeye çalışılıyordu. Simsarların alıcı ve satıcıyı bir araya getirme gibi çalışmaları olduğu gibi devlet adına da bazı konularda çarşıya giren, çıkan ürünleri görerek devletin çarşı düzenini bozabilecek durumlara karşı orada bulunmaktadır.

Diğer bir yetkili ise mültezimlerdir. Bunlar devletin resmi memurları olmasa da devletin gelir getiren yerlerini belli miktar karşılığında alıp işletiyorlar ve kar elde etme amacı güdüyorlardı. Gümrük eminleri veya mültezimler Türk, Rum, Ermeni, Yahudi olabiliyorlardı. Daha çok bu mültezim işlerine Yahudiler girmektedir. Gümrük eminleri veya mültezimleri tüccarların gemilerine yükledikleri malların memnu' meta' olup olmadığını da kontrol etmekteydi. Gümrük ödeyen tüccar eline "icazet" denen bir belge alır böylece gittiği bir başka bölgede yeniden vergi alınmasının önüne geçilebilirdi²³⁰.

²²⁵ Yusuf Halaçoğlu, "Dellâl", *TDVİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 145.

²²⁶ Kallek, "Simsar", s. 215.

²²⁷ Anhegger-İnalcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 42.

²²⁸ Anhegger-İnalcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 42.

²²⁹ Anhegger-İnalcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 43.

²³⁰ Cihan Yemişçi, *Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkam Defterine Göre)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2009, s. 87.

Bundan başka görevlilerin de bundan haberdar edildiği oluyordu; mesela Kefe sancakbeyine yazılmış bir belgede Kefe ve Azak’a mal getiren tüccarların vergilerini Azak’ta ödedikleri, Kefe’de bunlardan bir daha bu husus üzere vergi alınmaması gerektiği belirtilmiştir²³¹.

Yasakçı ticari hayatın içerisinde yer alan bir başka görevliydi. Ahidnamelere göre balyoslar veya konsoloslar kendi korumaları olan yasakçı olacak olan yeniçerileri seçme özgürlüğüne sahiptiler. Ancak bu yasakçıların sayısı 2 kişiden oluşabilirdi. Yasakçılar, iskelede veya limanda gemilerin boşalttıkları yüklerin başında bekleyebiliyorlardı²³². Burada bekleyen yasakçılara adet üzere tüccarlar bir miktar bahşış verirdiler. Hatta İzmir’de bu bahşışler o kadar beklenir hale gelmişti ki artık kendilerine çuha hediye etmeyen Venediklilerle yasakçılar arasında kavga çıkmış ve yasakçılar, Venediklileri bu yüzden suçlamışlardı²³³. Bundan sonraki süreçte yasakçılarla, Venedikliler arasında bir soğukluk ve husumet oluştu. Hatta 1622’de balyos raporunda yasakçıların önceden nasıl hizmetlerde bulunduğu bahsederken şimdilerde ise rakipleri olan devletlerle daha yakın ilişkide olduklarından bahsediyordu²³⁴.

Anlaşıldığı üzere ticaret birçok aşamadan geçmesi gereken bir faaliyetti. İlk etapta devlet topraklarında ticaret serbestisi elde etmek için yabancı görevlilerin büyük bir gayret göstermesi gerekiyordu. Bununla birlikte imtiyaz elde edildikten sonra başka problemler ortaya çıkıyor ve ticaret yapmak buna göre kolaylaşıyor veya zorlaşıyordu. Böylece yabancı tüccarlar ve görevliler hem Osmanlı yönetim kademesini memnun etmesi gerekiyordu hem de daha alt görevlileri memnun eden bir siyaset gütmeleri gerekiyordu. Bu görevlilerden başka Divan-ı hümayun çavuşları da pek çok görevde karşımıza çıkmakta. Ama ticari bir faaliyet için faydalarına bakacak olursak İstanbul’da görev süresi dolan bir balyos Venedik’e doğru giderken yanına yasakçı olan yeniçerileri alabildiği gibi çavuş da yanlarında gidebilirdi. Hatta Osmanlıların ilk sürekli elçilikler açmadan önce Avrupa’ya çok kere diplomatik yazışmaların teslimi ve ilişkilerin görüşülmesi üzerine çavuşları görevlendirmiştir.

²³¹ Rıfat Günelan, “Maliye Ahkam Defterlerinin Osmanlı Donanması ve Deniz Ticareti Açısından Önemi”, IX. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, İstanbul 2017, s. 25.

²³² Cihan Yemişçi, *Osmanlı-Venedik İlişkileri*, s. 89.

²³³ Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya 1550-1650*, s. 92.

²³⁴ Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya 1550-1650*, s. 93-94.

BÖLÜM 4: NAKLİYE, MALLAR VE GÜMRÜK

4.1. Deniz Taşımacılığı

Uluslararası uzun ticaretin en önemli araçlarından ve yöntemlerinden biri hiç şüphesiz gemiler vasıtasıyla deniz taşımacılığıdır. Gemi taşımacılığının kara taşımacılığına göre daha hızlı ve daha ucuz olduğu bilinmektedir. Bu başlık altında özellikle Doğu Akdeniz’de görülen deniz nakliyeciliği ve nakliye araçları ve yöntemi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Tüccarlar yerleşik ve gezgin olarak iki ana sınıfta gösterildiğinde, uluslararası ticarete iki sınıf tüccarda katılabilmekteydi. Bu tüccarlardan biri olan yerleşik tüccar ajanları vasıtasıyla ve şubeleri ile bu ticarete katılırken, gezgin tüccar bizzat malının veya sermayesinin başında bu ticarete katılabiliyordu. Tüccarların çoğu zaman tek başlarına sermaye bulamadıkları zamanlarda bu denizlerde yapılan uzun yol ticaretine daha çok İslam Dünyası mudarebe aracılığıyla katılmakta iken İtalyan tüccarlar Commenda ile katılmaktaydılar. Aslında bu sadece tek başına yetmeyen sermaye ile ilgili bir durum değil bunun yanında ticarete karşılaşılabilecek risklere karşı alınmış bir önlem ve riskleri dağıtmak olarak da görülmüştür²³⁵.

Deniz taşımacılığında karşımıza çıkabilecek en önemli hususlardan biri navlun yani taşıma ücretidir. Navlun hakkında da sicillerden bir kısım veriler elde edilebilmektedir. Gemi sahibi mudarebe yoluyla ortaklık kurduğu kişiden navlun almayabiliyordu. Bunun bir başka şekli de tüccarların sadece reisin gemisini nakliye için kiralaması şeklinde olabiliyordu. Böyle bir durumda reis navlunu alır, taşıma işlemini yerine getirir ve tayfasına da paylarını verirdi. Ancak bu her zaman böyle olmuyordu kimi zaman tayfa tarafından, kimi zaman reis tarafından bazı hatalar sebebiyle reis ve tayfa karşı karşıya gelebiliyordu. Mesela 1605 tarihli bir kayıta, Mehmet Reis ve gemi tayfasından Menteş navlun hususu yüzünden karşı karşıya gelmişlerdi. Buna göre gemileriyle İstanbul’a üzüm nakliyesi yapacaklardır. Menteş İstanbul’da satmak üzere kendi üzümelerini de gemiye yüklemiş ve İstanbul’a taşımıştır. Sefer sonunda gemici tayfasından olan Menteş navlun ücretini Reis’ten almıştır. Ancak kendi taşıma ücretini ödemeye gelince gemicilik geleneklerine göre tayfadan olan biri kendi yüklerini taşımanın navluna ait olmadığını savunmasına rağmen ehl-i hibreye sorulduğunda bun böyle olmadığı anlaşılmış ve

²³⁵ Faroqhi, *Yeni Bir Hükümdar Aynası: Osmanlı Padişahlarının Kamusal İmgesi ve Bu İmgenin Algılanması*, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2011, s. 258.

Menteş'in Mehmed Reis'e 1200 akçe ödemesine karar verilmiştir²³⁶. Tarafların birbirlerinden farklı anlaşmalar üzerinden hak talep ettikleri de oluyordu. Buna göre Toromis bin Samir? , Sinan bin Süleyman Reis'te mudarebe antlaşmasıyla 126 “guruş” hakkı olduğunu belirtmiş ve bu hakkını geri istemiştir. Ancak Sinan bin Süleyman bu ücreti aldığını kabul etmekle birlikte bunun mudarebe değil navlun ücreti olduğunu öne sürmüştür. Buna göre İskenderiye'den İstanbul'a çeşitli mallar getirecekti. Ancak Toromis bu iddiayı inkâr etmişti²³⁷.

Tüccarların mudarebe yoluyla mallarını uzak bölgelere taşıyabildiklerinden başka gemicilere taşıma ücreti vermekle de mal taşıtabildikleri bilinmektedir. Mesela Tüccar Mustafa Çelebi, ticari mallarını İskenderiye'den İstanbul limanına taşımak için El-Hac Kasım adlı Kalyon reisi ile anlaşmışlardır. Buna göre Mustafa Çelebi, bu taşımacılık işlemi için 100 tam filori ödemiştir²³⁸.

Bir başka kayıтта Selame Reis'in tayfalarına navlun ücretini eksik verdiği görülmektedir. 1604 tarihli bu kayıтта Selame'nin gemisi İskenderiye'den Rodos'a oradan da İstanbul'a mal ve yolcu taşımasından toplam 55.000 akçe gelir elde etmiştir. Buna göre mahkeme bu gelirin yarısının 33 kişi olan gemicilere eşit miktarda bölüştürmeyi kararlaştırır²³⁹. Yine bir başka kayıтта İstanbul'dan İzmir'e gelinip burada bazı meyve kuruları Hasan Reis'in Karamürsel cinsinden gemisine yüklenmiş ve tekrar İstanbul'da boşaltılmıştır. Hasan Reis, tayfasına kişi başı 160'ar akçe ödemiş ancak gemiciler yeniden hesap yapılması gerektiğini belirtmişler. Buna göre Hasan Reis bu taşımadan 40.000 akçe kâr etmiştir. Böyle olunca tayfaya kişi başı 266'şar akçe düşmüştür²⁴⁰. Gerçekten de irat sahibi olmak hele ki gemi taşımacılığı için karlı bir iş olarak gözükmektedir. Ancak güzel bir ticaretten elde edilebilecek bir kâr oranını sadece İstanbul-İzmir arası taşımacılık yaparak kazanılmıştır. 1604 yılında Efendol Reis veledi Frangol, Efendol veledi Aleksinin gemisini alarak bir kez Sakız adasına ve bir kez de Venedik'e toplamda iki sefer düzenlemiş ve bu seferlerden 14.000 akçe kazanç sağlamıştır. Ancak bu geminin aletlerine ve tamirine 25.000 akçe harcadığını da eklemiştir²⁴¹.

²³⁶ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 106-108.

²³⁷ GSS, nr. 49, vr. 47a/2.

²³⁸ GSS, nr. 49, vr. 76a/2.

²³⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 96-97.

²⁴⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 120-121.

²⁴¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 108.

Gemi bakımı ile ilgili de sicillerden malumat sahibi olunabilmektedir. Bu gemi sahipleri için maliyetleri göstermesi bakımından önemli görünmektedir. Gemi bakımı için en önemli unsurlardan biri gemi kalafatlama olayıdır. Kalafat işini kalafatçılar olarak adlandırılan kişiler yapmaktaydılar. Geminin su almasını önlemek ve çevresel faktörlerin zararlarından korunması için gemi yüzeyinin kaplanma işlemidir. Burada en önemli maddelerden biri elbette zifttir. Bununla ilgili olarak 1661 tarihli sicil kaydından anladığımıza göre Mısır'ın Reşid kentinden yola çıkan Kostantin Reis, İzmir'e geldiğinde gemisini kalafatlama işlemine tabi tutmuştur. Buna göre kalafatlama işlemine 80 kuruş harcamıştır²⁴². Bu ticari sefer esnasında beklenmeyen bir harcamaydı ancak ortakların payına düşen bir zarar olarak yansımıştı. Burada geminin tamamını mı yoksa bir kısmını mı kalafatlama işlemine tabi tuttuğunu bilemiyoruz.

Ticari sefer için gemi yapımı da nakliyeciliğin öncesi bir durum olduğu için bu hususa değinmek geminin maliyetini görmek açısından yerinde olacaktır. 1604 tarihinde Sultan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'ın bir gemi yapımında ortak olduğu kaydına rastlanılmıştır. Bu kayda göre Ayşe Sultan, Yusuf Reis ile birlikte ortaklaşa Kalyon türünde bir gemi yaptırmışlardır. Gemi'yi Sinop tersanesinde yaptırdıkları geminin uzunluğunun 33 zira', maliyetinin ise 1.000.000 akçe olduğu belirtilmiştir. Ayrıca geminin yapımında kullanılan çivi, lenger, yelken ve nice araç gerecin maliyeti 200.000 akçe tutmuştur. Bu gemi işlerini Ayşe Sultan bizzat takip etmemekle beraber vekil olarak Sefer Ağa'yı görevlendirmiştir²⁴³. Bu geminin bir Reis ile ortaklaşa inşa edilmesinden anlaşıldığı kadarıyla bizzat ticari faaliyet için üretilmiş olması muhtemeldir. Osmanlı Devleti'nin iktisadi zihniyetlerinden ve devlet anlayışlarından dolayı bizzat ticarete atılmaları beklenemez ancak Padişah'ın kızı olan ve Sultan Ahmed'in halası olan Ayşe Sultan daha fazla gelir elde etmek ve evlatlarına daha güzel bir miras bırakmak için bu yolu tercih etmiş olabilir.

Deniz yolculuklarını etkileyen en önemli iki unsur hava durumu ve korsanların kol gezmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan başka deniz yolculuğunun süresi hakkında çeşitli örneklerle sahibiz mesela Marsilya veya Venedik'ten İstanbul'a bir yolculuk en az 30 gün sürdüğünden bahseden Mantran, bu yolculuğun hava şartları, ters yönden esen rüzgarlar ve çeşitli nedenlerle duraklarda geçirilen süre ile 2 ay hatta 3 ay sürebildiğinden

²⁴² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 410-411.

²⁴³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 46-48.

bahsetmiştir²⁴⁴. Bundan başka İskenderiye-İstanbul arasındaki mesafenin 8-10 gün, İstanbul-Çanakkale arasının 2-4 gün, İstanbul-Sakız veya İstanbul-İzmir arasının ise 6-8 gün gibi bir süre aldığı anlaşılmaktadır²⁴⁵.

Batılı tüccarların da commenda ortaklığı sayesinde mallarını uzak bölgelere taşıdıkları bilinmektedir. Bundan başka bu tüccarlar Levant ticaretleri için gemi de kiralayabiliyorlardı. Livorno özellikle İngiliz ve Hollandalı gemi sahipleri için önemli bir duraktı. Ayrıca Levant'ta Venedikliler gibi bir rakip değildi. Buradan özel tüccarlar İstanbul'a yük götürmek için Hollanda ve İngiliz gemilerini kiraladıkları belirtilmiştir²⁴⁶. Dubrovnikli tüccarlarda diğer pek çok devlet gibi kendi gemileriyle mallarını taşıyorlar ve bu mallarla birlikte pek çok limana uğruyorlardı²⁴⁷. Bundan başka Dubrovniklilerin sadece nakliye amacıyla da gemilerini kiraladıkları oluyordu. Mesela 29 Mayıs 1571'de Galatalı bir tüccar Dubrovník'e ticaret amacıyla götüreceği malları yine bir Dubrovníklinin gemisiyle götürmüştü²⁴⁸.

İstanbul gibi önemli bir şehrin önemli limanlara sahip olması ve stratejik konumu dolayısıyla deniz ulaşımının her zaman tercih edileceği düşünülebilir. Birde buna deniz taşımacılığının daha ucuz ve daha hızlı olması da eklenebilir. Ancak bazen yüklerin karadan İstanbul'a taşındığı da görülebilir. Mesela Selanik'ten Yeniçeriler için gelecek çuhalar gemilerle değil de karadan gelmişti. Bu şaşırtıcı bir durumdur. Osmanlı yöneticilerinin niçin bu durumu seçtiğini sorgulayan Faroqhi bu husus da kervanların hızlı yol alması ve denizlerin yeterince güvensiz olduğu üzerinde durur²⁴⁹. Aslında burada kanaatimize göre bu seferin hangi aylarda yapıldığının önemi ve denizlerin siyasi durumu da önemlidir. Çünkü hava şartlarının bozuk olduğu bir dönemde gemilerle yük taşımak fırtına dolayısıyla batma hadiselerinin çok olduğu bir dönem için tehlike oluşturacaktır. Ayrıca denizlerde korsanların bulunup bulunmama olayı da seferi etkileyecektir. Çünkü Osmanlı merkezi hükümeti korsanların cirit attığı dönemlerde emirler göndererek gemilerin Mısır'dan ayrılmamalarını tembih etmişti. Bu değerlendirmelerin hepsinin göz

²⁴⁴ Robert Mantran, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleten*, C. LII, Ayrı Basım, Ankara 1988, s. 686.

²⁴⁵ Mantran, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", s. 686.

²⁴⁶ Mantran, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", s. 688.

²⁴⁷ Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, s. 63.

²⁴⁸ Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, s. 64.

²⁴⁹ Suraiya Faroqhi, "Camels, Wagons and The Ottoman State in The Sixteenth and Seventeenth Centuries", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 4, Cambridge University Press, 1982, s. 532.

önünde tutulması faydalı olacaktır. Bundan başka birçok balkan güzergâhından İstanbul'a kara taşımacılığının yapıldığını görülebilir. Buna göre 1573-1574'te Osmanlı merkezi, Filibe'den İstanbul'a nakledilmesi için deve sürücülerine demir ve demir türünden eşyalar teslim etmişti²⁵⁰. Osmanlı idaresinin neden deve taşımacılığını daha ucuz ve daha hızlı olan gemi taşımacılığına tercih ettiğinin nedeni açık değildir. Bu husus yukarıda örneğini verdiğimiz Yeniçeri yünlü kumaşlarının taşınma meselesinde de ortaya çıkıyor. Faroqhi ise bu husus için Osmanlı yönetiminin Selanik'ten taşınan bu yünlülerin karada taşımakla daha az zarar göreceğini düşünme ihtimali üzerinde durmaktadır²⁵¹. Yine Floransalı tüccarlar, İtalyan rakiplerine karşı Ankona, Dubrovnik, Edirne ve İstanbul karayolunu tercih edebiliyorlardı²⁵².

4.2. 17. Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticareti Yapılan Mallar

Bu başlık altında 17. yüzyıl ilk yarısında Galata'daki tüccarların hangi ticari mallara yöneldikleri, hangi malların ticaretini yaptıkları, malların miktarı ve ücreti gibi konulara dönemin ve meselenin kaynaklarından olan sicillerin sunduğu bilgilerden yararlanarak değerlendirmeye çalışacağız. Galata bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin nüfus olarak en renkli bölgelerinden biridir. Burada özellikle müste'men tüccarların bulunması bu bölgenin ticaretine uluslararası bir mahiyet katmaktadır. Böylece bu ticareti yapan tüccarlar ve ticareti yapılan mallar ilgi çekici gözükmemektedir.

İngiliz tüccar Artor, Dede Reis'in gemisine 20 fiçı havyar yüklemiştir. Bu ürün Selanik'e götürülecektir ve taşıma ücreti olan 4.000 akçeyi Selanik'te bulunan Meyamin ve Kezerin adlı İngiliz ortakları ödeyeceklerdir. Dede Reis, 20 fiçı havyarın gemisine yüklendiğinden bahsederek, parasını da Selanik'te bulunan Artor'un ortaklarından almayı kabul ettiğini belirtir²⁵³. Anlaşılan, Galata Balık Pazarına Karadeniz'in kuzeyinden getirilen havyarlar, Galata'da Dede adlı Reis'in gemisine yüklenmiş ve Selanik'e götürülmüştür. Ancak bu 20 fiçı havyarın Selanik'te mi yoksa buradan nakille farklı bir yerde mi satılacağı belli değildir. Ve yine anlaşılan Dede Reis ile ortaklık kurulmayıp sadece taşımacılık anlaşması yapılmıştır. Morina balığı ticari deniz ürünü olarak Karadeniz'in en önemli

²⁵⁰ Suraiya Faroqhi, "Camels, Wagons and The Ottoman State in The Sixteenth and Seventeenth Centuries", s. 532-533.

²⁵¹ Faroqhi, "Camels, Wagons and The Ottoman State in The Sixteenth and Seventeenth Centuries" s. 532-533.

²⁵² Acıpınar, *Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV.-XVI. Yüzyıl)*, Doktora Tezi, T. C. Ege Üniversitesi, İzmir 2011, s. 280.

²⁵³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 44-45.

deniz ürünlerinden biridir. 1604 tarihli bir kayıta Galata havyarcılarına göre morina balığının ticaret hakkının kendilerinde olduğu başka gruplarca alınamayacağı bildirilmiş ancak bazı kişilerin geleneğe aykırı olarak Karadeniz’den yakaladıkları morina balıklarını havyarcılara getirmeden Akdeniz’e götürdüklerinden bahsedilmektedir²⁵⁴. Ayrıca Azak’tan havyar ve kurutulmuş balığın yanında, balık turşusu ve yağ da getiriliyordu²⁵⁵. Bundan başka Lonca mahallesinde oturan Venedikli tüccar Canbet v. Civan, Yorgi v. Vasil adlı zimmî bir reis ile anlaşarak Reis’in Kili iskelesine gidip oradan Morina balığı almasını ve Galata limanına getirmesini istemiştir. Bundan başka bu sicilde Morina balıklarının fiyatları hakkında da malumat sahibi olunmaktadır. Morina balıklarının kantarı 25 akçe olarak belirtilmiştir²⁵⁶. Galata’da oturan müste’men Venedikli Canbet v. Civan adlı tüccara bir başka kayıta daha rastlanılmaktadır. Buna göre Venedikli tüccar, Keroson (Giresun)’dan Mehmed Reis ibn Kasım ile Kili ’den Morina balığı alıp Galata Limanına getirmek üzere anlaşmaya varmışlardır. Bu belgede geçen Morina balıklarının fiyatı ise her kantarı 33 akçe olarak belirlenmiştir. Kaç kantar Morina balığı getirileceği hakkında bir bilgi verilmeyen belgede Mehmed Reis’e yapmış olduğu hizmet için 100 filori verileceği belirtilmiştir²⁵⁷. Anlaşılan Canbet v. Civan adlı tüccar Karadeniz’de iyi bir ticari ağa sahipti.

Zorunlu tüketim maddesi olarak Buğday en önemli ticari maddelerden biridir. Ve bu ürün Osmanlılar açısından da stratejik ürün olarak belirlenmiş ve ihracatı çoğunlukla yasaklanmış veya kısıtlanmıştır. Buğday ticareti yapmak tüccarlar için karlı bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵⁸. 1604 yılına ait bir kayıta buğday ile ilgili ticari bir faaliyetten haberdarız. Buna göre Mehmet Beşe, Ali Reis’e gemisini ticaret yapması için vermiştir. Ali Reis de bu gemi ile gidip 2.200 kilo buğday almış ve toplam kâr 91.168 akçe olarak kayıtlara geçmiştir²⁵⁹. İncalcık’a göre bu ticareti sadece devletin görevlendirdiği kişiler yapabiliyor ve buğday ticareti yapanlar büyük kârlar elde edebiliyorlardı²⁶⁰. Bu ticari faaliyete baktığımızda toplam kâr olarak iyi bir miktar gözükmektedir. Ancak gemi de çok kişiye ait hisse bulunduğu için bu birçok parçaya bölünmüş ve Mehmet Beşe’nin payı ancak 26.936 akçe olmuştur.

²⁵⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 85-86.

²⁵⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 116.

²⁵⁶ GŞS, nr. 49, vr. 11a/3.

²⁵⁷ GŞS, nr. 49, vr. 19b/3.

²⁵⁸ İncalcık, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, s. 119-120.

²⁵⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 115-116.

²⁶⁰ İncalcık, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, s. 119-120.

Bir başka örnekte, Karamürsel sakinlerinden Mustafa Reis, kardeşi olan Ali Reis'e bin keyl buğdayı Alaiye İskeleye'ne götürmek üzere teslim ettiğini ancak kendisine 29.180 akçe verdiğini ve geri kalan miktarı da istediğini mahkemeye belirtir. Ali Reis ise teslim edilen buğdayın 1000 keyl değil 850 keyl olduğunu belirterek, 50 keylinin tevafütüne gittiğini, geri kalan 800 keyl buğdayı 80'er akçeden sattığını ve 29.180 akçeyi Mustafa Reis'e teslim edip, 19.800 akçe olan borcunu el-Hac Abdülhalim'e, el-Hac Ali'ye borcu olan 14.000 akçe, el-Hac Hızır'a 700 akçe borç, Recep adlı bir kişiye 500 akçe borcu ödediğini belirtmiştir. Bundan başka kumanya olarak 2.000 akçe, ayrıca 240 akçe navlun vermiş ilave olarak da 560 akçe mahzen icaresi vermiştir. Ayrıca 180 akçe ihtisabiyye ve 60 akçe hammaliye vermiş ve tüm harcamaların 48.000 akçe olduğunu belirterek elinde 16.000 akçe olduğunu ancak bunun 6.000 akçesinin Dimyat seferinde abisinin kendisine borcu olduğundan kendine aldığını ve elinde olan 10.000 akçenin Mustafa Reis'in hakkı olduğunu belirtmiştir²⁶¹. Bu kayıt ticari seferde karşılaşılabilecek harcamaları ayrıntılı göstermesi bakımından dikkate değerdir. Galata'da meyhanelerin bulunmasından dolayı içki ticareti de olağan bir şeydi. Mesela Galata'da oturan Meyke veledi Yagob ve Pandeli veledi Papalos ortak olup bunun neticesinde Sakız Adasından 33 fiç i içki ve limon suyu 11 fiç i limon suyu yükleyip getirirlerken Kızıl Ada'da vefat eden Meyke veledi Yagob'un mallarına varisi olmadığından Yusuf Çavuş el koymuştur. Ancak Pandeli, Yusuf Çavuş'u şikayet etmiş ve gemideki fiç iların 11'inin kendisine ait olduğunu söylemiştir²⁶². Efendol veledi Kosta, Kırıyazi Reis'e mudarebe için 4. 000 akçe vermiştir. Ancak Kırıyazi Reis bu mudarebe malının helak olduğunu belirtmiştir. Buna göre Mesude? İskeleyesinden hamr yüklemiş farklı bir iskeleye giderken gemisi batmıştı²⁶³.

Yağ ticareti ile ilgili olarak bir kayda miras kalması sebebiyle ulaşılmaktadır. Buna göre Galata mahallelerinden El Hac Memi Reis mahallesinde oturan Salih Reis, Azak'a gemisiyle gitmiştir. Ancak dönüşte vefat eden Salih Reis'in üç tulum yağı devlet görevlisi teslim almıştır. Miraslıların vekâlet verdiği Yusuf bin Hasan bu üç tulum sadeyağı Mahmud Ağa'dan almıştır²⁶⁴.

Bal ticaretinin de yapıldığı bu husus üzere kurulan bir şirket vesilesiyle anlaşılmaktadır. Buna göre 1615 tarihli başka bir kayıta Zerastodol veledi Zemamdir ile Ali Beşe bin

²⁶¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 155-156.

²⁶² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 18-19.

²⁶³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 101.

²⁶⁴ GŞS, nr. 49, vr. 82b/2.

Abdullah, Leh Vilayetinden asel (bal) getirmişlerdi²⁶⁵. Bundan başka İnalcık, Galata'yı İstanbul'un Avrupa'ya açılan kapısı olarak görmüştür²⁶⁶.

Galata'da bu dönemdeki bir kayıтта Gökova'dan İstanbul'a götürölmek üzere 1503 kantar üzüml²⁶⁷ sevkiyatı yapılmıştır. 1605 yılında İzmir'den İstanbul'a kuru üzüml ve kuru armut sevkiyatının yapıldığı da görölmüştür²⁶⁸. Kuru meyve ticaretinin de özellikle Ege kıyılarında önemli bir meta olduğunu bu dönemde anlıyoruz.

1661 gibi 17. yüzyılın ikinci yarısının başına ait bir kayıтта Mısır limanlarından İstanbul'a keten, şeker, kahve ve pirinç getirildiğinden bahsediliyordu²⁶⁹.

Galata'da gemi ve gemi malzemeleri ile ilgili satışlar da olağandı. Bunlardan birinde Landaros? Kasabasında oturan Manol veledi Yakomi Venedik tüccarından Vezneto veledi Banşot'a Vezneto'nun vekili ve kardeşi olan Yaron veledi Banşot üzerinden satmıştır. Buna göre gemi 22 zira uzunluktadır ve içinde de alet ve edevatı vardır. Bu gemiyi toplam 210.000 akçeye sattığını belirtmiştir²⁷⁰. Gemi malzemeleriyle ilgili olarak da Mustafa Reis ve Muharrem, Piri Hacı Reis'ten her kantarı 300 yüz akçe olmak üzere 29 kantar gemi çivisi almışlar ancak bu sonradan ödemek üzere deyn olarak üzerlerinde kalmıştır. Bu arada Piri Hacı Reis vefat etmiş ve üzerlerinde olan borcu, Piri Hacı Reis'in varisi olmaması sebebiyle Mehmed Çavuş'a borçları olan 18.000 akçeyi teslim etmişler ve karşılığında bunu gösteren hüccet istemişlerdir(1605)²⁷¹. Gemi çivisi ile ilgili bir sicil kaydında her kantarı 300 akçe olmak üzere 29 kantar gemi çivisi almışlar ve toplamda ödeyecekleri tutar 18.000 akçe olarak hesaplanmışır²⁷². Ancak burada gemi çivileri muhtemelen Galata'da ki gemicikle ilgili bulunan esnaflara satılmak için alınmıştı. Ayrıca gemi için araç gereçlerin alındığına da sicil kayıtlarında rastlanılabilmektedir. Gemi yapımı, tamiri veya gemi yapacak kişilere malzeme temini için gemi direği, ağaç, çivi, zift gibi unsurların temin edildiği anlaşılmaktadır. Mesela 1604 tarihli bir kayıтта Galata'da oturan Bali, Ahmet'e elma getirmesi için şayka cinsinden gemisini teslim etmiş ancak Ahmet elma yerine Erikli 'den iki adet gemi direği almayı tercih etmişti²⁷³. Bir sicil kaydında 1617 tarihinde İki ortak müste'men Pavlo ve Yaranimo, devlet görevlisi

²⁶⁵ GŞS, nr. 40, vr. 10a/4.

²⁶⁶ İnalcık, *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 197.

²⁶⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 106.

²⁶⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 121.

²⁶⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 409-410.

²⁷⁰ GŞS, nr. 45, vr. 45b/4.

²⁷¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 162-163.

²⁷² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 162-163.

²⁷³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 108-110.

Bostancı Mehmed Ağa'dan Karamürsel türündeki 8,5 zira boyundaki bir geminin yarı hissesini 90.000 akçeye satın almışlardı²⁷⁴. Muhtemelen ortaklar artık ticari seferlerini kendi gemileriyle yapmak için bu yola başvurmuşlardı. 1617 tarihinde zimmî Mihal Şayka türü, on iki zira boyunda olan gemisinin yarı hissesinin kendisinin diğer yarısının yine bir zimmî olan Kerase adlı kadının olduğunu söyler. Mihal kendisine ait olan yarı hissesini Zayosanlı'ye 12.000 akçeye satmış ve önceden Zayosanlı'ye olan 21.352 akçelik borcundan düşülmesini mahkemeye belirtmiştir²⁷⁵. Bir başka Şayka satış kaydında Şaban, Mustafa Beşe ile birlikte Şayka türü bir gemiye ortaklırlar. Ancak Şaban kendi hissesi olan geminin yarı hissesini Derviş Reis'e içindeki demir, kumanya ve sair araç gereçle birlikte 50.000 akçeye satmıştır²⁷⁶.

Yine ticari ürünlerden bir diğeri kesimlik hayvanlardı. Hayvan ticaretinde de bazı sıkıntılar oluyordu. Bunların en başlarında hayvanın hangi bölgeye satıldığı veyahut derisinin farklı bölgelerin esnafına verilmesi meseleleriydi. Bundan başka koyunların satış fiyatı hakkında sahip olacağımız bir kayıt bulunmaktadır. Buna göre 1616 yılında kasap Mehmet Beşe ve ortağı Todori, Ferhat Beşe 'den 406 koyun almışlardır. Her koyun için 116 akçe ödemesi gereken ortaklar toplamda 47.096 akçe borçlanmışlardır²⁷⁷. Bundan başka deri ticareti yapan tüccarlar da bulunmaktadır. Tüccar Corco? V. Şiro adlı zimmî Vilayeti Rumeli'den kuzu derisi göndermiştir ancak Kürkcü Esnafının, derilerin alımında tüccarların talip olmasına mani olmuşlardır. Tüccar Corco V. Şiro? da satım işlemi yapabilmek için mahkemeden izin istemiş ve bununla ilgili de temessük talep etmiştir. Mahkemede tüccarın istediği izni vermiştir²⁷⁸. Bir başka ürün ticareti olarak karşımıza gön çıkmaktadır. İstanbul için gön daha çok bu bölgeye kesim için getirilen hayvanlardan elde edilmekteydi. Ancak gön ürünün ticareti daha farklılık arz etmektedir. Derinin işlenmemiş olarak satıldığını da aşağıdaki örnekte görüyoruz. Galata'da oturan Yahudi olan Mosi veledi Yako, Venedik tüccarından Simon veledi Andor? İle bu husus üzerine alışveriş yapmıştı. Bu alışverişte Mosi veledi Yako, 100 adet gönü her bir gön 105 akçe olmak üzere toplam 10.560 akçesi gön için olmak üzere diğer borçlarla birlikte Simon veledi Andor'un borcunun toplam 12.560 akçe olduğunu belirtmiştir. Bu borcun 6.000 akçesini Mosi veledi Yako'nun kardeşi olan Kirason almıştır. Sonraki süreçte geri

²⁷⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 824-825.

²⁷⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 328-329.

²⁷⁶ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 393-394.

²⁷⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 260-261.

²⁷⁸ GŞS, nr. 49, vr. 31b/5.

kalan 6.560 akçeyi 'de Simon veledi Andor'un kendisine teslim ettiğini söyleyen Mosi veledi Yoki, Venedik tüccarının kendisine hiçbir borcu kalmadığını belirtmiştir²⁷⁹.

Ayrıca Galata'da kumaş ticareti de yapılmaktaydı Tüccar el-Hac Ali bin İbrahim, İsak veledi Mihal? Adlı Yahudi'den 232,5 zira uzunlukta çuka satın almıştı²⁸⁰. Bundan başka Tüccar Corc veledi Şiro adlı zimmî ticaret için Vilayet-i Rumeli'den gönderdiği kuzu derileri hakkında Kürkçü Taifesinin, tüccardan mala talip olanlara engel olduklarını belirtmiş ve tüccardan kuzu derisine talip olanlara da satılmak üzere izin istemiştir²⁸¹.

Bu üründen başka kumaş boyalarının ticaretinin de iyi bir pazarı bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı tekstil endüstrisi için vazgeçilmez bir boya olan indigo 17. yüzyılda ve 18. yüzyılda İngilizler 'in Hindistan'da kurduğu üretim yerlerinden geliyordu²⁸². Hatta 1640'da İstanbul'da indigo fiyatlarının 300 akçe olarak belirlenmesiyle piyasadaki en pahalı boyalardan biri haline geldi²⁸³. Hindistan'dan ithal edilen en önemli ürünlerden birini bez oluşturmaktaydı. Özellikle pamuklu kumaşlar, yün şallar önemli ürünlerdi²⁸⁴.

Ayrıca Galata'ya dışarıdan sabun da getiriliyordu. Bir belgede görüleceği üzere sabunun her kantarı 530 akçe olmak üzere iki kantar olarak getirilmesi üzerine anlaşma yapılmıştı²⁸⁵.

Bundan başka Mantran'ın verdiği bilgilere göre Galata'ya gelmesi muhtemel ürünler, Venedik'ten; Brezilya tahtası, üstübeç, kristal, cam ürünleri, kumaş bundan başka muhtelif yerlerden balmumu, halat, deri, demir ve çelik, katran, kürk, yün, keten yağı, inci, kurşun, zift, sabun, ipek, iç yağı, boya ürünleri, yelken bezi gibi ürünlerdi²⁸⁶. Burada getirilen kimi ürünlerin askeri stratejik ürünler olduğu göze çarpmaktadır. Bu ürünlerin bir kısmı Tersane-i Amire'nin ihtiyaçlarıyla da ilgili olmalıdır.

²⁷⁹ GŞS, nr. 49, vr. 20a/4.

²⁸⁰ GŞS, nr. 45, vr. 45b/2.

²⁸¹ GŞS, nr. 45, vr. 31b/5.

²⁸² Daniel Panzac, "International and Domestic Maritime Trade in the Ottoman Empire During the 18th Century", *International Journal of Middle East Studies*, 24 (2), 1992, s. 190.

²⁸³ Gilles Veinstein, "Commercial relations between India and the Ottoman Empire (late fifteenth to late eighteenth centuries): a few notes and hypotheses", *Merchants, Companies and Trade: Europe and Asia in the Early Modern Age*, Ed. Sushil Chaudhury – Michel Morineau, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 102.

²⁸⁴ Panzac, "International and Domestic Maritime Trade in the Ottoman Empire During the 18th Century", s. 190-191.

²⁸⁵ GŞS, nr. 40, vr. 3a/2.

²⁸⁶ Mantran, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. I, s. 196-197.

4.3. Galata Gümrük Bölgesi

Klasik dönem Osmanlı gümrük sistemine iki ana başlıkta bakabiliriz. Bunlar iç gümrük ve dış gümrüklerdir. İç gümrüklerde alınan vergiler ise 4 çeşittir. Bundan başka Osmanlı gümrükleri hudut, seyahil ve kara gümrükleri olarak da sınıflandırılmıştır²⁸⁷. Böylece Osmanlılarda gümrüklerin çeşitlerine göre birkaç sınıflandırmaya tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Gümrük vergilerine bakıldığında ise; amediye, reftiye, masdariye ve müruriyeyi görüyoruz. Osmanlılar bir gümrük bölgesinden ilgili Meta'nın tüketim ve ticari çeşidine göre farklı vergiler alınmaktaydı. Bundan başka kimi zaman tüccarlardan bu vergilerin bir yerde alındığına dair temessük verilir bunların seferinin ne yöne olduğu belirtilir o noktada bu hususla ilgili bir vergi daha alınmaması tembih edilirdi. Veyahut tüccarlar bir hususla ilgili vergi ödedikleri zaman başka bir yerdeki görevlilerin tüccarlardan vergi talep etmeleri durumuyla karşılaşılabilirlerdi. Ya da kadimden beri bazı ürünlerden vergi alınmamasına rağmen bazı memurların vergi talep etmesi şikâyet edilir ve bunlar araştırılabilir. Verginin ne zaman veya hangi koşulda alınacağı da ayrı bir konudur. Burada karadan gemiye yüklenen mal vergiye tâbîdir veya gemiden karaya çıkartılan mal yine gümrüğe tabiidir. Aslında Osmanlılar da gümrük klasik olarak ad valorem ilkesine göre tahsil edilmekteydi. Ad valorem, malın kıymetine göre vergi alınması durumudur²⁸⁸.

Dâhili gümrük vergilerine değinmekle yukarıda bahsettiğimiz vergi çeşitlerine göre tüketim ve ticaret türünün nasıl tayin edilebileceğini, vergi alınan şehrin tüketici veya transit geçiş özelliklerini gösterebilmekte önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Buna göre dâhili gümrüklerden olan amediye; Osmanlı sınırları içerisinde kara veya deniz yoluyla nakledilen ürünün menziline ulaştığı yerde alınan vergidir²⁸⁹. Osmanlı sınırları içerisinde bir yerden başka bir yere veya ülke dışına gönderilecek mallardan alınan vergiye reftiye, yabancı ülkelere Osmanlı içine getirilen ve getirildiği şehirde satılan ürünlerden alınan vergiye masdariye, yabancı ülkelere yabancı ülkelere gönderilen Osmanlı topraklarından geçen böylece Osmanlı ülkesinden transit olarak

²⁸⁷ Erol Özvar, "Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar", *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat ve Sanat*, Haz. Coşkun Çakır, Klasik Yayınları, İstanbul 2005, s. 107.

²⁸⁸ Özvar, "Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar", s. 112.

²⁸⁹ Mübahat Kütükoğlu, *Balta Limanına Giden Yol: Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri 1580-1850*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 77.

faaydalanıldığında tüccarlardan alınan vergiye ise mürûriye denmekteydi²⁹⁰. Böylece bu vergi isimlerinden hangi çeşit ticaret yapıldığı anlaşılmaktadır.

Gümrük konusu ile ilgili olarak gümrük vergi oranlarındaki değişimler de zaman zaman gündeme gelmiştir. Fatih devri genel düzenlemesinde harbîlerden %2 oranında başlayan vergi sonrasında %4 ve daha sonra ise %5 oranına ulaşmıştır. Müslümanlardan %3, zimmîlerden %4 nispetinde vergi alınmıştır²⁹¹. 17. yüzyıl başından itibaren gümrüklerde %1'lik bir artış görülmektedir. Böylece rakamlar %4 ila %6 arasına yükselmiştir. Burada özellikle kasabiye adı verilen vergi dikkat çekmektedir. Bu özellikle Yeniçerilerin teçhizat giderlerini karşılamaya yönelik bir artış olarak değerlendirilmiştir²⁹².

Hudut gümrüklerinden geçip İstanbul'a gidecek olan tüccar kafileleri devletin belirlemiş olduğu güzergâhı izlemek zorundaydı. Farklı bir güzergâh takibi kaçakçılık suçuna girebilirdi. Hatta bu hususla ilgili İnalıcık, tüccarların yaygın hilelerinden bahsederken bunlardan birinin ticari ürünleri belli başlı güzergâhlar yerine alışılmışın dışında farklı güzergâhlardaki yollardan nakletmeyi belirtmiştir²⁹³. Bunun yanında birçok yöntem bulmuşlardı. Tüccarların vergilerden kaçmak için kimi zaman belirtilen güzergâhın dışında hareket ettikleri görülmektedir. Ancak tüccar sadece gümrük vergilerinden kaçmak için değil ayrıca Anadolu içlerinde getirdikleri mallara talep olması da bunu perçinlemiştir²⁹⁴.

Gümrük sınırlarının belirlenmesi de önemli bir konuydu. Osmanlı İstanbul'unun gümrük sınırları tahmin edileceğinden çok daha büyük sınırları kapsıyordu. Mesela İnalıcık, bu sınırları Avrupa bölgesi için Batı Karadeniz kıyısındaki Varna'dan Gelibolu Yarımadasına kadar kapsadığını belirtmiş, Asya tarafında ise Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı yere yakın bir noktada bulunan Yoros Kalesi bölgesi, Ege'de Aydın sancağının sınırlarının en ucuna kadar uzanan bölgeyi de kapsayan bu alanın aynı gümrük bölgesine bağlı olduğunu belirtmişti²⁹⁵. Ancak gümrük sınırları zaman zaman değişikliğe de uğramıştır. Yine Fatih devrinin sonlarında yazılmış bir yasakname ve kanunnamede mukataaya verilen İstanbul zahire (arpa, alaf, buğday, darı) ve un gümrüğünden bahsedilirken bu gümrüğün sınırlarından da bahsedilmesi dolayısıyla İstanbul

²⁹⁰ Kütükoğlu, *Balta Limanına Giden Yol: Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri 1580-1850*, s. 78.

²⁹¹ Özvar, "Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar", s. 113.

²⁹² Özvar, "Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar", s. 113.

²⁹³ İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.I, s. 252.

²⁹⁴ Özvar, "Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar", s. 116.

²⁹⁵ İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 245.

Gümrüğü'nün kapsadığı alanların bir kısmını aydınlığa kavuşturmaktadır²⁹⁶. Ancak gümrük sınırları zaman zaman değişikliğe uğramıştır.

Mesela 1606 tarihli bir kayıta İstanbul ve Galata gümrüğüne Gelibolu, Rodosçuk, Edincik ve Bandırma dâhil edilmişti²⁹⁷. Galata gümrüğünün merkezi 17. yüzyılın ortalarına kadar Perşembe Pazarı civarında iken Sultan İbrahim devrinde 1640 yılında çıkan büyük yangın sebebiyle bugünkü Karaköy civarına taşındığı belirtilmiştir²⁹⁸. Galata'nın özellikle Karadeniz ile ticari bağlantılarının önemli olduğu görülür bu muhtemelen Cenevizlilerin bu bölgede uzun yıllar süren kolonileri sebebiyle böyledir. Muhtemeldir ki Karadeniz ve İstanbul arasında ticaretle uğraşan kişiler uzun yıllar boyu iyi bir ticari ilişki geliştirmişlerdi ve bunun yanında Karadeniz'den gelen özellikle morina balığı, havyar ve kürk gibi ürünlerin Galata'da bir pazara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Gümrüğün ne vakit alınacağı da önemli bir meseledir. Bununla ilgili olarak kanunnamede satıcının ister karadan, ister denizden gelsin öncelikle gümrüğünü ödemesi ve kapan bölgesine getirmesi gerekiyordu²⁹⁹. Ayrıca gemilerden vergi alınma hususu da belirtilmiştir. Buna göre limana giren ama hiçbir mal almayan ve hiçbir mal indirmeyen gemiden gümrük alınmaz, ancak bir gemi limana girip yük gösterirse gümrük alınır ancak bir limanda bu husus üzerine gümrük alındıysa diğer bir limanda alınmaz. Bunun yanında gemiden bir ürün çıkarılsa veya bir ürün gemiye koyulsa o vakit gümrük yine alınacaktır³⁰⁰. Görüldüğü üzere Osmanlılar gemilerin limanlara uğramasının birkaç ihtimalini belirlemiş ve bunlara göre vergi alınmasını istemiştir. Ancak aynı husus üzerine iki farklı limanda iki defa gümrük vergisi almak kanunnamede yoktur. Ama bunun yanında bazen sicillere iki defa vergi istendiği ve tüccarlarında bu durumdan şikâyetçi oldukları örnekler yansımıştır. Taradığımız sicillerde amediye adı verilen bir vergiye rastlamadık. Ayrıca yapılan bir araştırmada 16. yüzyıl İstanbul ve Galata gümrüklerinde de bu ad altında alınan bir vergiye rastlanılmamıştır³⁰¹.

Galata ve Haslar ve Üsküdar kadılarına gönderilen hükümde limanlara yanaşacak meyvenin Üsküdar, Galata, Tophane ve Eyüp iskelelerine yanaşmaması ama bu

²⁹⁶ Anhegger-Halil İncılık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 73-74.

²⁹⁷ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 257.

²⁹⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi: Ravzatü'l-Hüseyin fi hulâsati ahbari'l hafikeyn*, C. III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1280, s. 432; Sarkis S. Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Çev. Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 41; Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 79.

²⁹⁹ Anhegger-İncılık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 47.

³⁰⁰ Anhegger-İncılık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 48.

³⁰¹ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 253.

meyvenin Muhtesib iskelesine yanaşması gerektiği ve narhının İstanbul narhına uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Burada narh farkının doğması sebebiyle satıcılar ürünlerini İstanbul yerine Galata'ya getiriyorlardı. İşte böylece narh farkının önüne geçilmesiyle o bölgenin satıcı için cazibesinin önüne geçilmek istenmiş olabilir (1002)³⁰². Masdariye vergisine bakılan sicillerde de rastlanılmıştır. Bu verginin de mukataa ile verildiği anlaşılmaktadır. Buna göre 1604 tarihli bir belgede Galata gümrük emini olan Yahudi Musa, Seferi adlı Hristiyan'ın 11 fiçı morina balığının masdariye vergisini ödemediğini belirterek mahkemeye vermiştir. Musa'nın hesabına göre Seferi'nin fiçı başına 70 akçe, toplamda 770 akçe ödemesi gerekmiştir. Ancak Musa, iddiasını mahkemede kanıtlayamamıştır. Bunun yanında Seferi, 11 fiçı Morina balığı getirmediğine dair yemin etmesi istendiğinde yemin edememiştir. Bu masdariye vergisine örnek olması bakımından önemli olduğu gibi aynı zamanda Osmanlıların ad valorem usulüne göre vergi aldıklarına dair güzel bir örnektir³⁰³. Masdariye ile ilgili ayrıca İstanbul'a gelen gemilerden alınan masdariyelerin Sultan Ahmed Camii'ne vakfedildiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. Buna göre hicri 1026'da İstanbul, Galata, Üsküdar ve Haslar kadılarına gönderilen hükümde İstanbul'a meta' getiren gemilerle getirilen emtiadan gümrük vergisi olarak alınan masdariyeleri henüz yeni inşa edilen Sultan Ahmed Camii'ne aktarılması emredilmiştir³⁰⁴.

1604 tarihli ayrı bir belgede ikinci kez vergi talep eden görevlilerden ve buna karşı Osmanlı idaresinin tutumundan bahsedilmektedir. Bilindiği gibi Osmanlılar aynı husustan bir defa vergi aldığı zaman aynı durum için üst üste iki defa vergi talebinde bulunmuyordu. Bu sicilde Eyüp bölgesinde bulunan gayrimüslim köylülerden birçok vergi alınmış bunun yanında resm-i dellâliye ve resm-i masdariyeleri de alınmıştır. Ümena, Mültezim ve Subaşılının ikinci defa vergi talep ettikleri ortaya çıkmıştır. Saray'da elinde vergi ödemediğine dair temessük bulunanlardan bunun bir daha talep edilmemesine dair Galata Kadılığına emr-i şerif yazılmıştır³⁰⁵. Bu belgeden de anlaşıldığı üzere aynı husus için iki defa üst üste vergi alınmaması hususunda Osmanlı yönetiminin titiz davrandığı görülmektedir. Bu husus Fatih'in kanunname ve yasaknamelerinde de yer almıştır³⁰⁶. Ayrıca gümrüklerde alınan diğer önemli bir vergi kalemi kantariye vergisidir.

³⁰² Ahmet Refik Altınay, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 10-11.

³⁰³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 452-453.

³⁰⁴ Altınay, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, s. 51.

³⁰⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 470-471.

³⁰⁶ Anhegger-İnalcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 48.

Bir sicilde kendircilerin (ipçiler) Galata'ya gemilerle getirdikleri kendir ve tel ürünlerini burada indirmişlerdir. Dolayısıyla gümrüğe tabi olarak iskele, kantariye ve masdariye vergilerini ödemişlerdir. 1617 tarihli bu sicilde adı geçen vergilerden resm-i kantariye bu kişilerin dükkânlarında tekrar istenmiş kendirciler de bunu şikâyet etmiştir. Saray'dan Galata kadılığına gönderilen emr-i şerif de bu olayın araştırılması ve böyle bir şeyi söz konusu ise bunun uygun olmadığı ve Padişah'ın da bunda rızası olmadığı belirtilmiş bunun önüne geçilmesi emredilmiştir³⁰⁷.

Osmanlılar gümrüklerini çok defa mukataaya vermeyi tercih etmişlerdir. İnalıcık'a göre burada ki fayda olarak nakit para ihtiyaçlarının karşılanması ve kaçakçılık meselesinin daha iyi önüne geçilmek olduğu söylenebilir. Anhegger ve İnalıcık'ın hazırladıkları Osmanlı yasakname ve kanunnamelerinden gümrük ve ticaret ile alakalı pek çok bilgi elde edilebilmektedir.³⁰⁸ Gümrüklerin mukataa ile gittiğine bir örnek de İstanbul Bac Eminliğini elinde bulunduran İlya'nın 1613'te bu görevi ifa ettiği bellidir. Buna göre İlya 1900 koyun satışına bakmıştır. Ve her koyun için 1 akçe gümrük geçiş vergisi istemiştir. Ancak Yusuf bin Memi ve Mustafa bin Yusuf adlı davalılar 750 koyun sattıklarına yemin etmişler ve İlya da 750 koyun için 750 akçe almak durumunda kalmıştır³⁰⁹.

Ticari mal taşıyan gemilerin dahi verilecek izinle gidebileceği de devlet tarafından kontrol altına alınmıştır. Buna göre Gemi reislerinin izinsiz olarak bir yerden meta' çıkarmalarının yasaklandığı buna karşı olarak gemi reislerinin bir yerden başka bir yere meta' taşımaları durumunda yakalanması ve burnundan kıl geçirilerek şehirde cezalandırılması gerektiği de belirtilmiştir³¹⁰. Ticari faaliyetlerden alınan bir diğer verginin dellâliye olduğunu görüyoruz. Dellallar bir aracı gibi çalışıyorlardı. Fatih'in kanunnamelerinde bu husus hangi üründen kaç akçe dellâliye alınacağını açıklayacak kadar etraflıca anlatılmıştır³¹¹. Bu verginin de mukataa ile verildiği görülmektedir³¹². Bundan başka bu vergi, kanunnamede İstanbul ve Galata'da müslümanlardan gayrı alış-veriş yapıldığında hem satandan hem de alandan alınan bir vergidir. Kanunnamede geçtiği üzere genel olarak aynı oranda alınıyordu ve bilhassa kumaş ticaretinde

³⁰⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s.156-157.

³⁰⁸ Anhegger-İnalıcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 44.

³⁰⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam* C. II, s. 233.

³¹⁰ Anhegger-İnalıcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, s. 45.

³¹¹ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 254.

³¹² Anhegger-İnalıcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani* s. 57.

görülmektedir³¹³. Bununla ilgili olarak 1604 tarihli sicilde İstanbul gümrüklerinin dellâliye ve esir satışı vergilerini iltizamla alan mültezimlerin bu vergiyi bazı gayrimüslimlerin ellerinde gösterdikleri muafiyet sebebiyle ödememekte direndiklerini bundan dolayı da zarar gördüklerini saraya bildirmişlerdir. Saray’da bu hususla ilgili olan kadılıklara (İstanbul, Galata, Eyüp, Gelibolu, Rodoscuk ve İnoz) emr-i şerif göndermiş buna göre gayrimüslimlerin bu vergileri ödemekte mültezimlere zorluk çıkarmamaları istenmiştir. Ancak bunun yanında gayrimüslimlerin bahsettiği muafiyet belgelerinin varlığı doğrulansa bile yeni verilen emr-i şerifin geçerli kılınacağı da eklenmiştir³¹⁴. 1604 tarihli başka bir sicilde gümrük mukataasını elinde bulunduran Yako ve Mosi adlı Yahudiler, hakları olan dellâliye vergisini talep ederken kimi hristiyanların ödemekte zorluk çıkardıklarını belirten durumu saraya yazmışlardır. Bunun üzerine Saray’dan çıkan emir Galata, Haslar ve İstanbul kadılıklarını muhatap alarak bu durumun teftiş edilmesini ve Hristiyanların dellâliye vermekte direktmelerinin men edilmesi böylece bu vergilerin Hristiyanlardan toplanması gerektiği bildirilmiştir³¹⁵. Yukarıda Osmanlıların gümrük bölgelerini genellikle iltizama veya mukataaya verdiği belirtmişti bundan başka Bulunur, bu gümrük bölgelerinin sınırlarının sabit veya değişmez olmadığını vurgulayarak, bu sınırların büyümesi veya küçülmesinin iltizama alan kişinin teklifine göre sınırların genişleyip daraldığından bahsetmiştir³¹⁶.

Bu sicil örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla gümrük eminliğini elinde bulunduran mültezimler genellikle belgelerde bir şikâyetleri olduğunda görülmüşlerdir. Bunun yanında kimi bölgeleri sorumluluklarına aldıkları zamanlarda da görülmektedirler. Yaşadıkları problemler ise genellikle vergilerini ödemek istemeyen kişiler sebebiyle olmuştur. Bu karşılaştıkları zorlukları derhal saraya dilekçe ile sunabiliyorlardı. Ve saray da onların dertlerini çözme hususunda adaletten ayrılmamak adına genellikle kadıları muhatap alan emr-i şerifler düzenliyor ve burada olayın iç yüzünün teftiş edilmesini emrediyordu. Kuran’ın çalışmasından anlaşıldığına göre vergi alınması ilgili bir başka konu ellerinde muafiyet belgesi olan³¹⁷ veya kadimden beri kendilerinden şimdi istenen verginin alınmadığını³¹⁸ belirten kişilerden vergi istenmesiydi. Bunun üzerine Osmanlı idarecileri bu kişilerin şikâyet konularının doğruluğunun teyidi ve haksız yere vergi

³¹³ Anhegger-İnalçık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i ‘Örf-i Osmani* s. 57-59.

³¹⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam* C. I, s. 466-467.

³¹⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 477-478.

³¹⁶ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 256.

³¹⁷ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 466-467.

³¹⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 115-116.

alınmaması için görevlilere teftiş görevi yükleyebiliyordu³¹⁹. Bundan başka ellerinde muafiyet belgesi olsa dahi bu belgenin bir nevi yürürlükten kalktığını böylece atıl olduğu belirtildikten sonra yeni düzenlenen emr-i şerifin geçerli olduğu bildiriliyordu.

4.4. Galata Limanı

Altın boynuz (Haliç), İstanbul'un en önemli doğal limanıdır. Haliç'in önemi Avrupalı seyyahlar tarafından vurgulanmıştır. Genellikle seyyahlar Haliç'ten derin ve pek çok büyüklükte geminin limana yanaşabilir özelliğinden bahsetmişlerdir. İstanbul bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla zaten başlı başına önemli bir ticari noktadır. Ancak bunun yanında imparatorluk başkenti olması dolayısıyla da burası ticari ürünlerin gelip geçtiği nokta olmaktan ziyade ticaretin burada toplandığı bir bölge olmuştur³²⁰. İstanbul'un Haliç gibi doğal ve elverişli bir limana sahip olması da ticari faaliyetleri etkilemiştir. İstanbul'un en hareketli ticari bölgeleri de Haliç'in iki yakası boyunca sıralanan iskeleler ve bu iskelelere yakın olan çarşılar, kapanlar, bedestenlerin olduğu bölgelerdir.

Haliç'in iki yakasında sıralanan limanlardan bazıları iki yaka arasında insan taşımacılığı gibi yerel faaliyetlerde bulunurken, kimisi yurtiçi ticaretle ilgili gemilerin yanaştığı iskeleler iken bazıları uluslararası ticaret ile ilgili iskelelerdi. Kömürciyan, 17. yüzyıl Haliç iskeleleri ile ilgili kıymetli bilgiler vermektedir. Ancak bu çalışmada Haliç limanlarının tümüne değinmek yerine daha çok Galata kıyılarında bulunan limanlara değinilecektir. Ama bunun yanında ticari liman ortamının daha iyi anlaşılması için İstanbul tarafının bazı limanlarına da değinilmiştir. Kömürciyan'ın verdiği bilgiye göre Meydan iskelesinin ilerisinde Mısır ile adalara gidip gelen gemilerin yanaştığı bir iskele daha vardır³²¹. Kömürciyan buradaki iskelenin ismini vermemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Ege Adaları ve Mısır seferleri bu meydan iskelesinin biraz ilerisindeki adı belirtilmemiş olan iskeleden yapılmaktadır. Mısır'da ise iki liman kenti bu ticaret için önemlidir. Bunlar İskenderiye ve Dimyattır.

Galata'nın uluslararası ticareti, İstanbul'un iaşesine yönelik olan ticaretinden farklı olduğu belirtilmiştir³²². Fresne Canaye ise Haliç'in büyüklüğü karşısında şaşkınlığını

³¹⁹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. I, s. 793.

³²⁰ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. I, s. 167-168.

³²¹ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, Terc. Hrand D. Andreasyan, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1988, s. 14.

³²² Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. I, s. 71.

gizleyememiş ve “dünyanın en büyük gemilerinin” dahi kıyıya kolayca yanaşabildiklerinden ve yüklerini bir kalas yardımıyla bile boşaltabilme imkânına sahip olduklarından bahsetmiştir³²³. Galata’nın dik yarlarda derinleşen kıyılara sahip olması büyük gemilerin yanaşmasına izin vermekte hatta gemiden kıyıya uzatılan kalaslar vasıtasıyla ürünler taşınabilmekteydi³²⁴. Haliç’in uygun bir liman olması sebebiyle burası seyyahların dikkatini çekmiştir. Haliç’in yaklaşık 500 büyük tekne ve 500 civarında da kadirga alabildiğinden bahsedilerek bu gemilerin karaya yanaşabilmelerine limanların imkân vermesi sebebiyle mallarını taşımak için daha küçük teknelere taşıma ücreti vermelerine gerek olmadığı belirtilmiştir³²⁵. Ayrıca Galata limanı ticari olarak hareketli bir yer olarak yılın herhangi bir zamanı limanda Venedik ve Ceneviz gemilerinin görülebileceği belirtilmiştir³²⁶. Kömürciyan ise Venedik ve Cenevizlilere ek olarak Fransız, İngiliz, Felemenk ve Livorno menşeli gemilerin Galata kıyısında sıralandıklarını belirtmiştir³²⁷. Uluslararası ticari gemileri mallarını Haliç’teki iskelelere boşalttıklarını ve gemilere de yüklerin yine buradan yüklenildiğini belirtmiş ayrıca buraya tacirlerin mücevher, kumaş, demir, kurşun, kalay, boya, deri, pamuk ve kenevir getirdiklerini buna ek olarak burada iri bal fiçıları ile Karadeniz ve Kırımdan getirilen yağlarla dolu olduğundan bahsetmiştir³²⁸. Ayrıca Galata iskelesine zeytinyağı, salamura balık, havyar ve şarap getiriliyordu³²⁹.

Galata’nın Avrupa mallarının görülebildiği Karaköy, Mumhane ve Azap Kapu gibi üç iskelesinin varlığı ve kıyıda gümrük dairelerinin bulunduğu belirtilmiştir³³⁰. Mantran, Galata’dan Avrupa mallarının boşaltıldığı bir yer olarak bahsetmiştir³³¹. Balıkpazarı Çarşısı’nda üç iskele bulunduğu bunlardan biri İstanbul - Galata arası taşımacılık yaparken diğerlerinin balık ve deniz ürünleri ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Karadeniz’in kuzeyinden bilhassa Kefe taraflarından getirilen

³²³ Phillip Du Fresne Canaye, *Fresne Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 74.

³²⁴ Wolfgang Müller-Wiener, *Bizans’tan Osmanlı’ya İstanbul Limanı*, Çev. Erol Özber, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 38.

³²⁵ Mantran, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C.I, s. 86.

³²⁶ Mitler, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, s. 85.

³²⁷ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 35.

³²⁸ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 14.

³²⁹ İnalçık, “Osmanlı Dönemi: İaşe”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1993, s. 117.

³³⁰ Mitler, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, s. 85.

³³¹ Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. II, s. 7.

morina balığı ve havyar gibi ürünler ilk önce buraya getiriliyor resmi görevliler ve tüccarlar veya gemi kaptanları ile resmi talimatlar halledildikten sonra bu ürünler çarşıya götürülüyordu. Kömürciyan, her türlü balık çeşidinin bu tarafa getirilmesinden sonra satışa çıkarıldığı söylemiştir³³². Deniz ürünleri ile ilgili Galata bedestenine yakın bir Balıkpazarı bulunmaktadır³³³. Hatta Evliya Çelebi Balıkpazarı ile ilgili olarak; “*Balıkpazarı Çarşısı’nda yüzlerce tür balıklar var ki anlatılmaz*”³³⁴ diyerek deniz ürünleriyle ilgili çeşitliliği vurgulamıştır. Mahkeme kayıtlarından bu yapının iki sıra halinde dizilerek uzanan ve surlara bitişik dükkanlardan oluşan bir yapı olduğu anlaşılmıştır³³⁵. Buraya getirilen balıkların yüz çeşit olduğu belirtilerek çeşitliliğin bolluğu belirtilmiştir³³⁶. Ayrıca Kömürciyan burada 20 tane balıkçı dükkânın olduğunu belirtmiştir³³⁷.

Galata tarafının önde gelen limanının bugün Galata Perşembe pazarı civarında olan Yağ Kapanı İskelesi olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu iskelenin hemen ardında Galata’nın ticari merkezlerinin bulunduğu belirtilmiştir³³⁸. Evliya Çelebi Yağ Kapanında bir Ağa, üç yüz nefer bulunduğunu, burada her çeşit gelen giden yağdan vergi alındığını belirtir³³⁹. İncalcık, ticari ürün gelen en işlek bölümünün Yağ kapısı ile Balıkpazarı arasındaki bölüm olduğunu ve burada ürünlerin kantara konularak vergisinin alındığı kapanların bulunduğunu belirtmiştir³⁴⁰. 17. yüzyılda limanlara getirilen ürünlere bakıldığında her iskelenin kendine özgü getirilmesi gereken ürünleri olduğu, yani belli ihtisas alanlarının varlığı görülecektir³⁴¹. Ancak bu iskeleler farklı ürünlerin getirilmesinden münezzeh değildi. Kapanlara da adıyla anıldıkları ürünler getirildiği gibi farklı ürünler de getirilebiliyordu. Yağ kapanı, Bal kapanı, Un kapanı gibi kapanlara adıyla anıldıkları ürünler getirildiği gibi bunun yanında farklı kalemden birçok ürün gelebilmekteydi. Adlarına bakarak sadece ismiyle anıldıkları ürünlere has olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Öyle ki bu husus üzerine mecelle-i umur-i belediyede , “*Bal münhasıran bir kapanı işgal idecek derecede mebzul bir madde olmayub esasen gerek İstanbul’da gerek*

³³² Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 15.

³³³ Mitler, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, s. 81.

³³⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. I, Kitap II, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 392.

³³⁵ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 91.

³³⁶ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 15.

³³⁷ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 35.

³³⁸ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 246.

³³⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. I, Kitap II, s. 543.

³⁴⁰ İncalcık, “Osmanlı Dönemi: İaşe”, s. 117.

³⁴¹ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 14-17.

*Galata'daki kapanlarda baldan ziyade yağ ve sair bakkaliye emtia'sı hıfz ve tevzi' itmekde...*³⁴² diye geçen ifade bu bölgelerin sadece bu adla anıldığı ancak bu ürünlerden ziyade çok çeşitli ürün yelpazesine açık olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki cümlede geçen “Galata kapanları” ifadesinin özellikle belirtilmiş olması önemlidir. Kapanlar malların hem depolanabildiği hem de tartıldığı yerlerdi.

Azap Kapı tarafında daha çok gemicilikle ilgili esnaf kolları olduğu görülmektedir. Yelkenciler, Kalafatçılar gibi esnaflar bulunmaktaydı. Bunların Azap Kapı tarafında olması görece Tersaneye yakın olması ile ilgilidir. Bundan başka Galata'da Gemi Direkçileri ve gemicilerin uzun deniz yolculuğunda besin maddesi olarak kullandığı peksimeti üreten peksimetçiler de bulunmaktaydı. Kömürciyan burada demircilerin donanma için gülle yaptıklarını, kalafatçıların gemilerin tadilatı ile uğraştıklarını ve bu bölgede gemiler için her türlü malzemenin bulunduğunu belirtmiştir³⁴³.

³⁴² Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 246.

³⁴³ Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, s. 35.

BÖLÜM 5: TİCARİ HAYATIN TEHLİKELERİ

5.1. Korsanlık ve Eşkıyalık

16. ve 17. yüzyıllar korsanlık faaliyetlerinin Akdeniz’de yoğunlaştığı bir dönem olarak gözükmektedir. Osmanlı donanmasının düzenli birlikleri olduğu gibi, Osmanlılara tabi olan sefer zamanlarında da donanmaya katılan korsanlar bulunmaktaydı. Ancak Akdeniz’de tek etkinlik sahibi olanlar Osmanlı gazi korsanları değildi. Bunun yanında Uskoklar gibi daha çok Adriyatik’te faaliyet gösteren bir grup korsan daha vardı. Bundan başka Ege denizinde ve Karadeniz’de de muhtelif menşeli korsanlar yağma hareketlerinde bulunuyorlardı. Osmanlı ticareti ve Osmanlı uyrukları bu korsanlık faaliyetlerinden zarar görmüşlerdir. Özellikle Akdeniz’deki yaygınlaşmış korsanlıktan büyük ölçüde etkilenmişlerdir³⁴⁴. Hatta Akdeniz’deki Katolik korsanların her yıl yüzlerce Müslümanı, Malta ve Livorno’ya fidye almak veya köle olarak satmak için getirdikleri ve bilhassa Papalık gemilerine kürekçi olarak da gönderilmekle beraber Malta’daki zindanlarda bulunanların mektuplarının “*Subtime Porte*” (Bab-ı Ali)’ ye ulaştığını anlıyoruz³⁴⁵. Ancak korsanlıktan bahsedilirken bir kavram ayrımı yapmak gerekmektedir. Korsandan kastedilen devlete tabi olan ve yaptığı akınlar ile elde ettiği ganimetten devlete pay veren ve o devletin himayesinde olan grup kastedilmektedir. Bunu da Avrupalılar, “*Corsair*” olarak adlandırmışlardır. Ancak “*Pirate*” kavramından kasıt ise hiçbir devlete göbekten bağlı olmayan daha çok kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden, denizlerde baskın düzenleyen deniz eşkıyalarıdır. O yüzden Osmanlı kadı sicillerinde bahsedilen “*levend baskını*” ile “*pirate*” yani “deniz eşkıyası” kastedilmektedir. Korsanlık, “*yasaları, kuralları, canlı adet ve gelenekleriyle*” meşru görülen bir faaliyetti³⁴⁶. Ancak korsanlık ile deniz eşkıyalığı, yöntemleri bakımından birbirine çok benzemekteydi bunun yanında sınırlarının keskin olarak ayrılması, Cezayirli korsanların ganimetsiz kaldıklarında haydutluğa yönelebildikleri için mümkün değildi³⁴⁷.

Elbette Akdeniz havzasında bulunan devletler burada mevcut olan korsanlık veya deniz haydutluğunun ticaret için tehlikeli olduğunu biliyorlardı. Osmanlı Padişah’ı da imtiyaz verdiği devletlere karşı güvenceler tanımaktaydı. Buna göre Osmanlılar, müste’menlere

³⁴⁴ Joshua M. White, *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean*, Stanford University Press, California 2018, s. 14.

³⁴⁵ White, *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean*, s. 14.

³⁴⁶ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 147.

³⁴⁷ Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. II, s. 147-148.

korsanlarla ilgili olarak güvence vermekle birlikte, ticaret yapan yabancıların gemileri karaya vurduğu takdirde yardım sözü de vermişti³⁴⁸. Bundan başka Osmanlıların denizlerin güvenliğini sağlamak için aldığı başka önlemlerde bulunmaktaydı. Mesela Osmanlılar donanmasını Hristiyan korsanları caydırmak amacıyla hâkimiyet iddiasında bulunduğu denizlerde yani Karadeniz, Kızıldeniz, Ege ve Akdeniz’de zaman zaman harekâta çıkarıyordu³⁴⁹.

Osmanlılar bir yandan yabancı korsanlara karşı güvenlik önlemleri alırken diğer yandan kendine bağlı olan gazi korsanları da uslandırmaya uğraşmaktaydı. Mesela Nova ve Avlonya’da üs kuran kimi Osmanlı gazi korsanları, Sultanın emrine aykırı olarak Dubrovnik gemilerine baskın düzenleyip, yağma ettikleri oluyordu. Bu durumlarda Osmanlı yönetimi ele geçirilen kişilerin ve malların geri verilmesini emrederdi³⁵⁰.

Ayrıca Osmanlıların Mısır-İstanbul arasındaki ticari seferleri için korsanlara karşı ticari gemileri korumak üzere özel önlemler aldıkları da görülmektedir. Özellikle şer’iyye sicillerinde İstanbul’dan Akdeniz’e açılan gemilerin Çanakkale boğazından sonra korsanlarla karşılaştıkları ve mallarının yağma edildiği örnekleri göze çarpmaktadır. Bu sebeple Osmanlıların 16. yüzyılın sonlarında, İstanbul’a ve Osmanlıların kuzey limanlarına ve kuzey limanlarından da Mısır’a hareket edecek olan rençper gemileri ile ilgili olarak Mısır-Rodos arasında bu gemilerin güvenlik içerisinde gidip gelebilmeleri için bu gemilere refakatçi gemilerin olması, bunların korunması üzerine Ege Adaları ve İskenderiye’de beyler görevlendirilmiştir³⁵¹. Bu beyler ilk olarak sancak beyleri daha sonra derya beyleri olarak adlandırılmışlar ve Kaptan Paşa eyaletine bağlı olarak teşkilatlandırılmışlardır³⁵². Derya beylerinin, Osmanlı donanması seferde iken yardıma gitme görevinin yanında kendi sancaklarının içerdiği bölgeleri korumakla ve ticari gemileri korsanlara karşı muhafaza etmekle görevliydi³⁵³.

Denizlerde ticari faaliyetleri tehdit eden korsanlık Galata tüccarlarını da etkilemişti ve kadı sicillerinde bu konuda çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Şer’i sicillerde görünen tehlikelerin başında korsan baskını gibi beşeri olaylar olduğu gibi fırtına gibi doğa

³⁴⁸ İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 241.

³⁴⁹ İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 241.

³⁵⁰ İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, s. 318.

³⁵¹ Güçer, “Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret Politikası”, s. 17.

³⁵² İdris Bostan, “Derya Beyi”, *TDVİA*, C.IX, İstanbul 1994, s. 200.

³⁵³ Bostan, “Derya Beyi”, s. 201.

olayları da vardı. Elbette siciller sadece bize yaşanan olayların mahkemeye taşınanları hakkında bilgi sunmaktadır.

Ticari hayatın en büyük tehlikelerinden biri korsan veya sicillerde geçtiği üzere, “Levend baskını” veya “harbî kâfir” baskınlarıydı. Bu baskınların da genellikle Adalar Denizi’nde olduğu görülmektedir. “Harbi kâfir” baskını ile Osmanlı uyruğu olmayan yabancı korsanlar tanımlanmıştır. Bundan başka “levend baskını” ise Osmanlı tebaası olan kişileri bildirmektedir³⁵⁴. Ancak bu konu biraz daha karmaşık gözükmektedir. Çünkü Levendler aynı zamanda Osmanlı görevlileriydi. Bundan başka Osmanlı resmi vesikalarında “levend” kelimesi kara kastedildiğinde çift bozan reaya veya eşkıyayı belirtiyor denizde vuku bulan bir olay anlatılırken korsanı ifade ettiği belirtilmiştir³⁵⁵. Bunun yanında Karadeniz’de de korsan baskınları olduğu bilinmektedir. Karadeniz’de bilhassa Abaza vilayetine bağlı korsanlar baskınlar yapmaktaydılar. Abaza vilayetine bağlı denilmektedir çünkü incelemeler ortaya koymuştur ki bu baskınları yapanlar bilhassa Abaza bölgesinin coğrafi şartlarından faydalanan Hristiyan Megrellerdir³⁵⁶. Bu Abaza bölgesi korsanlarının bilhassa Doğu Karadeniz’de kıyı kazalarına baskınlar yaptıkları, denizde de ticaret gemilerine baskın ve tehdit oluşturdıkları bilinmektedir. Buna karşı Osmanlı yönetimi de bir dizi önlemler almıştır³⁵⁷. Hatta bu Abaza Vilayetine gidecek olan tüccar gemilerini dahi özel izinle göndermiş bunun haricinde bu tarafa yönelik ticaret gemilerinin gitmesi bir dönem yasaklanmıştı³⁵⁸. Ayrıca Karadeniz’deki korsanlıkla ilgili olarak Karadeniz’de etkinlik sahibi olan ve kimi zaman İstanbul’a dahi baskın yapmaktan çekinmeyen Kazaklar zikredilmeye değerdir. Kazaklar, İstanbul boğazına ilk olarak 1615’te akın düzenlemişler bunun peşinden birkaç sefer daha yapabilmişlerdir³⁵⁹. Bundan başka 1625 yılında Doğu Karadeniz’de Kazaklara rastlanılmıştır. Kazaklar buraya 300 teknelik bir filo ile saldırmışlar ve büyük bir zarar vermişlerdi³⁶⁰. Ancak bu Kazakların Karadeniz’in Anadolu kıyılarına yaptıkları ilk akın değildi. Bundan önce Sinop’a saldırmışlar ve Sinop kalesini tahrip etmişlerdi. Akdeniz ve Osmanlıların kuzey limanları arasında kalan bu

³⁵⁴ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK Yayınları, Ankara 2012, s. 12-13.

³⁵⁵ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 14.

³⁵⁶ Kerim İlker Bulunur, “Kaptanlar, Tüccarlar ve Devlet: Erken Modern Dönemde Karadeniz’de Osmanlı Ticareti”, s. 1095.

³⁵⁷ Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar’ın Kafkas Ellerini Fethi*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 11-20.

³⁵⁸ Kırzioğlu, *Osmanlılar’ın Kafkas Ellerini Fethi*, s. 14-15.

³⁵⁹ Victor Ostapchuk, “XVI. Ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadenizi”, Çev. Sedat İşçi, Ed. Salih Özbaran-İdris Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 247.

³⁶⁰ Ostapchuk, “XVI. Ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadenizi”, s. 246-247.

Adalar Denizi kaçakçılığa uygun olduğu gibi korsanlık faaliyetlerine de uygun olduğu görülüyor ki korsanlar burada baskın ve yağma faaliyetleri yaptıktan sonra izlerini kaybettirdikleri veya bu bölgede barınabildikleri anlaşılmaktadır. Toskana'ya bağlı Santo Stefano Şövalyeleri'nin filosu, Mart ve Nisan aylarında Akdeniz'e açılıyor, özellikle ticaret trafiğinin yoğun olduğu yerler faaliyet alanlarına giriyordu. Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika, Adalar Denizi ve Yunan Yarımadası etrafında Osmanlı'nın kuzey-güney limanları arasındaki ticaret gemilerinin bu tarikat üyelerine hedef olduğu görülmektedir³⁶¹.

17. yüzyılda Akdeniz'de korsanlığın yükselişi 1612'de Venedik Balyosu ile Nasuh Paşa'nın görüşmesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre Nasuh Paşa; önceden silah teçhizatları olmadan nakliyecilik yapan bir Karamürsel gemisinin İskenderiye'ye gidip gelebildiğini, ancak şimdi gemilerin silah teçhizatları ile donanmasının elzem olduğunu ancak bunun da yetmeyeceğini bu gemilere eşlik edecek gemilerin bulunması gerektiğini bahsetmiştir³⁶². 1590 tarihli başka bir kayıta Mısır'a hareket edecek gemilerin veya Mısır'dan İstanbul'a hareket edecek gemilerin birlikte ve toplu olarak hareket etmeleri emredilmiş ve bunları organize ve komuta edecek mahir bir denizci olan Hüsrev Reis memur edilmiştir³⁶³. 1604 yılında “harbî kâfir” donanmasının denize açıldığının istihbaratını alan Osmanlı idarecileri, Selanik'ten Kıbrıs'a değin korsan gemilerinin faaliyetlerine karşı hazırlıklı olunması belirtiliyordu³⁶⁴. Toskana Grandukalığına bağlı olarak faaliyet gösteren Santa Stefano Şövalyelerinden başka Maltalı korsanlar 'da Akdeniz'de faaliyet gösteriyorlardı. Ancak Malta'nın coğrafi konum olarak Mısır'a çok yakın olmamasına rağmen 1605 yılında İskenderiye civarında görülen iki Malta kalyonu İstanbul-Mısır arasında tehlike oluşturmıştı³⁶⁵.

Bu örnekler balyos raporlarında yer alan kayıtlarla daha da zenginleştirilebilir. Mesela 1590 tarihli Venedik Doju'na gönderilen bir name-i hümayunda Mustafa Reis Karamürsel türü buğday yüklü gemisiyle Kotor'dan, İstanbul'a doğru yola çıktığında Maltalı korsanlarca gemisine baskın yapılmıştır. Bu baskın sonucu ele geçirilen kişiler Çamlıca Adası'na bırakılmış, gemi ise Malta'ya doğru götürülürken Venedik'e ait olan

³⁶¹ Mikail Acıpinar, “Güney Anadolu Kıyılarında Hristiyan Korsanlar (1604-1608)”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 11, S. 21, 2017, s. 185.

³⁶² Joshua M. White, *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean*, s. 14.

³⁶³ Güçer, “Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret Politikası”, s.18.

³⁶⁴ Acıpinar, “Güney Anadolu Kıyılarında Hristiyan Korsanlar (1604-1608)”, s. 188.

³⁶⁵ Acıpinar, “Güney Anadolu Kıyılarında Hristiyan Korsanlar (1604-1608)”, s. 193.

Çuka Adasındaki görevli bu geminin Osmanlı gemisi olduğunu anlayınca buna el koymuştur. Bu sebeple Osmanlı yönetimi aradaki ahidname gereğince gemiyi ve gemide bulunan malların sahiplerine teslimini buyurmuştur³⁶⁶.

Diğer taraftan Osmanlı, korsanlarına baktığımız zaman bunlar Garp Ocaklarına dâhil bir sınıf olarak gözükmektedirler. Bundan dolayı Kaptan Paşa eyaletine bağlıdır ancak bunlar düzenli donanma erleri değildirler. O halde bunlar Padişah'ın emri dışında harekâtta da haliyle bulunmuşlardır. Mesela Garp Ocakları ile Fransa ilişkileri daha çok burada ki gazi denizcilerin korsanlık faaliyetleri ve Fransa'nın bunlardan şikâyetleri şeklinde olmuştur³⁶⁷. Ayrıca Venedik'e verilen ahidnamede Garp Ocaklarına dâhil korsanların Venedik'e bağlı bölgeleri ve gemileri yağmalaması veya ele geçirilen esirlerin iade edilmesi konusunda daha önceki ahidnamede yer alan madde 1619'da tekrar yer almıştır³⁶⁸. Bu ahidnamenin verilmesinden birkaç yıl sonra 1624'te gazi korsanlar on üç parçadan oluşan kalyataları ile Venedik'e bağlı bölgeleri yağmalamış ve 459 kişiyi esir almışlardır³⁶⁹. Osmanlılar bu şikâyetleri dikkate alıyor ve gereğinin yapılmasını titizlikle görevlilere emrediyordu. Buna rağmen Garp Ocakları'nın bu emirlere pek uymadığı veya kısmen uyduğu anlaşılmaktadır.

Neticede görüldüğü gibi Akdeniz'de faaliyet gösteren Malta Şövalyeleri, Santo Stefano Şövalyeleri, diğer Hristiyan korsanlarla birlikte Osmanlı uyruğu olan Levendler de genellikle kuzey-güney ticaretinin trafiğinin yoğun olduğu Ege ve Doğu Akdeniz'de baskınlar yapmaktayken, Kazaklar Kefe-İstanbul ve Karadeniz'in Anadolu kıyıları arasında korsanlık yapmışlardır. Yakınoğu'da Kuzey-Güney ticaretinin şüphesiz en önemli noktası İstanbul'dur. İstanbul bunu stratejik coğrafi yapısına ve imparatorluk başkenti olmasına borçludur. Galata'da İstanbul'un en önemli ticari merkezlerinden biridir. Korsanların tam bu ticaretin odak noktalarında ortaya çıkması ve korku salması ticareti ve tüccarları etkilemiştir. Ancak Osmanlılar bu korkuyu dağıtmak ve ticari yolları güvenli hale getirmek ve bir istikrar sürdürmek için çeşitli önlemler almaktan geri durmamıştı. Osmanlılar ticaretin artmasına yönelik politikalar gütmüş ve bunda başarılı örnekler göstermiştir. Ancak bu bölgede ticaretin artmasıyla korsanlıkta da artma

³⁶⁶ Serap Mumcu, *Venedik Balyosu'nun Defterleri (The Venetian Baylo's Registers 1589-1684)*, s. 41-42.

³⁶⁷ İdris Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", Ed. Salih Özbaran-İdris Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, İstanbul 2009, s. 232.

³⁶⁸ Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", s. 235.

³⁶⁹ Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", s. 235.

gözlemlenmiştir. Bunun yanında korsanların coğrafyanın sunduğu imkânları değerlendirmekte maharetli oldukları gözlemlenmiştir.

Korsan baskını ile ilgili Galata sicilindeki bir kayıta, 1604 tarihinde beş zimmî, Kostantin Reis ile ticaret ortaklığı kurmuşlardır. Buna göre toplam 5.000 akçe alan Kostantin Reis Akdeniz’e açılmış ancak bu sırada Bozcaada yakınlarında gemisine leventlerin baskın yapmakla birlikte mudarebe sermayesini almışlardır³⁷⁰. Yine Galata sicilinde, 1604 tarihli bir başka kayıta Kostantin Reis’e rastlıyoruz. Bu Kostantin Reis yukarıda bahsedilen Kostantin Reis ile aynı kişi mi bilemiyoruz ancak aynı kişi olduğunu düşündürecek deliller bulunmaktadır Buna göre Dimitraki adlı kişi Kostantin Reis’e 2000 akçe vermiştir. Kostantin Reis de eskiden beri alışveriş yaptığı iskelelere gidip bazı meta’ almak istemiştir. Ancak Akdeniz’e açıldığında Bozcaada yakınlarında Levent gemisinin gelip kendi gemisine baskın yaptığını söyleyerek Dimitraki’nin parasıyla beraber 30.000 akçeyi de aldıkları belirtilmiştir³⁷¹. Yukarıdaki iki olayda davalı olan Kostantin Reis’in mahkemede davacıları aldatmadığına yemin etmesi ve davayı kazanmasıyla sonuçlanmıştır.

Yukarıda bahse konu olan hususlar Levend baskınları ile ilgiliydi. Aşağıda verilecek örnek ise “harbî kâfir” baskını diye bahsedilen bir kayıttır. Galata sicilinde 1604 tarihli bu kayıta Mehmet Beşe, ticari sefer etmesi için Selanik’te Kol Reis’e 44 bin akçe vermiştir. Kol Reis de bu parayı aldığını kabul etmiş ancak ticaret seferinde iken Balabancık limanı yakınlarında gemisine harbi kâfirler baskın düzenlemişlerdir. Korsanlar, geminin içerisinde bulunan malların tümünü almakla beraber Mehmet Beşe’nin 44 bin akçesini de bu baskında almışlardır³⁷². Buna göre bu gemiye de adalar denizinde saldırılmış ve mallar gasp edilmiştir. 27 numaralı Galata şer’iyye sicilinde olan 1605 yılındaki bir örnekte Ali Bey bin Mahmud adlı kişi, Mustafa Reis ile ticari ortaklık kurduktan sonra Mustafa Reis Mısır’ın Dimyat şehrine gitmiş ve oradan mallar aldıktan sonra İstanbul’a dönerken Silifke İskeleyi’ne yakın bir yerde gemisini “kafir” gemisi basmış ve malları yağma etmiştir³⁷³. Bundan başka Mustafa Reis ile ilgili bir kayıt daha vardır, bu Mustafa Reis’in yukarıdaki Mustafa Reis ile aynı kişiler olabileceği ihtimali akıldan çıkartılmamalıdır. Buna göre El-Hac Ahmed, Mustafa Reis’e borç verdiğini

³⁷⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 69-71.

³⁷¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 73.

³⁷² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 98.

³⁷³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 142-143.

söylemiştir. Mustafa Reis de bunun borç değil ortaklık için verildiğini belirttikten sonra söz konusu olan meblağın Akdeniz’den mal alıp dönerken Ak Liman denilen yerde “kafir” gemisi tarafından baskına uğradığını ve içindeki satın aldığı malı aldıklarını söylemiştir³⁷⁴. Burada iki ayrı davaya çıkan Mustafa Reis aynı tarihlerde, aynı şekilde gasp edildiğinden bahsetmektedir. Ancak ifadelerde verilen liman isimlerindeki farklılık göze çarpmaktadır.

27 numaralı Galata şer’iyye sicilinde 1605’te Akdeniz’de yine bir baskın ile ilgili olarak Hamza Reis, Mehmed’den aldığı ortaklık sermayesiyle Akdeniz’e açılıp mal aldıktan sonra İstanbul’a dönerken gemisini “harbî kafirlerin” bastığını ve malların hepsini harbîlerin yağmaladıklarını belirtmişti³⁷⁵. 49 numaralı Galata şer’iyye sicilindeki bir kayıta, 1619 tarihinde Venedikli tüccar Françesko veledi Nikola’nın harp diyarlarında harbî gemiler tarafından Küçük Şaban kalyonu adlı gemi ve içinde bulunan Ahmed Çelebi bin Mustafa’nın esir düşmesi üzerine harekete geçtiği görülür. Muhtemelen aralarında iyi bir ilişki bulunmaktaydı. Gemi İskenderiye iskelesine mal almak için gitmiş ve davanın olduğu tarihte Rorufa veledi Drandokam adlı kişinin elinde El-Boğaz? adlı kalede bulundukları belirtilmişti³⁷⁶. Yine bir Tüccarın harbîler elinde esir olan kişinin kurtarılmasında rol oynadığı görülmektedir. Galata 45 numaralı şer’iyye sicilinde Dubovnik tüccarı Poli Veledi Nikola, 15. 000 akçe borç aldığı Ahmed Beşe bin Abdülmennan’ın yeğeni olan Mahmud’u harbîlerin gemiye baskın yapıp ele geçirdiklerini belirtmiş onun kurtarılması için harbîlerle iletişime geçip ücret ödeyebileceğini belirtmişti³⁷⁷.

Bir başka olayda ise baskını yapanlar bu sefer Celalilerdir. 25 numaralı Galata şer’iyye sicilindeki kayıta “Celali taifesi” diye bahsedilmesine rağmen şikâyet eden kişi “küfür” diyarına vardığımda diye belirtmiştir. O halde burada kullanılan kavram Osmanlı tebaası olmayan eşkiyayı ifade etmekte diye düşünülebilir. Buna göre 1604 tarihli Galata şer’iyye sicili kaydında Yani Reis davalık olmuştur. Yani Reis içerisinde müslim, gayrimüslim gibi çeşitli dini unsurlardan ve kimi gemi reisinden olmak üzere çeşitli kişilerden ticari sefer için 210.000 akçe almıştır. Bu sermaye ile ticaret etmeye “küfür diyarına” gittiği sırada gemisini “celali” grupları basmış ve içerisinde mudarebe

³⁷⁴ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 148-149.

³⁷⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam* C. II, s. 189-190.

³⁷⁶ GŞS, nr. 49, vr. 56b/1.

³⁷⁷ GŞS, nr. 45, vr. 35a/1.

sermayesinden olan 170. 000 akçesini almışlardır. Bunun üzerine elinde 40.000 akçesi kalan Yani Reis, ortaklarının verdikleri her 1000 akçe için 194 akçe ödemeye mecbur kalmıştır³⁷⁸.

Korsanların cirit attığı yerler için tüccarlar, ortaklarına bu konularda şartlar koşabilirlerdi. Böylece bu şartlara göre anlaşma sağlanırsa taraflar bu şartları dikkate almak durumunda oluyorlardı. Bir ticari ortaklıkta ortaklardan biri şart olarak Abaza vilayetine gidilmemesini şart koşturmuştu. Bu şartın güvenlik kaygılarından olduğu akla gelmektedir. Buna göre 1595 yılında Mevlana Süleyman Efendi ve Mustafa Reis aralarında mudarebe ortaklığı kurarken Mevlana Süleyman Efendi, Mustafa Reis'i Abaza Vilayetine gitmemesi için tembihlemiştir. Buna rağmen Mustafa Reis Abaza Vilayetine gitmiş fakat sermaye heba olmuştur³⁷⁹. Ancak sermayenin heba olma sebebi belirtilmemiştir. Muhtemelen Mevlana Süleyman, bu bölgenin korsanların meskeni olduğunu ve ayrıca Karadeniz'in doğal olarak da tehlikeli sular olduğunu biliyordu. Bundan dolayı güvenli bir ticareti tercih etmek istemiş ve bunu sıkıca tembihlemişti. Bu sebeple kusurlu bulunan Mustafa Reis, zararı karşılamaya mecbur edilmiştir.

5.2. Fırtına

Ticari hayatta eşkıya ve korsan baskını tehdidini bir önceki başlıkta belirttik ancak bunun yanında ise doğal afet olan fırtına da ticari hayatta karşılaşılan bir tehditti. Bundan başka nadiren olsa da rastlanılan diğer bir tehlike, aldatma olarak karşımıza çıkmaktadır. Fırtına dolayısıyla sermayenin heba olması kayıtlarına genellikle sermayedarın, emekdarı dava etmesi sayesinde ulaşılmaktadır. Buna göre sermayedar sermayesini geri alamadığını belirtiyordu. Genel olarak buna karşılık emekdar, ticari sefere çıktığı sırada çıkan fırtına sebebiyle sermayeyi kaybettiğini belirtiyor ve buna yemin etmesiyle dava sonuçlanıyordu.

Mesela Efendol adlı Hristiyan, Kıryazi Reis ile kurdukları ortaklık sonucunda Efendol, parasını geri alamadığını mahkemeye bildirmiş bunun üzerine Kıryazi Reis'e sorulan durum sonucunda Kıryazi Reis bu sermaye ile mal aldığını ancak yola çıktığında gemisinin battığını bu yüzden de tüm sermayenin yok olduğunu belirtmiştir³⁸⁰. Bu gemi

³⁷⁸ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 113-114.

³⁷⁹ Bulunur, *Osmanlı Galatası 1453-1600*, s. 280.

³⁸⁰ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 100-101.

batmasında Kırzazı Reis'in bir hatası olmadığı anlaşıldığından dolayı Efendol'un bir alacağı doğmamıştır.

Bir başka örnekte Yenıçeri Veli, ticaret için gemicilerden Hüseyin'e 2000 akçe vermiştir. Ancak sonradan bu sermayesini geri istediğinde Hüseyin bu parayı, Veli'nin isteğıyle Hızır Reis'e verdiğini belirtmiştir. Hızır Reis de sermayeyi alarak gemisiyle Akdeniz'e açıldığında yolda fırtınaya yakalanarak gemisi batmıştır. Haliyle gemide bulunan tüm sermaye kaybolmuştur. Veli ise sermayesinin Hızır Reis'e verilmesi üzerine bir emir vermediğini belirtmiş, mahkeme bunun üzerine bir kanıt istediğinde Hüseyin bunu verememiştir. Dolayısıyla Hüseyin, Yenıçeri Veli'nin zararını karşılamak durumunda kalmıştır³⁸¹. Bu davada sermayedar, fırtına dolayısıyla tüm mal kaybolmasına rağmen haklıdır. Çünkü Yenıçeri Veli, zaten bir gemici olan Hüseyin'e sermaye sağlayarak onu emekdar konumuna getirmektedir. Hüseyin ise bu sermayeyi farklı bir gemiciye vermiş ve sermaye diğeri gemicinin gemisinde heba olmuştur. Bu sebeple Hüseyin, Veli'nin zararını karşılamak zorunda kalmıştır.

Bazen de gemilerin batması meselesi kaptanların bazı hatalarından dolayı kaynaklanmaktaydı. Bu gibi durumlarda sermayedarın zararını karşılamak da haliyle gemi reislerine kalıyordu. Örneğın; Nurettin, Ali Reis' 8000 akçe vererek mudarebe ortaklığı kurmuş ancak sonradan Nurettin bu ortaklıktan vazgeçerek ve sermayesini geri istemesine rağmen, Ali Reis İskenderiye'ye gitmiş ve dönüşte gemisi fırtına dolayısıyla batmıştır³⁸². Mudarebe ortaklığının içerdiği hukuksal haklarından dolayı Nurettin'in zararını karşılayacak olan Ali Reis olmuştur.

Ticari hayattaki tehlikelerden biri de malların nakliye şartlarından ötürü zarar görmesidir. Burada ticari malın zarar görmesi veya telef olması durumu ortaya çıkabilir. Mesela 1619 tarihinde Tüccardan Mustafa Çelebi bin Hasan Çavuş, Burtun adlı kalyon reisi olan El-Hac Kasım ibn Abdullah ve yelkenci Mustafa Bin Abdullah ayrıca Mehmed bin Ahmed adlı kişiler hakkında ticari mallarını heba ettiklerini belirtmiştir. Suçlama gerekçesi olarak da İskenderiye'den, İstanbul limanına getirilmesi için yüklenen eşyalarını kalyonun suluğı yanına koyduklarını belirtmiştir. Ancak gemi görevlileri bu durumu reddederek mahkemede yemin etmişlerdir³⁸³. Belge burada bitmektedir, muhtemelen mahkeme olayı

³⁸¹ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 133-134.

³⁸² Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, s. 272-274.

³⁸³ GŞS, nr. 49, vr. 76a/2.

sonuçlandırmak için biraz daha kanıta ihtiyaç duymuştu. Bunun yanında ortada zarar görmüş bir malın olduğu da açıktır.

Görüldüğü üzere ticari hayatın tehlikeleri de ticari ortaklıkların çeşitli olması gibi çeşit çeşittir. Burada gördüğümüz üzere korsanlık, eşkıyalık, sahtekârlık gibi hem insan eliyle olan tehlikeler vardı hem de fırtına gibi doğal tehlikeler bulunmaktadır. Bu tehlikelere karşı bilhassa korsanlık ve eşkıyalık tehlikelerine karşı önlemler, Osmanlı Devleti tarafından alınmaya çalışılmıştır. Hatta imtiyazların maddelerinde dahi kendilerine yer bulmuşlar ve Osmanlılar güven tesis etmeye çalışmışlardır. Bunun haricinde çeşitli sebeplerle geminin batması olayında ise kimin haklı kimin haksız olduğu durumuna eldeki kanıtlara ve taraflara bu ortaklık tarafından sağlanan haklara göre karar verilmeye çalışılmıştır. Yaşanan fırtına tehlikelerinin Galata ticaretini olumsuz yönde etkileyen başka bir etken olduğu görülmektedir.

SONUÇ

İstanbul'un Cenevizlilerin yerleşmesinden sonra en önemli ticari merkezlerinden biri olan Galata, ticari karakterini 17. yüzyılın ilk yarısında da korumuş görünmektedir. Galata'nın, bu çalışmanın incelediği zaman diliminde uluslararası ticaretin olduğu, müslim-zimmî-müste'men unsurların birbirleriyle ortaklıklar kurduğu ve ticarete atıldığı, ayrıca birbirlerine borç verdikleri bir ortam olduğu anlaşılmıştır. Tüccarların ticari ortaklık olarak daha çok mudarebe ortaklığını tercih ettikleri anlaşılmıştır. Ayrıca mudarebe sermaye temini noktasında da çokça başvurulan bir yöntem olmakla birlikte, bazı ihtimaller üzerinde durulduğunda yine fazlaca karz yöntemiyle sermaye sağlandığı anlaşılmaktadır.

Ticari hayatın yürütülmesinde yetkili görevlilerin görevleri üzerinde titizlikle durdukları, ticarete tarafların haklarını almak için görevlilerden yardım istediklerini, kimi görevlilerin iki farklı taraf arasında ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sundukları ve kimi zamanda tüccarların, görevlilerle anlaşamadıkları ve şikâyetçi oldukları da görülmüştür.

Ticari hayatın tehlikelerinin bölgelerarası ticareti baltaladığı, devletin buna karşı aldığı önlemlerin de tam manasıyla yeterli olmadığı, coğrafyadan da yararlanan korsanların izlerini kaybettirebildikleri, birçok tüccarın mallarının kaybolmasına sebep oldukları, ticaret erbabının esir olduğu zamanların da olduğu anlaşılmıştır. Korsanların tam bu kuzey - güney ticari güzergâhlarının geçiş noktası olan adalar denizinde yuvalanmaları önemli görünmektedir. Yine Karadeniz'de Kazakların 17. yüzyılda kayda değer akınlarda bulunması ticaretin ve zenginliğin önemini ortaya koymaktadır. Bilhassa Adalar denizindeki tehlikeler Galata şer'i sicillerine yansımıştır.

Ticari ürünlerin nakli meselesinde fayda-fiyat unsurunun ön planda olduğu görülmüştür. Kimi örnekler Galata'ya getirilecek malların bazı zamanlar karadan getirildiğini düşündürmektedir. Taşıma maliyetini etkileyen unsurlar olmakla birlikte tüccarların bilindik yolları kullandığı, kimi zaman kara taşımacılığını tercih ederken kimi zaman deniz taşımacılığını tercih etmelerinde maliyet unsuru olduğu gibi yolların güvenliği ve ürünlerin dayanıklılığı da önemli olmuştur.

Galata'da ticareti yapılan ürünlere bakıldığında doğu ürünlerinin de batı ürünlerinin de bulunduğu görülmüştür. Bundan başka özellikle Karadeniz ürünlerinin Galata'da geniş bir pazarı olduğu anlaşılmaktadır. Mısır ile arasında da yoğun bir ticari ilişki içerisinde

olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ege kıyıları ile ilgili de ticari ilişkilerinin bulunduğu görülmüştür.

Osmanlıların gümrük bölgelerinin sabit bir yapıda olmadığı anlaşılmıştır. En azından Galata için bunun böyle olduğu görülmektedir. Galata gümrük bölgesi sınırları süreç içerisinde değışkenlik gösterdiği anlaşılmış bunun da daha çok gümrük gelirlerinin mukataa ile verilmesi sonucunda olduğu düşünülmektedir. Bundan başka Osmanlı gümrük oranlarının da içerisinde bulunduğu duruma ve zamana göre değışiklikler gösterdiği anlaşılmıştır.

Böylelikle Yakındoğu ticaretinde Galata odak noktalarından biri görünümündedir. Türkler ve Rumların da bu ticarete ister ortaklık olsun ister taşımacılık konusunda olsun etkin oldukları açıktır. Osmanlıların izlediği politika sayesinde Galata, diğer İtalyan devletleri ve Atlantik kıyısı ülkeleri de ağırlamıştır. Bu Galata'nın renkli bir ticari kimliğe sahip olduğunu göstermektedir. Galata'da hem bölgelerarası hem de uluslararası ticaretin yoğun biçimde varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Galata Şeri'yye Sicilleri, nr. 40, 45, 49.

2. Yayınlanmış Vesikalar

ALTINAY, A. Refik, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.

ANHEGGER, Robert - İNALCIK, Halil, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i Osmani*, Ankara: TTK Yayınları, 2000.

DEMİR, Abdullah, *Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1999.

KURAN, Timur, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

KURAN, Timur, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

KURAN, Timur, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. V, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

KURAN, Timur, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. VI, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

KURAN, Timur, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C. IX, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

MUMCU, Serap, *Venedik Balyosu'nun Defterleri (1589-1684)*, Venezia: Edizioni Ca' Foscari, 2014.

3. Kaynak Eserler

CANAYE, Phillip Du Fresne, *Fresne Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.

EVLİYA ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I. Cilt II. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

KINALİZÂDE, Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, III. Kitap (1 cilt içinde 3 kitap), Bulak Matbaası 1248.

KÖMÜRCİYAN, E. Çelebi, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, Terc. Hrand D. Andreasyan, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, 1988.

NAÎMÂ, Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi: Ravzatü'l-Hüseyn fi hulaseti ahbari'l hafikeyn*, C. III, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1280.

4. Araştırma ve İncelemeler

ACIPINAR, Mikail, *Osmanlı – Floransa İlişkileri (XV – XVI. Yüzyıl)*, Doktora Tezi, T.C. Ege Üniversitesi, İzmir, 2011.

ACIPINAR, Mikail, “Güney Anadolu Kıyılarında Hristiyan Korsanlar (1604-1608)”, *Gazi Akademik Bakış*, C. XI, S. 21, 2017, s. 183-208.

APAYDIN, H. Yunus, “Kefalet”, *TDVİA*, C.XXV, İstanbul: İSAM, 2002.

ARI, Bülent, *The Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and The Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003.

ARIKAN, Zeki, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

ARIKAN, Zeki, “Sir Paul Rycaut: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir”, *Osmanlı Araştırmaları*, C.XXII, İstanbul: İSAM, 2003, s. 109-139.

ASLANIAN, Sebouh, “The Circulation of Men and Credit: The Role of the Commenda and the Family in Julfan Society”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 50, No. 2\3, Brill, 2007, pp. 124-171.

BERTELE, Tomasso, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.

BOSTAN, İdris, “Derya Beyi”, *TDVİA*, C.IX, İstanbul: İSAM, 1994.

- BOSTAN, İdris, “Akdeniz’de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü”, *Türk Denizcilik Tarihi*, C.I, Ed. Salih Özbaran – İdris Bostan, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2009.
- BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1990.
- BULUNUR, Kerim İlker, “Kaptanlar, Tüccarlar ve Devlet: Erken Modern Dönemde Karadeniz’de Osmanlı Ticareti”, *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canık Sempozyumu*, C.II, Ed. Osman Köse, Samsun, 2013.
- BULUNUR, Kerim İlker, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2014.
- CASALE, Giancarlo, “Geçmişini Görmek”, Der. Erdem Çıpa – Emine Fetvacı, *Osmanlı Sarayında Tarih Yazımı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Ankara: TTK Yayınları, 2012.
- ÇİZAKÇA, Murat, *İslam Dünyasında ve Batı’da İş Ortaklıkları Tarihi*, Çev. Şenaz Layıkel, Haz. Hamdi Can Tuncer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- DRUSTELER, R. Eric, *İstanbul’daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz’de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, Çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- ELDEM, Edhem, “Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti”, *Türkiye Tarihi (1603-1839): Geç Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.
- EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehir Araştırmalarının Kuramsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir?”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2008.
- ERGENE, A. Boğaç, “On Ottoman Justice: Interpretations in Conflict (1600-1800)”, *Islamic Law and Society*, Vol. 8, No. 1, 2001, pp. 52-87

- FAROQHI, Suraiya, “Camels, Wagons and the Ottoman State in the Sixteenth and Seventeenth Centuries”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 4, 1982, pp. 523-539.
- FAROQHI, Suraiya, “Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası, Uluslararası”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C. II (1600-1914)*, Ed. Halil İnalçık-Donald Quataert, İstanbul: Eren Yayınları, 2006.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- FAROQHI, Suraiya, *Yeni Bir Hükümdar Aynası: Osmanlı Padişahlarının Kamusal İmgesi ve Bu İmgenin Algılanması*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2011.
- GEDİKLİ, Fethi, “Galata Şer’iyye Sicillerinde Mudarebe-Karz İlişkisi”, *İstanbul Araştırmaları*, S. 4, 1998, s. 111-128.
- GEDİKLİ, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- GENÇ, Mehmet, “Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S. 42, Aralık, 2014, s. 9-18.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
- GERBER, Haim, “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 12, No. 3, 1980, s. 231-244.
- GOFFMAN, Daniel, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Çev. Ayşen Anadol – Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- GOFFMAN, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkü Tansel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- GÖYÜNÇ, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları, 1991.

- GÜÇER, Lütfi, “XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nun Ticaret Politikası”, *Türkiye İktisat Tarihi Yıllığı*, S. 1, 1987, s. 1-128.
- GÜNALAN, Rıfat, “Maliye Ahkam Defterlerinin Osmanlı Donanması ve Deniz Ticareti Açısından Önemi”, *IX. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, 2017.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Dellâl”, TDVİA, C. IX, İstanbul: İSAM, 1994.
- HANNA, Nelly, Osmanlı Kahire’inde Tüccar Olmak, Çev. Deniz Öktem, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- HOŞGÖR, Sümeyye, *Credit and Financing in Early Modern Ottoman Empire: The Galata Example*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2010.
- HOVHANNESYAN, Sarkis S. , Payitaht İstanbul’un Tarihçesi, Çev. Elmon Hançer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- İNALCIK, Halil, “XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, C. XXXIV, S. 93, 1960, s. 45-101.
- İNALCIK, Halil, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, *The Journal of Economic History*, Vol. 29, No. 1, The Tasks of Economic History, Cambridge University Press, 1969, pp. 97-140.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Dönemi: İaşe”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1993.
- İNALCIK, Halil, “Ottoman Galata 1453-1553”, *Essays in Ottoman History*, İstanbul: Eren Yayınları, 1998.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C. I (1300-1600)*, Ed. Halil İnalcık ve Donald Quartaert, Çev. Halil Berktaş, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2017.

- JENNINGS C. Ronald, “Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 16, No. 2\3, 1973, pp. 168-216.
- JENNINGS, C. Ronald, “Women in the Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Shari’a Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 18, No. 1, Brill, 1975, pp. 53-114.
- KALLEK, Cengiz, “Simsar”, *TDVİA*, C. XXXVII, İstanbul: İSAM, 2009.
- KAYA, Süleyman, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2003.
- KAYA, Süleyman, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- KAZICI, Ziya, “Hisbe”, *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul: İSAM, 1998.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlılar’ın Kafkas Elleri Fethi*, Ankara: TTK Yayınları, 1998.
- KÖSE, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600: Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul: Giza Yayınları, 2009.
- KÖSE, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz’de Rekabet ve Ticaret*, İstanbul: Giza Yayınları, 2010.
- KÖSE, Metin Ziya, “ Yeniçağ’da Akdeniz ve Avrupa Tarihi Kaynağı Olarak Galata Şerhiye Sicilleri ”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. Haydar Çorum, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.
- KRSTIC, Tijana, “Contesting Subjecthood and Sovereignty in Ottoman Galata in the Age of Confessionalization: The Carazo Affair 1613-1617”, *Oriente Moderno*, 93, 2013, pp. 422-453.
- KURAT, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara: TTK Basımevi, 1953.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Ahidname”, *TDVİA*, C.I, İstanbul: İSAM Yayınları, 1988.

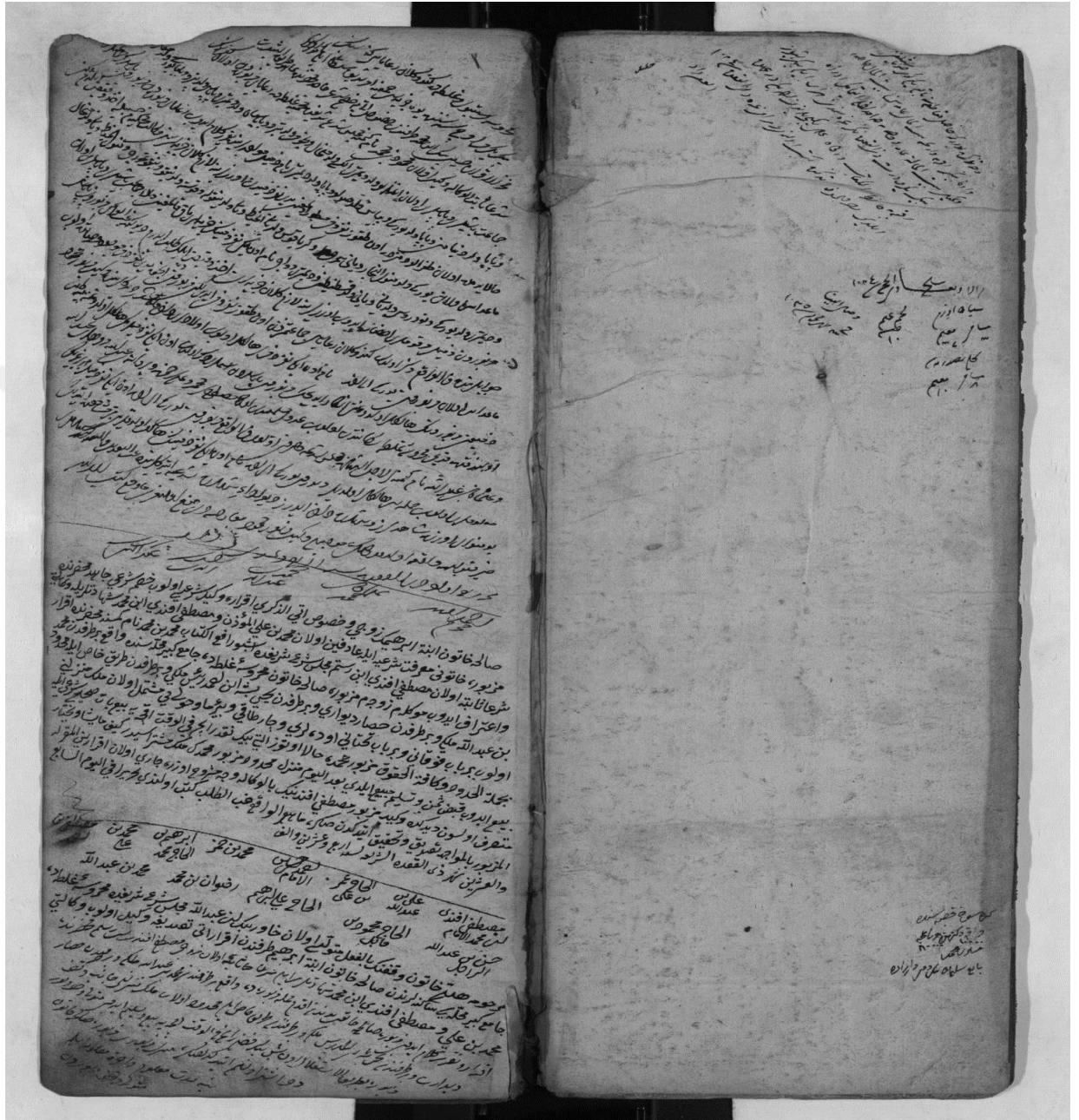
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Balta Limanına Giden Yol: Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri 1580-1850*, Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- MANDAVILLE, Jon E. , “The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 3, 1979, s. 289-308.
- MANTRAN, Robert, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri”, *Belleten*, C. LII, Ayır Basım, 1988, s. 685-695.
- MANTRAN, Robert, *17.Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi Cilt: I*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- MANTRAN, Robert, *17.Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi Cilt: II*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- MANTRAN, Robert, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- MARCUS, Abraham, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri: Halep*, Çev. Mehmet Emin Baş, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- MITLER, Louis, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 10, No. 1, 1979, s. 71-91.
- MÜLLER-WIENER, Wolfgang, *Bizans’tan Osmanlı’ya İstanbul Limanı*, Çev. Erol Özbek, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, İstanbul: Kronik Yayıncılık, 2016.
- OSTAPCHUK, Victor, “XVI. ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadeniz’i”, Çev. Sedat İşçi, Ed. Salih Özbaran – İdris Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2009.
- ÖZVAR, Erol, “Osmanlı’da Gümrükler ve Kervanlar”, *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat ve Sanat*, Haz. Coşkun Çakır, İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.

- ÖZVAR, Erol - BİLGİN, Arif, “Şehir Yönetimi ve Tarihi Üzerine”, Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi, Ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2008.
- PAMUK, Şevket, “Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış”, *Seçme Eserleri I: Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Çev. Gökhan Aksoy, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- PANZAC, Daniel, “International and Domestic Maritime Trade in the Ottoman Empire During the 18th Century”, *International Journal Of Middle East Studies*, 24(2), 1992, s. 189-206.
- PEDANI, Maria Pia, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, Çev. Gökçen Karaca Şahin İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- PISTARINO, Geo, “The Genoese in Pera – Turkish Galata”, *Mediterranean Historical Review*, 1:1, 1986, s. 63-85.
- ROTHMAN, E. Natalie, *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak “Kitabü'l-Kadı” ve “Süftece'ler”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri: Metinler/Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ayrı Basım, Ankara: Mars Matbaası, 1975, s. 103-141.
- STEENSGAARD, Niels, “Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650”, *Scandinavian Economic History Review*, 15:1-2, 1967, pp. 13-55.
- SINGER, Amy, Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler, Çev. Sema Bulutsuz, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut, “Balyos”, *TDVİA*, C.V, İstanbul: İSAM, 1992.
- TÜRKMEN, Zekeriya, “Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.6, Ankara, 1995, s. 325-341.
- UĞUR, Yunus, “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 6, 2005, s. 9-26.

- ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- VAN LEEUWEN, Richard, *Bir Osmanlı Şehri: Şam*, Çev. H. Ebru Aksoy, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.
- VEINSTEIN, Gilles, “Commercial relations between India and the Ottoman Empire (late fifteenth to late eighteenth centuries): a few notes and hypotheses ”, *Merchants, Companies and Trade: Europe and Asia in the Early Modern Age*, Ed. Sushil Chaudhury – Michel Morineau, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 95-115.
- WHITE, Joshua M. , *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean*, California: Stanford University Press, 2018.
- YEMİŞÇİ, Cihan, *Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No’lu Ahkam Defterine Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi, Konya, 2009.
- YILMAZ, Gülgün, “Venedik’ten Edirne’ye Sürülen İtalyan Elçiler ve Bir Minyatür Albümünde Edirne”, *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003)*, Haz. Levend Doğan, Edirne, 2003, s. 235-240.
- ZE’EVİ, Dror, *Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, Çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

EKLER

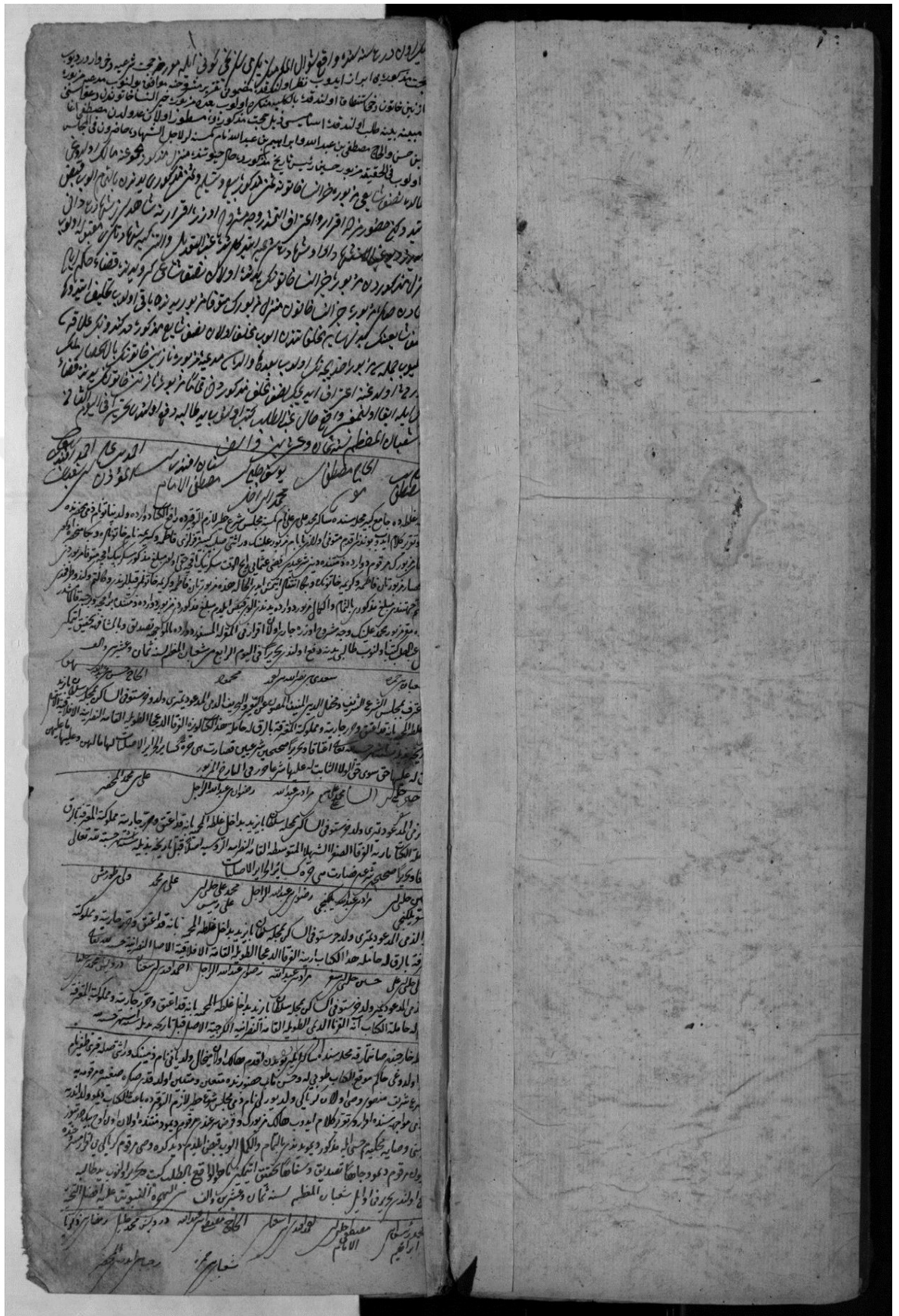
EK 1: Arşiv Belgelerinden Örnekler

Belge 1: 40 numaralı Galata şeri'yye sicilinin ilk sayfası.

Belge 2: 45 numaralı Galata şeri'yye sicilinin ilk sayfası.

Belge 3: 49 numaralı Galata şer'iyye sicilinin ilk sayfası.

ÖZGEÇMİŞ

M. Ali Horoz, 1993 yılında Gölcük’te doğdu.

İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul, Eskişehir ve Kocaeli’nde tamamladı.

2012 yılında kazandığı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi’nden 2016 yılında yüksek onur derecesi ile mezun oldu.

2016 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.

2017 yılında Dr. Öğr. Üyesi Kerim İlker Bulunur danışmanlığında “17. Yüzyıl Başlarında Galata’da Ticari Hayat” konulu yüksek lisans tezini alarak çalışmalara başladı.